

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: ΘΕΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΙΑ ΣΤΗΝ
ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ**

**SUBJECT: POSITIVE FACTORS OF SELF AND FRIENDSHIP IN
CHILDHOOD**

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ

ΜΠΑΛΜΠΑΓΑΔΗ ΙΩΑΝΝΑ

(ΑΕΜ: 2387)

ΟΝΟΜΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑΣ

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΦΛΩΡΙΝΑ, 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ABSTRACT.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
Διαπίστωση του Προβλήματος και Αναγκαιότητα της Παρούσας Έρευνας.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ.....	12
2.1. Αισιοδοξία, Ελπίδα και Διαχείριση Κοινωνικών Καταστάσεων και Συμπεριφορά Επίτευξης.....	12
2.1.1. Αισιοδοξία, Ελπίδα και Διαχείριση Κοινωνικών Καταστάσεων και Συμπεριφορά Επίτευξης στο Γενικό Πληθυσμό.....	12
2.2.2. Αισιοδοξία, Ελπίδα και Διαχείριση Κοινωνικών Καταστάσεων και Συμπεριφορά Επίτευξης στην Παιδική Ηλικία.....	16
2.3. Φιλία στην Παιδική Ηλικία.....	20
2.3.1. Η Έννοια της Φιλίας στην Παιδική Ηλικία.....	20
2.3.2. Αναπτυξιακές Λειτουργίες της Φιλίας.....	23
2.3.3. Αναπτυξιακά Χαρακτηριστικά της Φιλίας/ Στάδια της Φιλίας.....	26
2.3.4. Ποιοτικά Χαρακτηριστικά μιας Φιλικής Σχέσης.....	29
2.4. Ερευνητικός Σκοπός και Ερευνητικές Υποθέσεις.....	32
2.4.1. Ερευνητικός Σκοπός.....	32
2.4.2. Ερευνητικές Υποθέσεις.....	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΣ.....	33
3.1. Συμμετέχοντες.....	33
3.2. Ερευνητικά Εργαλεία.....	33
3.2.1. Αντιλαμβανόμενη Ποιότητα της Φιλίας.....	33

3.2.2. Συναισθήματα για τη Φιλία.....	33
3.2.3. Αισιοδοξία.....	34
3.2.4. Ελπίδα.....	34
3.2.5. Προσωπικοί Παράγοντες.....	35
3.3. Διαδικασία.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	36
4.1. Συναισθήματα των Παιδιών για την Αντιλαμβανόμενη Ποιότητα της Φιλίας τους με το Καλύτερο Φίλο τους.....	36
4.2. Αισιοδοξία και Ελπίδα.....	51
4.3. Σχέση Αισιοδοξίας με τα Συναισθήματα των Παιδιών για την Αντιλαμβανόμενη Ποιότητα της Φιλίας τους με τον Καλύτερο Φίλο τους.....	63
4.4. Σχέση Ελπίδας με τα Συναισθήματα των Παιδιών για την Αντιλαμβανόμενη Ποιότητα της Φιλίας τους με τον Καλύτερο Φίλο τους.....	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	66
5.1. Συζήτηση των Αποτελεσμάτων ως προς τις Ερευνητικές Υποθέσεις και τις Προηγούμενες Έρευνες.....	66
5.2. Περιορισμοί, Πρακτικές Εφαρμογές και Προτάσεις Μελλοντικής Έρευνας.....	67
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	70
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	76

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα αποσκοπούσε στη διερεύνηση α) των συναισθημάτων των παιδιών για την από τους ίδιους αντιλαμβανόμενη ποιότητα της φιλίας τους με τον καλύτερο τους φίλο, β) την αισιοδοξία και ελπίδα των παιδιών και γ) τη σχέση αυτών των συναισθημάτων με την ελπίδα και την αισιοδοξία.

Στην έρευνα συμμετείχαν 49 παιδιά νηπιαγωγείου από ιδιωτικό σχολείο της Θεσσαλονίκης. Η έρευνα διεξήχθη στο τέλος του σχολικού έτους, έτσι ώστε να υπάρχει αρκετός χρόνος για τη διαμόρφωση φιλικών σχέσεων μεταξύ των συμμαθητών. Οι συμμετέχοντες, πρώτα, ανέφεραν το όνομα του καλύτερού τους φίλου, το οποίο καταγράφηκε και έπειτα, εστιάζοντας στον καλύτερό τους φίλο, εξέφρασαν τα συναισθήματα τους για αυτόν, εκτίμησαν την ποιότητα της φιλίας τους, και, τέλος, συμπλήρωσαν τις κλίμακες της ελπίδας και της αισιοδοξίας.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα νήπια, ως επί το πλείστον, απολαμβάνουν ικανοποιητικές φιλικές σχέσεις ενώ, μικρότερο ποσοστό αυτών έχει μη ικανοποιητικές φιλικές σχέσεις. Ακόμη βρέθηκε ότι τα παιδιά ήταν σε μεγάλο ποσοστό μετρίως έως υψηλά αισιόδοξα και είχαν ελπιδοφόρα σκέψη. Τέλος, βρέθηκε θετική συσχέτιση μεταξύ ελπίδας και αισιοδοξίας και συναισθημάτων. Τα αποτελέσματα συζητιούνται όσο αφορά την πρακτική εφαρμογή τους και τη μελλοντική έρευνα.

ABSTRACT

This study aimed to investigate a) children's emotions for their perceived quality of their friendship with their best friend, b) children's optimism and hope and c) the association of these emotions with hope and optimism.

Forty nine children of a Thessaloniki private kindergarden participate into this research. Data were collected at the end of school year in order to be enough time for the children to develop friendships. The participants first mentioned their best friends name and wrote it down, second the children expressed their emotions about their best friend. They appreciated the quality of their friendship and in the end they filled the scale of hope and optimism.

The results that came up from the investigation showed that the majority of the children enjoyed satisfactory friendship with their best friend, while only few of these not had satisfactory friendship. Furthermore the investigation showed that a moderate to high percentage of children had an optimistic and hopeful thought. Finally came up that exist a positive relation between optimism, hope and emotions. The results of the investigation are discussed about practice and a following research.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διαπίστωση του Προβλήματος και Αναγκαιότητα της Παρούσας Έρευνας

Ο ψυχικός και συναισθηματικός πλούτος των παιδιών, αποτελεί ένα δυσνόητο, περίπλοκο και πολύπλευρο θέμα που πολλοί ερευνητές έχουν επιχειρήσει να ερευνήσουν με σκοπό να εισέλθουν στις σκέψεις των μικρών παιδιών και να τις κατανοήσουν. Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της παιδικής προσωπικότητας. Κάποιους από αυτούς συντελούν η οικογένεια, οι φίλοι, το σχολικό περιβάλλον και ο κοινωνικός περίγυρος γενικότερα (Αναγνωστάκη, 2008. Dunn, 2004. Τσίλικα, 2008). Η καλλιέργεια της προσωπικότητας ενός παιδιού, το οποίο θα έχει εμπιστοσύνη στον εαυτό του και θα υποστηρίζει τη θετική αντιμετώπιση των γεγονότων που συμβαίνουν στη ζωή του, είναι σημαντική καθώς επηρεάζει τη δημιουργία σταθερών φιλικών σχέσεων, οι οποίες με τη σειρά τους αλληλεπιδρούν όσον αφορά τη θετική στάση του ατόμου απέναντι στη ζωή (Snyder, 2000. VanderVen, 2008).

Ωστόσο, ελάχιστοι ερευνητές έχουν ασχοληθεί με την αισιοδοξία και την ελπίδα στην παιδική ηλικία και της σημασίας τους στην ανάπτυξη των παιδιών (βλ. Stephanou, 2011' 2012). Οι εκπαιδευτικοί ψυχολόγοι έχουν εστιάσει περισσότερο στο ρόλο που παίζουν οι φιλικές σχέσεις στη ζωή των μικρών παιδιών, παρά στη σημαντικότητα που κατέχουν οι θετικοί παράγοντες του εαυτού, όσον αφορά στον τρόπο που τα παιδιά αντιλαμβάνονται και απολαμβάνουν τη ζωή, γεγονός που τους παρέχει και υψηλότερες ποιοτικά φιλικές σχέσεις (Gillham & Reivich, 2004. Fischer & Leitenberg, 1986). Σχετικά με τις φιλικές σχέσεις των παιδιών του νηπιαγωγείου άρχισαν να ασχολούνται διάφοροι ερευνητές, εστιάζοντας την προσοχή τους στην ανάπτυξη των διαπροσωπικών σχέσεων και ειδικότερα στις σχέσεις ανάμεσα σε συνομηλίκους, χωρίς όμως να εμβαθύνουν σε αυτές (βλ. Stephanou & Balkamou, 2011. Stephanou, 2011).

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στη σημαντικότητα της ύπαρξης της ελπίδας και της αισιοδοξίας που ισούνται με τη διαρκή ευτυχία και ευημερία και βοηθούν στην αναπαραγωγή στενών φιλικών σχέσεων (Stephanou, 2011). Πιο συγκεκριμένα, αντίστοιχα οι φίλιες των παιδιών με τους καλύτερους τους φίλους, συμβάλλουν στην ενίσχυση της ευτυχίας και της υποκειμενικής ευημερίας. Είναι γνωστό άλλωστε ότι τα χαρούμενα και θετικά παιδιά, τείνουν να αναφέρουν την εκπλήρωση σταθερών

φιλικών σχέσεων και την ύπαρξη δημοφιλίας (Αναγνωστάκη, 2008. Βαϊράμη, 2005. Stephanou, 2011.). Αντίστοιχα, η ικανότητα για δημιουργία και διατήρηση μιας φιλικής σχέσης, αναφέρεται με άλλες αναπτυξιακές και κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών (Lindsey, 2002).

Η καλλιέργεια αυτών των δεξιοτήτων ενισχύει την ανάπτυξη του αισθήματος της ελπίδας και της αισιοδοξίας, καθώς και της ικανότητας επίλυσης προβλημάτων (Gillham & Reivich, 2004. VanderVen, 2008, Snyder, 2000) . Αν και τα θέματα αυτά έχουν κεντρίσει το ενδιαφέρον αρκετών ερευνητών, ελάχιστοι από αυτούς έχουν εστιάσει την έρευνα τους στην ύπαρξη των συγκεκριμένων δυνατοτήτων στην παιδική ηλικία και στον τρόπο και τον ρυθμό που αυτές αναπτύσσονται. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι τόσο η ελπίδα, όσο και η αισιοδοξία είναι έμφυτες στον άνθρωπο από την πρώτη στιγμή της γέννησης του (βλ. Snyder, 2000. Snyder & Cheavens & Sympson, 1997). Ωστόσο, για να αναπτυχθούν αποτελεσματικά και να συνεχίσουν να υπάρχουν στην πορεία της ζωής του, είναι αναγκαίο να υπάρχει το κατάλληλο περιβάλλον μέσα στο οποίο το παιδί θα καθοδηγείται και θα επιβραβεύεται για την επίδιωξη των στόχων του (Gillham & Reivich, 2004. Snyder, 2000).

Παρόλο που έχει παρατηρηθεί κάποιο ενδιαφέρον όσον αφορά την ανάπτυξη αυτών των παραγόντων, εξακολουθούν να υπάρχουν διάφορα θετικά αποτελέσματα αυτών των δεξιοτήτων τα οποία έχουν διερευνηθεί ελάχιστα. Ειδικότερα, φαίνεται πως τα παιδιά που έχουν υψηλή αίσθηση ελπίδας και αισιοδοξίας είναι πιο κοινωνικά, έχουν περισσότερο σταθερές φιλικές σχέσεις και δεν έχουν τάσεις απομόνωσης (βλ. Gillham & Reivich, 2004. Snyder, 2000. Stephanou, 2011). Αυτοί οι παράγοντες ερευνώνται στην παρούσα εργασία, με απώτερο σκοπό να κατανοηθεί η φιλία των παιδιών σε σχέση με το αίσθημα της ελπίδας και της αισιοδοξίας.

Επιπροσθέτως, είναι δεδομένο ότι κατά τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αυξανόμενο ερευνητικό ενδιαφέρον για τις στενές δυαδικές φιλικές σχέσεις και την ποιότητα που αυτές έχουν (Καλάτη, 2014. Μπαλκάμου, 2010, Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Στεφάνου. Τσίλικα, 2008). Με τον τρόπο αυτό έχουν τονιστεί διάφορες αναπτυξιακές λειτουργίες της παιδικής φιλίας, όπως η συναισθηματική εγγύτητα-οικειότητα, η καλλιέργεια της κοινωνικής ικανότητας, η ενδυνάμωση της προσωπικής αξίας, το αίσθημα της αλληλεγγύης και της βοήθειας και η ηθική και γνωστική

ανάπτυξη (Γαλανάκη, 2003. Berndt, 1996. Τσίλικα, 2008). Όμως πέρα από αυτά, σημαντικοί παράγοντες μέσα σε μία φιλική σχέση είναι τα συναισθήματα των παιδιών που δημιουργούνται και που αφορούν τον καλύτερό τους φίλο (Στεφάνου, 2001. Stephanou, 2004' 2011). Επιπλέον, σημαντικούς παράγοντες περιλαμβάνουν, η σταδιακή ανάπτυξη του τρόπου που βλέπουν τα μικρά παιδιά τους φίλους τους και του τρόπου που εκφράζουν αυτά που νιώθουν ανάλογα με το φύλο τους, και τέλος η επιρροή που έχει μία φιλική σχέση στο πώς το παιδί αντιλαμβάνεται τον εαυτό του και εξελίσσει την προσωπικότητά του (Γαλανάκη, 2003, Dunn, 1999).

Αρχικά, η παρούσα εργασία διερευνά θετικούς παράγοντες του εαυτού, οι οποίοι αναφέρονται στην ελπίδα και στην αισιοδοξία (Gillham & Reivich, 2004. Snyder, 2000. Snyder & Cheavens & Sympson, 1997). Στην παρούσα έρευνα αρχικά, γίνεται μία διάκριση ανάμεσα στις δύο έννοιες της ελπίδας και της αισιοδοξίας, οι οποίες νοηματικά συγγενεύουν. Παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα, όπου συγκεκριμένα για την ελπίδα είναι η υποστηρικτική σκέψη του ατόμου και η σκέψη των διαδρομών που ακολουθεί για να φτάσει στους στόχους του (Snyder, 2000). Η βασικότερη θεωρία της ελπίδας είναι αυτή που ανέπτυξε ο Snyder (2000), πάνω στην οποία στηρίχτηκαν διάφοροι ερευνητές της θετικής ψυχολογίας. Αντίστοιχα, βασικός ερμηνευτής της έννοιας της αισιοδοξίας και της θετικής στάσης ζωής είναι ο Seligman. Ωστόσο, και οι δύο κάνουν λόγο για τη σημαντικότητα της ύπαρξης εμποδίων στη ζωή που καλείται ο άνθρωπος να αντιμετωπίσει, τις ερμηνείες που δίνει σε αυτά και τις εμπειρίες που αποσπά λύνοντας τα και φτάνοντας στον στόχο του (Seligman, 2006. Snyder, 2000. Snyder & Cheavens & Sympson, 1997).

Στην πορεία της έρευνας πραγματοποιείται μία ανασκόπηση του τρόπου που αναπτύσσονται η ελπίδα και η αισιοδοξία κατά την παιδική ηλικία. Ειδικότερα, το ίδιο βασική είναι η ύπαρξη της υποστηρικτικής σκέψης από το παιδί και η σκέψη διαδρομών που θα το οδηγήσουν σε ένα στόχο, όμως σε αυτήν την ηλικία ο τρόπος και ο ρυθμός με τον οποίο εξελίσσονται είναι διαφορετικός. Αυτό συμβαίνει διότι, το παιδί καθώς μεγαλώνει αρχίζει να αντιλαμβάνεται περισσότερα πράγματα και να τα διεκδικεί με σκοπό να φτάσει το στόχο του. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός, ότι βασικό ρόλο και πάλι έχουν τα εμπόδια τα οποία δημιουργούν αρνητικά και θετικά συναισθήματα εξίσου. Διάφοροι συντελεστές όπως, οι γονείς, οι δάσκαλοι και οι φίλοι έχουν την ικανότητα να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση αυτών των εμποδίων,

στη δημιουργία θετικών συναισθημάτων και στην θετική ερμηνεία αρνητικών γεγονότων (Snyder, 2000. Snyder & Cheavens & Sympson, 1997).

Η εργασία επίσης διερευνά το πολύπλοκο και πολύπλευρο θέμα της ανάπτυξης φιλικών σχέσεων από την βρεφική ηλικία έως την νηπιακή και τις λειτουργίες που αυτές αναπτύσσουν. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά ορίζεται και αναλύεται η έννοια της φιλίας κατά την παιδική ηλικία και του ρόλου που αυτή διαδραματίζει στην ανάπτυξη των παιδιών. Έπειτα, αναπτύσσονται οι αναπτυξιακές λειτουργίες της φιλίας οι οποίες είναι σημαντικές γιατί καλλιεργούν το παιδί ολόπλευρα. Αυτό συμβαίνει διότι, στην παιδική ηλικία εκτός από το παιχνίδι που ενώνει δύο φίλους, αναπτύσσονται συναισθηματικοί δεσμοί όπως η οικειότητα, η συνεργασία, η επικοινωνία, ο αλληλοσεβασμός και η αμοιβαιότητα (Αναγνωστάκη, 2008. Γαλανάκη, 2003. Μπαλκάμου, 2010, Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Στεφάνου. Τσίλικα, 2008.).

Καθώς το παιδί μεγαλώνει φτάνει σε ένα επίπεδο όπου, αρχίζει να κατανοεί κάποιες καταστάσεις, να ξεχωρίζει τους φίλους του σε πολύ καλούς και λιγότερο καλούς, να καταλαβαίνει μέσα από ποιες σχέσεις νιώθει ικανοποιημένο και να δημιουργεί με τους φίλους που του προκαλούν τέτοια συναισθήματα, δυνατότερους δεσμούς μέσα από τους οποίους θα ευδοκιμήσουν όλα αυτά τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά (Αναγνωστάκη, 2008. Berndt, 2002. Γαλανάκη, 2003. Καλάτη, 2014). Εφόσον λοιπόν, μέσα σε μία φιλική σχέση καλλιεργούνται όλα αυτά τα στοιχεία και το παιδί νιώθει ευχαρίστηση και ικανοποίηση, τότε μπορεί να θεωρηθεί ότι αυτή η σχέση αποτελεί μία φιλική σχέση υψηλής ποιότητας. Πολλά χαρακτηριστικά όπως η ιδιοσυγκρασία, το φύλο και η ηθική ανάπτυξη του ατόμου είναι σημαντικά στη δημιουργία μιας ποιοτικής φιλικής σχέσης, κατά τη διάρκεια της οποίας το κάθε παιδί θα αναπτύσσει τη δική του προσωπικότητα, εκφράζοντας όμως σεβασμό και για την προσωπικότητα του φίλου του. (Αναγνωστάκη, 2008. Γαλανάκη, 2003. Dunn, 1999. Καλάτη, 2014).

Δεδομένου λοιπόν, ότι η προσωπικότητα ενός παιδιού είναι πολυσύνθετη, πολύπλευρη και κατά την ανάπτυξή της επηρεάζεται από ποικίλους σημαντικούς παράγοντες, ένας εκ των οποίων είναι οι στενές διαπροσωπικές σχέσεις. Έτσι, η παρούσα εργασία καλείται να διερευνήσει αυτά που νιώθουν τα νήπια για το καλύτερό τους φίλο, σύμφωνα με την από τους/ τις ίδιους αντιλαμβανόμενη ποιότητα της σχέσης τους και το κατά πόσο υπάρχει διαφορά ή συσχέτιση στα συναισθήματα

αυτά και στην ανάπτυξη της ελπίδας και της αισιοδοξίας για το μέλλον τους. Αρκετές έρευνες έχουν ασχοληθεί με τις διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών, την αποδοχή και την απόρριψη (Berndt, 1996. Berndt, 2002. Γαλανάκη, 2003. Dunn, 1999. Στεφάνου, 2001. Stephanou, 2004. Stephanou, 2011). Ωστόσο, ελάχιστα έχει μελετηθεί το ζήτημα των συναισθημάτων των παιδιών της ηλικίας των νηπίων, για μία φιλική τους σχέση, και την επίδραση αυτών στην εμπιστοσύνη που έχουν στον εαυτό τους τα παιδιά και στη θετική στάση τους απέναντι στη ζωή τους και το μέλλον τους.

Επιπροσθέτως, η έρευνα μελετά τον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές σκέφτονται τον εαυτό τους, αλλά και τον προσανατολισμό τους στη ζωή και στο μέλλον. Τα συναισθήματα των παιδιών μέσα στις φιλικές τους σχέσεις, παίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στον τρόπο που τα παιδιά αντιμετωπίζουν τον εαυτό τους και στην άποψή τους για το προσωπικό τους μέλλον. Παρόλα αυτά μικρές σε αριθμό έρευνες έχουν ασχοληθεί με το κατά πόσο τα παιδιά νιώθουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, πιστεύουν ότι τα καταφέρνουν καλά, έχουν καλές σχέσεις με τους συνομηλίκους τους και είναι αισιόδοξα για το μέλλον τους. Τέλος, υπάρχει μικρή βιβλιογραφία σχετικά με το πώς όλα αυτά τα χαρακτηριστικά αναπτύσσονται μέσα από τις φιλικές σχέσεις στην νηπιακή ηλικία (Γαλανάκη, 2003. Gillham & Reivich, 2004. Snyder, 2000. βλ. Stephanou, 2011).

Συνοψίζοντας, η συγκεκριμένη εργασία απαρτίζεται από πέντε κεφάλαια, την Εισαγωγή, το Θεωρητικό Υπόβαθρο, τη Μέθοδο, τα Αποτελέσματα, τη Συζήτηση και τον Επίλογο. Στο πρώτο κεφάλαιο διαπιστώνεται η αναγκαιότητα της παρούσας έρευνας, όσον αφορά την ανάδειξη της σημαντικότητας α) των στενών φιλικών σχέσεων, β) των θετικών παραγόντων που συμβάλλουν στην λειτουργία τους και γ) της ποιότητας αυτών των σχέσεων, όσον αφορά το ερευνητικό κενό για τους συγκεκριμένους τομείς και την νηπιακή ηλικία. Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται η αποσαφήνιση βασικών όρων και ειδικότερα αναλύονται έννοιες όπως η ελπίδα και η αισιοδοξία στην παιδική ηλικία. Ακόμη, αποδίδονται έννοιες και ορισμοί για τις φιλικές σχέσεις των παιδιών, τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά και την ποιότητά τους. Επιπροσθέτως, παρουσιάζονται ο σκοπός της εργασίας και διατυπώνονται οι ερευνητικές υποθέσεις. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η Μέθοδος, δηλαδή οι συμμετέχοντες, τα ερευνητικά εργαλεία, οι μετρήσεις και η διαδικασία. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα Αποτελέσματα της παρούσας έρευνας. Στο πέμπτο κεφάλαιο συγκρίνονται στη Συζήτηση τα ευρήματα της έρευνας σε σχέση με τις

υποθέσεις και τις προηγούμενες έρευνες και παρουσιάζονται πρακτικές εφαρμογές για μελλοντική έρευνα. Τέλος, στον Επίλογο επισημαίνεται η σημαντικότητα των σπουδαιότερων αποτελεσμάτων της έρευνας, οι περιορισμοί και δίνονται προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

2.0. Αισιοδοξία, Ελπίδα και Διαχείριση Κοινωνικών Καταστάσεων και Συμπεριφορά Επίτευξης

2.1. Αισιοδοξία, Ελπίδα και Διαχείριση Κοινωνικών Καταστάσεων και Συμπεριφορά Επίτευξης στο Γενικό Πληθυσμό

Η αισιοδοξία και η ελπίδα είναι δύο έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες, που ακόμα και στον τομέα της ψυχολογίας η διάκριση τους πολλές φορές είναι θολή, ωστόσο και οι δύο έννοιες σχετίζονται με ένα σύνολο θετικών αποτελεσμάτων στη ζωή μας και γι' αυτό το λόγο είναι σημαντικό να καλλιεργηθούν (Gillham & Reivich, 2004). Η αισιοδοξία σαν έννοια συνδέεται με την θετική διάθεση, το ηθικό, την επίμονη και αποτελεσματική επίλυση προβλημάτων, ακόμα και με την καλή υγεία και τη μεγάλη διάρκεια ζωής (Peterson & Steen, 2002). Πιο συγκεκριμένα, η ελπίδα συχνά ορίζεται ως μία επιθυμία για κάτι, με την προσδοκία ότι αυτό θα συμβεί, ενώ η αισιοδοξία ορίζεται ως τάση ή διάθεση να αναμένει κανείς το καλύτερο. Έτσι, η ελπίδα τυπικά αναφέρεται στις προσδοκίες σε μία συγκεκριμένη κατάσταση, ενώ η αισιοδοξία αναφέρεται σε γενικές προσδοκίες (Gillham & Reivich, 2004).

Η ελπίδα ορίζεται ως μία διαδικασία σκέψης η οποία περιλαμβάνει την υποστηρικτική σκέψη του ατόμου και τη σκέψη των διαδρομών που χρειάζεται να ακολουθήσει για να φτάσει τους στόχους του (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997). Ειδικότερα, η ελπίδα σύμφωνα με τον Snyder (2000) ορίζεται ως «μία θετικά υποκινούμενη κατάσταση που βασίζεται σε μία διαδραστική προερχόμενη αίσθηση επιτυχίας». Η κατάσταση αυτή περιλαμβάνει την υποστηρικτική σκέψη, η οποία με τη σειρά της αποτελείται από το κίνητρο, τη δύναμη της θέλησης και την αίσθηση του ατόμου ότι μπορεί να επιτύχει τους στόχους του. Ακόμα, η κατάσταση αυτή περιλαμβάνει τη σκέψη των διαδρομών η οποία περιέχει τις διαδρομές προς τους στόχους και τις στρατηγικές ή αλλιώς τις λύσεις (Gillham & Reivich, 2004). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η ελπίδα σύμφωνα με την θεωρία του Snyder (2005), αποτελεί μία θετική κατάσταση κατά την οποία αλληλεπιδρούν οι επιτυχημένες δράσεις μαζί με τα μονοπάτια της σκέψης που επιλέγει το άτομο με σκοπό να φτάσει το στόχο του (Stephanou, 2011).

Επομένως, τα δύο συστατικά που συνθέτουν την ελπίδα είναι η υποστηρικτική σκέψη κάποιου και η σκέψη των διαδρομών που θα χρειαστεί να ακολουθήσει για να πετύχει τον στόχο του, τα οποία αλληλεπιδρούν και επαναλαμβάνονται καθόλη τη διαδρομή του

ανθρώπου προς τον επιθυμητό στόχο (Snyder, 2000). Ο παράγοντας της σκέψης, είναι και αυτός σημαντικός, καθώς αποτελεί το βασικό συστατικό στη θεωρία της ελπίδας και ιδιαίτερα στην περίπτωση όπου το άτομο συναντά εμπόδια στα μονοπάτια του (Stephanou, 2011). Η υποστηρικτική σκέψη του ατόμου, αποτελεί το υποκινούμενο συστατικό που ωθεί τον καθένα να ακολουθήσει τις «φανταστικές του διαδρομές» προς τους στόχους του, και αντανακλά την πεποίθηση του και την πίστη στις ικανότητες του ότι είναι σε θέση να αρχίσει να κινείται προς αυτά τα φανταστικά μονοπάτια, που αποτελούν το ταξίδι για την επίτευξη του στόχου του (Snyder, 2000).

Αντίστοιχα, η σκέψη των διαδρομών αναφέρεται στην αίσθηση του ατόμου ότι μπορεί να παράγει έναν ή και περισσότερους τρόπους ώστε να φτάσει σε έναν δεδομένο στόχο (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997). Οι διαδρομές αυτές είναι απολύτως απαραίτητες για την επιτυχημένη και γεμάτη ελπίδα σκέψη, καθώς υποστηρίζεται ότι ο σκοπός του μυαλού του ατόμου είναι να καταφέρει να κατανοήσει και να προβλέψει αιτιώδεις ακολουθίες (Snyder, 2000). Ωστόσο, η σκέψη των διαδρομών δεν παράγεται μόνο όταν κάποιος στόχος είναι απρόσκοπτος αλλά και όταν στη διαδρομή προκύπτουν εμπόδια, όπου το άτομο καλείται να ανταποκριθεί επιτυχώς σε αυτά και να βρει μία καινούργια διαφορετική διαδρομή ή ακόμα και να παράγει ένα καινούργιο στόχο (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997).

Είναι γεγονός ότι οι περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν ότι μπορούν να παράγουν τουλάχιστον μία κύρια οδό προς τον στόχο τους, όμως ως επί το πλείστον οι άνθρωποι προκαλούν τους εαυτούς τους να σκεφτούν όσο το δυνατόν περισσότερες ποικίλες διαδρομές (Snyder, 2000). Αυτό συμβαίνει κυρίως, στους ανθρώπους με υψηλή ελπίδα οι οποίοι εκμεταλλεύονται τα εμπόδια για να επιτρέψουν την παραγωγή εναλλακτικών διαδρομών (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997). Κατά τη διάρκεια αναζήτησης της εναλλακτικής λύσης λαμβάνουν μέρος στη διαδικασία όχι μόνο η σκέψη των διαδρομών, αλλά και η υποστηρικτική σκέψη η οποία παρέχει την απαραίτητη επιμονή, κινητικότητα και το κίνητρο που πρέπει να διοχετευθεί στις καινούργιες διαδρομές (Snyder, 2000). Επομένως, ο άνθρωπος που διαθέτει υψηλή ελπίδα διακρίνεται από τον άνθρωπο χαμηλής ελπίδας κυρίως όταν προκύπτουν τα εμπόδια, όπου ο πρώτος μπορεί καθαρά να αντιληφθεί τους στόχους, φαντάζεται πολλές διαφορετικές σκέψεις διαδρομών εκτός από τη κύρια διαδρομή και καταλαβαίνει ότι πράγματι θα χρησιμοποιήσει τις σκέψεις διαδρομών για να φτάσει στην επιδίωξη των στόχων του (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997).

Το αποτέλεσμα της ύπαρξης εμποδίων κατά τη διάρκεια της κατεύθυνσης του ατόμου προς τον στόχο, μπορεί να είναι τα αρνητικά συναισθήματα που δημιουργούνται όταν προκύπτουν τα εμπόδια, ενώ αντίθετα όταν η σκέψη διαδρομών που έχει διαλέξει το άτομο είναι στρωμένη χωρίς εμπόδια μέχρι την επίτευξη του στόχου, παράγονται θετικά συναισθήματα (Snyder, 2000). Όταν δημιουργείται ένα εμπόδιο, ο υψηλής ελπίδας άνθρωπος κάνει περισσότερες αισιόδοξες δράσεις, αναμένει ότι θα του συμβούν καλύτερα πράγματα και πιστεύει ότι είναι σε θέση να ελέγξει τα γεγονότα που του συμβαίνουν (Gillham & Reivich, 2004). Επομένως, τα υψηλής ελπίδας άτομα ακόμα και αν παράγουν κάποιες αρνητικές συναισθηματικές αντιδράσεις, μπορούν να προσαρμοστούν θετικά γιατί έχουν την δεξιότητα να παράγουν πρόσθετες, εναλλακτικές σκέψεις διαδρομών όταν μπλοκάρουν. Έτσι, όταν έρχονται αντιμέτωποι με εμπόδια διαθέτουν την υποστηρικτική σκέψη που απαιτείται για να δραστηριοποιήσουν τους εαυτούς τους στις καινούργιες διαδρομές και αντιλαμβάνονται ότι την διαθέτουν και ότι είναι ικανοί να την χρησιμοποιήσουν (Snyder, 2000). Τέλος, τόσο η ύπαρξη όλων αυτών των δεξιοτήτων και της ικανότητας να σκέφτεται το άτομο εύκαμπτα για μία εναλλακτική διαδρομή προς τον στόχο, όσο και η ύπαρξη της αισιοδοξίας και της προδιάθεσης για αισιόδοξες σκέψεις, αποτελούν υψηλής σημασίας παράγοντες για το χτίσιμο της ελπίδας (Gillham & Reivich, 2004).

Ο Tiger (1979), έχει παρομοιάσει την ύπαρξη της αισιοδοξίας στην ζωή ενός ανθρώπου, με την αναπνοή και την παρουσιάζει ως ένα βιολογικό υποπροϊόν που είναι απαραίτητο για την ανθρώπινη επιβίωση (Fischer & Leitenberg, 1986). Η τάση του ανθρώπου να είναι αισιόδοξος ή διαφορετικά η προδιαθετική αισιοδοξία που μπορεί να διαθέτει κάποιος σχετίζεται με την τάση του να αναμένει θετικά αποτελέσματα, τα οποία πολλές φορές αντανακλούν την προσωπική πίστη του, ότι ο ίδιος είναι σε θέση να ελέγξει την θετική έκβαση των πραγμάτων και από την γενικότερη πίστη του ότι θα του συμβαίνουν πάντα καλά πράγματα (Gillham & Reivich, 2004). Η ύπαρξη της αισιοδοξίας αποτελεί σημαντικό παράγοντα, ο οποίος παροτρύνει τους ανθρώπους να θέτουν στόχους, να αναλαμβάνουν διάφορες δεσμεύσεις και να αντιμετωπίζουν αντιξοότητες (Fischer & Leitenberg, 1986). Έτσι, με την αισιοδοξία οι άνθρωποι έχουν την τάση να πιστεύουν ότι οποιαδήποτε ατυχία αποτελεί μόνο μία προσωρινή καθυστέρηση και ότι δεν είναι αποτέλεσμα δικών τους σφαλμάτων, αλλά συνέβει λόγω συνθηκών, κακής τύχης ή ακόμα και εξαιτίας άλλων ανθρώπων (Seligman, 2006).

Ο Seligman (1991), επομένως έδωσε έμφαση στις αιτιολογίες που δίνουν οι άνθρωποι για τα αρνητικά γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή τους, και έκανε λόγο για το αισιόδοξο

επεξηγηματικό στυλ (Snyder, 2000). Οι άνθρωποι με αισιόδοξο επεξηγηματικό στυλ, τείνουν να έχουν θετική σκέψη, να πιστεύουν ότι μπορούν να λύσουν τα προβλήματα και ότι μπορούν να ξεπεράσουν τις δυσκολίες (Gillham & Reivich, 2004). Ακόμη, σύμφωνα με τη θεωρία της αισιοδοξίας του Seligman η διαδικασία του επεξηγηματικού στυλ αποτελεί το επίκεντρο για το άτομο, το οποίο προσπαθεί κάθε φορά να αποστασιοποιήσει τον εαυτό του από τα αρνητικά αποτελέσματα με τα οποία συνδέθηκε σε προηγούμενες ατυχίες στη ζωή του. Συγχρόνως, στη θεωρία της ελπίδας, οι άνθρωποι με υψηλή ελπίδα δεν έχουν την τάση να αποστασιοποιήσουν τους εαυτούς τους από προηγούμενα αρνητικά αποτελέσματα, αλλά αντί να δίνουν έμφαση σε αυτά, εμφανίζονται να μαθαίνουν από αυτές τις εμπειρίες, με σκοπό να κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να επιδιώξουν καλύτερα τους μελλοντικούς τους στόχους (Snyder, 2000).

Πολλοί ερευνητές έχουν κάνει λόγο για τη «δύναμη του θετικού τρόπου σκέψης», που σημαίνει ότι με το να κάνουμε θετικές σκέψεις, καλά πράγματα πρόκειται να συμβούν (Gillham & Reivich, 2004). Αντίστοιχα, διάφορες έρευνες έχουν αναφέρει τη δυνατή σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην αισιόδοξη προοπτική για το μέλλον και στην παρούσα ευτυχία του ατόμου (Fischer & Leitenberg, 1986). Ειδικότερα, η ύπαρξη της αισιοδοξίας στη ζωή ενός ανθρώπου βοηθάει στην ενίσχυση της διάθεσης του, οδηγεί σε αλλαγές στη συμπεριφορά του οι οποίες με τη σειρά τους ίσως οδηγούν σε αλλαγές στη διάθεση του, στην παραγωγικότητά του και στην υγεία του (Gillham & Reivich, 2004). Οι άνθρωποι οι οποίοι διαθέτουν αυτήν την αισιόδοξία, αποτελούν τους ανθρώπους υψηλής ελπίδας και είναι αυτοί οι οποίοι αποδίδουν υψηλή αξία στην επίτευξη των στόχων τους, ενδιαφέρονται για την επιτυχία τους, βρίσκονται σε ειρήνη με τους εαυτούς τους, είναι υπομονετικοί και ευχαριστιούνται με το να βιώνουν τα διάφορα γεγονότα που εξελίσσονται στη ζωή τους (Snyder, 2000). Ακόμη, οι αισιόδοξοι άνθρωποι είναι περισσότερο επίμονοι όταν τα καθήκοντα τους δυσκολεύουν ή όταν συναντούν εμπόδια στα μονοπάτια τους, γεγονός που αντί να τους αποθαρρύνει, αυξάνει την επιμονή, την πίστη στον εαυτό τους αλλά και την πίστη τους ότι θα βρεθεί μία λύση (Gillham & Reivich, 2004).

Συμπερασματικά, ελπιδοφόροι άνθρωποι, όπως και αισιόδοξοι άνθρωποι αναμένουν θετικά αποτελέσματα ακόμα και όταν αντιμετωπίζουν δυσκολίες, κατά τις οποίες επιμένουν στην επιδίωξη των στόχων τους και στις δυνατότητες του εαυτού τους, με τη χρήση αποτελεσματικών στρατηγικών αντιμετώπισης, έτσι ώστε να ενισχύσουν τις πιθανότητες να επιτύχουν τους στόχους τους (Stephanou, 2011). Απολαμβάνουν τη διαδικασία που αποτελεί το κυνήγι των στόχων, χαίρονται τη ζωή, είναι φιλικοί και ευχαριστιούνται τις εξαιρετικές

σχέσεις που διαθέτουν με τους άλλους ανθρώπους (Snyder, 2000). Επιπλέον, οι ελπιδοφόροι άνθρωποι επικεντρώνονται όχι μόνο στους μελλοντικούς στόχους αλλά και στους στόχους που πιστεύουν ότι μπορούν να επιτύχουν, ενώ γενικότερα όντας αισιόδοξα άτομα αναζητούν πάντα για κάτι θετικό σε μία ποικιλία συνθηκών (Stephanou, 2011).

Κλείνοντας, το άτομο που σίγουρα διαθέτει την ικανότητα για ελπίδα και αισιοδοξία, αποτελεί ένα οποιοδήποτε μικρό παιδί (Seligman, 2006). Ειδικότερα, τα παιδιά του νηπιαγωγείου φαίνεται να είναι πιο αισιόδοξα από ότι είναι μεγαλύτερα παιδιά (Lockhart & Chang & Story, 2002). Είναι επομένως, αποδεκτό ότι η ελπίδα και η αισιοδοξία είναι δύο έννοιες που υπάρχουν από την πρώιμη παιδική ηλικία στην ζωή του παιδιού (Snyder, 2000). Ωστόσο, καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν οι εμπειρίες στη ζωή τους πολλαπλασιάζονται, καλούνται να προσαρμοστούν στους καινούργιους τους ρόλους, στους διαφορετικούς τομείς της ζωής τους και χρειάζονται μία πιο σύνθετη κατανόηση της θέσης τους στον κόσμο (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997). Την καθοδήγηση και το υποστηρικτικό περιβάλλον που χρειάζονται τα παιδιά, ώστε να αναπτύξουν έναν ελπιδοφόρο τρόπο σκέψης και να λάβουν θετικά πρότυπα, αναλαμβάνει ένας φροντιστής, ο οποίος συνήθως αποτελεί κάποιον γονιό (Snyder, 2000).

2.2. Αισιοδοξία, Ελπίδα και Διαχείριση Κοινωνικών Καταστάσεων και Συμπεριφορά Επίτευξης στην Παιδική Ηλικία

Σύμφωνα με τους Snyder & Cheavens & Sympson (1997), η ελπίδα υπάρχει στον κάθε άνθρωπο από όταν βρίσκεται στην βρεφική ηλικία, ενώ η σκέψη διαδρομών και η υποστηρικτική σκέψη που απαιτείται αρχίζουν να χτίζονται από την πρώτη στιγμή της γέννησής του. Κατά την παιδική ηλικία, η σκέψη των διαδρομών αναπτύσσεται ακολουθώντας τρεις διαδικασίες: την αίσθηση και αντίληψη των εξωτερικών ερεθισμάτων που δέχεται το παιδί, την εκμάθηση των χρονικών σχέσεων μεταξύ διαφόρων γεγονότων και τη διαμόρφωση των στόχων (Snyder, 2000). Ειδικότερα, το βρέφος με την ανάπτυξη αυτής της δεξιότητας της σκέψης των διαδρομών, αρχίζει να σχηματίζει αντιλήψεις για το «τι βρίσκεται εκεί έξω» και να μαθαίνει ότι συγκεκριμένα γεγονότα συμβαίνουν ταυτόχρονα (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997). Αντίστοιχα, η υποστηρικτική σκέψη του ατόμου κατά την βρεφική ηλικία αποτελείται από την πεποίθηση κάποιου για τον εαυτό του ως τον δημιουργό των δράσεων, την αυτοαναγνώριση και τη διαμόρφωση των στόχων, η οποία όπως προαναφέρθηκε υπάρχει και στη σκέψη διαδρομών (Snyder, 2000).

Το βρέφος καθώς μεγαλώνει αρχίζει να αναγνωρίζει τις ανάγκες και τις επιθυμίες του και να εστιάζει στους ιδιαίτερους στόχους που θα ικανοποιήσουν αυτές τις ανάγκες του (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να αρχίσει να αντιλαμβάνεται διάφορες αισθήσεις που λαμβάνουν μέρος και να κωδικοποιεί τις εισερχόμενες πληροφορίες που δέχεται, όπως για παράδειγμα το να αναγνωρίζει το πρόσωπο της μητέρας του ανάμεσα σε διάφορα άλλα πρόσωπα που κινούνται γύρω του (Snyder, 2000). Με τον τρόπο αυτό, με το να αντιλαμβάνεται δηλαδή τις διασυνδέσεις με τους στόχους του, το βρέφος αποκτά τις βασικές διαδικασίες που είναι απαραίτητες για να αναπτύξει τη σκέψη των διαδρομών (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997). Ακόμη, η σκέψη διαδρομών καλλιεργείται από πολύ νωρίς, καθώς ο άνθρωπος από την βρεφική ηλικία αρχίζει να καταλαβαίνει τη χρονολογία και τις διαδυνδέσεις για τα σημαντικά πράγματα που συμβαίνουν στη ζωή του και να αντιλαμβάνεται ότι «αυτό ακολουθεί εκείνο» ή ότι «αυτό πηγαίνει με αυτό» (Snyder, 2000).

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων που σχετίζονται με τη φιλία και της τάσης ανάπτυξης της κατά την παιδική ηλικία, παίζουν εξίσου και τα εμπόδια (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997). Όπως προαναφέρθηκε ακόμη και οι ενήλικες όταν συναντούν κάποια εμπόδια στη διαδρομή τους, αρχίζουν να αναπτύσσουν αρνητικά συναισθήματα, έτσι και τα παιδιά γίνονται πολύ αναστατωμένα όταν συναντούν εμπόδια κατά την επιδίωξη των στόχων τους (Snyder, 2000). Ειδικότερα, όταν ένα παιδί συναντά ένα εμπόδιο μεγάλου μεγέθους τότε αρχίζουν να του δημιουργούνται αρνητικά συναισθήματα, ενώ αντιστρόφως όταν επιτυγχάνει την επιδίωξη των στόχων του, τείνει να παράγει θετικά συναισθήματα γεγονός που συμβαίνει ακόμα περισσότερο όταν το παιδί αντιλαμβάνεται ότι το ίδιο έχει ξεπεράσει ένα εμπόδιο για να φτάσει στον επιθυμητό στόχο (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997).

Πρόσφατες έρευνες κάνουν λόγο για έναν συνδυασμό γενετικών και περιβαλλοντικών παραγόντων οι οποίοι μαζί προδιαθέτουν ένα άτομο να σκέφτεται αισιόδοξα και ότι περίπου το 25% της μεταβλητότητας της αισιόδοξίας, οφείλεται σε κληρονομικούς παράγοντες (Gillham & Reivich, 2004). Όσον αφορά τα μικρά παιδιά, υπάρχει μία γενική άποψη, η οποία τα θέλει να ζουν στη δική τους «αθωότητα» της πραγματικότητας και να είναι ιδιαίτερα προκατειλημμένα προς μία αισιόδοξη πλευρά (Fischer & Leitenberg, 1986). Τα μικρά παιδιά φαίνεται να είναι ακρατήτως αισιόδοξα για τον εαυτό τους αλλά και για τους άλλους, και γίνονται πιο ρεαλιστικά με την αύξηση της ηλικίας τους (Lockhart & Chang & Story, 2002). Έτσι, τα καλά γεγονότα είναι αυτά τα οποία πρόκειται να κρατήσουν για πάντα, πρόκειται να βοηθήσουν με κάθε τρόπο και είναι αυτά τα οποία, σύμφωνα με το μικρό παιδί, έχει καταφέρει το ίδιο. Αντίστοιχα, τα άσχημα γεγονότα απλώς τυχαίνουν, θεωρούνται ότι θα

είναι προσωρινά και δεν αποτελούν λάθος του μικρού παιδιού, αλλά κάποιος άλλος ή κάτι άλλο ευθύνεται γι' αυτά (Seligman, 2006).

Στο γεγονός αυτό παίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο οι γονείς, οι οποίοι με τη στοργή, το ενδιαφέρον τους και όντας μία ασφαλής βάση στα μάτια των παιδιών, μπορούν να τα βοηθήσουν να εξερευνήσουν τον κόσμο, να πάρουν ρίσκα και να αναπτύξουν τις ικανότητες τους και την αισιοδοξία τους (Gillham & Reivich, 2004). Επομένως, το επεξηγηματικό στυλ των παιδιών μπορεί να επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από τους γονείς, καθώς αποτελούν πρότυπο για τα παιδιά, που τους μιμούνται και έχουν την τάση να υιοθετούν τις ερμηνείες που δίνουν οι γονείς τους στα διάφορα γεγονότα που συμβαίνουν στους ίδιους (Peterson & Steen, 2002). Οι γονείς επίσης επηρεάζουν το βαθμό αισιοδοξίας και ελπίδας των παιδιών μέσα από τις εξηγήσεις και τις προσδοκίες που εκφράζουν για τα γεγονότα που συμβαίνουν όχι μόνο στις δικές τους ζωές, αλλά και στις ζωές των παιδιών τους (Gillham & Reivich, 2004).

Επιπροσθέτως, είναι αποδεκτό ότι όλα αυτά τα ερεθίσματα, οι εμπειρίες που δέχεται το κάθε παιδί, καθώς και η ελπίδα που τελικά διαθέτει έχουν αντίκτυπο στον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύει τα γεγονότα και τα συναισθήματα που αναπτύσσει σε κάθε στενή του σχέση, ακόμα και στις φιλίες του (Stephanou, 2011). Τα παιδιά υψηλής ελπίδας τείνουν να απολαμβάνουν την οποιαδήποτε αλληλεπίδραση με τους συνομηλίκους τους (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997). Ευχαριστιούνται την κοινωνική σκοπιμότητα, αντιλαμβάνονται την κοινωνική υποστήριξη και δεν χαρακτηρίζονται από μοναξιά ή τάσεις απομόνωσης (Stephanou, 2011). Επιπλέον, δεν αγχώνονται για τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις τους, γεγονός που τα καθιστά πιο ικανά σε αυτές (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997).

Ακόμη, όσον αφορά τις φιλίες των παιδιών, ένα παιδί που διαθέτει υψηλή ελπίδα είναι σε θέση να χρησιμοποιεί αισιόδοξα χαρακτηριστικά πρότυπα για να εξηγήσει θετικές και αρνητικές φιλίες (Stephanou, 2011). Είναι χαρακτηριστικό ότι τα μικρά παιδιά δεν πιστεύουν ότι ένα παιδί το οποίο απορρίπτεται από ένα άλλο, επειδή αυτός ή αυτή είναι «βαρετός και χωρίς ενδιαφέρον», θα συνεχίσει αυτή η απόρριψη και στο μέλλον (Lockhart & Chang & Story, 2002). Έτσι, είναι πιθανό ένα αισιόδοξο παιδί να αποδίδει τυχόν αποτυχίες σε εξωτερικούς, ασταθείς και ειδικούς παράγοντες, αντί σε εσωτερικούς, σταθερούς και παγκόσμιους παράγοντες (Stephanou, 2011). Τέλος, έρευνες έχουν δείξει ότι οι στενές φιλίες μπορούν να αποδειχθούν φαρμακευτικές και να προωθήσουν την ελπίδα στο κάθε παιδί

ακόμα και αν αυτό αντιμετωπίζει οικογενειακές ή περιβαλλοντικές δυσκολίες (Gillham & Reivich, 2004).

Συμπερασματικά, πέρα από τις φιλικές σχέσεις των παιδιών, ο γονιός είναι αυτός ο οποίος οφείλει να παρέχει τον ποιοτικό χρόνο που είναι απαραίτητος για να κατευθύνει τον ελπιδοφόρο τρόπο σκέψης, καθώς παραμένει ψυχολογικά και συναισθηματικά διαθέσιμος στο παιδί (Snyder, 2000). Είναι αυτός ο οποίος θα βοηθήσει το παιδί να αναπτύξει τις βασικές δεξιότητες που είναι απαραίτητες για να μάθει να αντιμετωπίζει τα εμπόδια και να επιλύει προβλήματα, προάγοντας έτσι την ελπίδα (Gillham & Reivich, 2004). Θα δημιουργήσει ένα σταθερό περιβάλλον, θα παρακολουθεί το παιδί καθώς προσπαθεί να επιλύσει το πρόβλημα και θα το ενθαρρύνει, προκειμένου να κατευθυνθεί το παιδί προς το στόχο του και να γνωρίζει το ίδιο ότι διαθέτει τις ικανότητες για να το πετύχει (Snyder, 2000). Τέλος, το παιδί στην προσπάθειά του να επιλύσει σύνθετα προβλήματα αποκτά τις δεξιότητες που του είναι απαραίτητες για την επίλυση προβλημάτων και αναπτύσσεται τόσο κοινωνικά, όσο και γνωστικά, καθώς καλλιεργεί την ικανότητα να μετατοπίζεται ελεύθερα από τη μία σκέψη στην άλλη, ώστε να προσαρμοστεί σε μία συγκεκριμένη κατάσταση και να ακολουθήσει τη σωστή στρατηγική (Stevens, 2009).

Η διαχείριση κοινωνικών καταστάσεων και η επίλυση προβλημάτων είναι διαδικασίες που ξεκινούν από πολύ νωρίς στα βρέφη, πριν ακόμα και από το πρώτο έτος της ηλικίας τους (Keen, 2010). Ήδη από τους τρεις πρώτους μήνες τα βρέφη γνωρίζουν ότι οι δικές τους ενέργειες μπορούν να επηρεάσουν τα γεγονότα, ενώ κατά την ηλικία των εννέα μηνών αρχίζουν να συμμετάσχουν σε εθελοντικές δράσεις, οι οποίες σημαίνουν ότι συμπεριφέρονται με τέτοιο τρόπο ώστε να κατευθυνθούν προς τον στόχο τους (Robson, 2012). Ακόμη, στην ηλικία των δύο ετών, τα παιδιά τείνουν να χρησιμοποιούν απλές στρατηγικές, όπως είναι η φυσική αρπαγή αντικειμένων ή οι φωνές, ενώ κατά την ηλικία των τριών και τεσσάρων χρησιμοποιούν περισσότερο εξηγήσεις και στρατηγικές διαπραγμάτευσης (Stevens, 2009). Ο Thornton (2002), αναφέρει ότι τα παιδιά χρησιμοποιούν διαφορετικές στρατηγικές επίλυσης ταυτόχρονα ακόμα και για το ίδιο πρόβλημα, καθώς και ότι η επιλογή της στρατηγικής που ακολουθούν εξαρτάται από την εμπειρία του παιδιού και από το κατά πόσο είναι εξοικειωμένο με αυτήν (Robson, 2012).

Ο Snyder (2000), στη θεωρία του για την ελπίδα κάνει λόγο για τη σχέση των εμποδίων που επιζητούν επίλυση με μία διαδικασία ανοσοποίησης που την ονομάζει «flexibility» (δηλ. ελαστικότητα) και εμφανίζεται να παρέχει πολλά πλεονεκτήματα στην αντιμετώπιση και

επίλυση εμποδίων και προβλημάτων. Ειδικότερα, η ελαστικότητα σημαίνει τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων στα παιδιά με υψηλή ελπίδα, τα οποία ακόμα και όταν συναντούν κάποιες δυσκολίες είναι προστατευμένα κατέχοντάς την (Snyder & Cheavens & Sympson, 1997). Η Shure (2002) επισήμανε αυτή τη στενή σχέση της ελαστικότητας με τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων και όρισε τέσσερις περιοχές για αυτές, οι οποίες περιλαμβάνουν τις «εναλλακτικές λύσεις», δηλαδή την ικανότητα να σκέφονται μία διαφορετική λύση σε ένα διαπροσωπικό πρόβλημα, έπειτα την «ικανότητα επακόλουθης σκέψης», δηλαδή την ικανότητα του παιδιού να αναμένει τι θα συμβεί στη συνέχεια εάν η πράξη πραγματοποιηθεί. Επιπλέον, αποτελούνται από την «ανάληψη κοινωνικής προοπτικής» που σημαίνει την ικανότητα να αναγνωρίζει το παιδί τα συναισθήματα κάποιου άλλου που ίσως είναι διαφορετικά από τα δικά του, και τέλος το «να σημαίνει το τέλος της διαδοχικής του σκέψης σχεδιασμού προς ένα στόχο» (VanderVen, 2008).

Ο Fisher (2005), αναγνωρίζει την αμοιβαία σχέση που υπάρχει μεταξύ της ικανότητας διαχείρισης κοινωνικών καταστάσεων και της σκέψης, και προτείνει και αυτός με τη σειρά του, την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων ως βοηθητική στην ανάπτυξη της σκέψης των παιδιών, ενώ όπως αναφέρει η ελπίδα παίζει σημαντικό ρόλο στη μάθηση, υποστηρίζοντας ότι «όταν λύνουμε ένα πρόβλημα μαθαίνουμε κάτι καινούργιο» (Robson, 2012). Την ίδια άποψη υποστηρίζει και ο Snyder (2000), για τα εμπόδια και τα προβλήματα που προκύπτουν αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι: «παρέχουν ζωτικής σημασίας μαθήματα που θα κληθούν για το υπόλοιπο της ζωής ενός παιδιού». Συμπερασματικά, η διαδικασία αντιμετώπισης διαφόρων εμποδίων η οποία επηρεάζει την κοινωνική και γνωστική ανάπτυξη, είναι σημαντική στα παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς επηρεάζει τις σχέσεις με τους συνομηλίκους, τις κοινωνικές δεξιότητες και τη συνολική ψυχολογική ευεξία του παιδιού (Stevens, 2009). Έρευνες αναφέρουν ότι τα παιδιά «κατασκευάζουν πιο ώριμες κοινωνικές δεξιότητες όταν τους δίνεται η ευκαιρία να συμμετέχουν ενεργά στη διαχείριση κοινωνικών καταστάσεων» (VanderVen, 2008). Έτσι, τα παιδιά αυτά τείνουν να έχουν περισσότερους φίλους καθώς χρησιμοποιούν στρατηγικές συμβιβασμού και αποφεύγουν τις συγκρούσεις (Γαλανάκη, 2003).

2.3. Φιλία στην Παιδική Ηλικία

2.3.1. Η Έννοια της Φιλίας στην Παιδική Ηλικία

Η φιλία αποτελεί το τελευταίο στάδιο μιας δυναμικής διαδικασίας, η οποία ξεκινάει από μία απλή γνωριμία. Η έννοια της ορίζεται ως μία εκούσια και εθελοντική διαδικασία κατά την οποία τα άτομα που παίρνουν μέρος σ' αυτήν αναπτύσσουν συναισθήματα και δεξιότητες

όπως, η αμοιβαιότητα, η αγάπη και η συμπάθεια (Καλάτη, 2014). Ωστόσο, η έννοια της φιλίας όταν πρόκειται για τις παιδικές φιλικές σχέσεις αλλάζει περιεχόμενο, καθώς αυτές χαρακτηρίζονται από περισσότερο ενθουσιασμό, ζωντάνια και αστάθεια. (Rubin, 1980). Ειδικότερα, όσον αφορά την παιδική ηλικία, «η φιλική σχέση ορίζεται ως μία στενή, αμοιβαία και σχετικά σταθερή στο χρόνο συναισθηματική σχέση μεταξύ δύο παιδιών που συμπαθούν το ένα το άλλο και έχει δύο βασικά χαρακτηριστικά: την ομοιότητα των μελών ως προς τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά τους και την ισοτιμία της σχέσης» (Γαλανάκη, 2003: 158)

Η φιλία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο καθόλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου, όμως ειδικά από την ηλικία των τριών ετών τα παιδιά αρχίζουν να αφιερώνουν όλο και περισσότερο χρόνο στην καλλιέργεια των φιλικών τους σχέσεων (Rubin, 1980). Πιο συγκεκριμένα, από την ηλικία των τεσσάρων ετών τα παιδιά σε ποσοστό 75% έχουν ήδη αναπτύξει στενές σχέσεις με τους συνομηλικούς τους (Αγοραστός, 2008). Παράλληλα, σύμφωνα με τον Dunn (1999), έρευνα αναφέρει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό τέτοιων στενών φιλικών σχέσεων διατηρούνται για περισσότερο από έξι μήνες, πολλές φορές και παραπάνω από δύο χρόνια. Οι κοινωνικές επαφές των παιδιών αυξάνονται σημαντικά όταν ξεκινούν το σχολείο καθώς παίζουν περισσότερο χρόνο αλληλεπιδρώντας με άλλα παιδιά. Οι φίλιες είναι πιο πιθανό να σχηματιστούν όταν τα παιδιά έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά, όπως η ηλικία, το φύλο, η φυλή (Cook, 2010). Την ίδια άποψη υποστηρίζει και ο Doyle (1982), ο οποίος θεωρεί ότι το βασικό χαρακτηριστικό για να ξεκινήσει μία φιλία είναι όχι μόνο τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, όπως αυτά που προαναφέρθηκαν αλλά και η παρόμοια συμπεριφορά, οι πεποιθήσεις, οι απόψεις ακόμα και ο τρόπος του παιχνιδιού, στοιχεία που συμβάλλουν στην θετική αλληλεπίδραση μεταξύ των φίλων (Καλάτη, 2014).

Ο ρόλος της φιλίας έγκειται στη δημιουργία ενός ασφαλούς και ευχάριστου περιβάλλοντος μέσα στο οποίο τα παιδιά αναπτύσσουν και διαμορφώνουν συγκεκριμένες συμπεριφορές (Λουίζου, 2008). Αυτή η ασφάλεια που παράγεται επιτρέπει στα παιδιά να βιώσουν το αίσθημα της συμμετοχής σε μία ομάδα καθώς και να αναπτύξουν το αίσθημα της εμπιστοσύνης και της αποδοχής, αλλά και την επικοινωνία τους (Rubin, 1980). Μέσα στα πλαίσια μιας φιλικής σχέσης αλλάζει προς το καλύτερο η εικόνα του παιδιού για τον εαυτό του και ενισχύεται η αυτοεκτίμηση του, καθώς οι φίλοι λειτουργούν ως πρότυπο και ως στήριγμα σε κάποια δύσκολη στιγμή (Τσίλικα, 2008). Γι' αυτό το λόγο έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά τα οποία μπορεί να μην ήταν ιδιαίτερα δημοφιλή αλλά είχαν κάποιο στενό φίλο, ένιωθαν λιγότερη μοναξιά από τα παιδιά που μπορεί να είχαν υψηλά ποσοστά αποδοχής από

την συνολική ομάδα, αλλά κανένα στενό φίλο για να μοιράζονται τα συναισθήματα και τις ανησυχίες τους (Γαλανάκη, 2003). Επομένως, οι ονομαζόμενοι «καλύτεροι φίλοι» είναι πιο σημαντικοί και η σχέση μαζί τους είναι πιο στενή και αποκλειστική από άλλες σχέσεις οι οποίες είναι απλές γνωριμίες (Cook, 2010).

Στο παρελθόν υπήρχε η εντύπωση ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας δεν είναι σε θέση να αναπτύξουν κοινωνικές σχέσεις και να αντιληφθούν την ύπαρξη φίλων μέσα σε ένα χώρο. Ωστόσο, υποστηρίζεται πλέον ότι τα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία αντιλαμβάνονται τους φίλους τους και ευαισθητοποιούνται όσον αφορά τις ανάγκες των άλλων (Dunn, 1999). Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι τα παιδιά νηπιακής ηλικίας έχουν την τάση να σχηματίζουν φιλικές σχέσεις με συνομηλίκους με τους οποίους έχουν συχνή αλληλεπίδραση και προσπαθούν να κρατήσουν στενή τη φιλική σχέση μαζί τους (Lindsey, 2002). Έτσι, μικρά σε ηλικία παιδιά δηλώνουν ότι εύκολα μπορούν να γίνουν φίλοι με κάποιο συνομήλικο μόνο εάν κάνουν κάτι κοινό ή εάν κάνουν μαζί κάτι σημαντικό για τον κοινό τους φίλο, ενώ συγχρόνως υποστηρίζουν ότι κάποιο άγνωστο παιδί δεν μπορεί να γίνει φίλος τους όταν δεν αλληλεπιδρά καθόλου μαζί τους (Καλάτη, 2014). Ειδικότερα, η ηλικιακή περίοδος κατά την οποία τα παιδιά αρχίζουν να εκδηλώνουν συναισθήματα και σκέψεις γύρω από τη φιλία και να κατανοούν σε μεγαλύτερο βαθμό το πώς νιώθουν τα φιλικά τους πρόσωπα είναι γύρω στην ηλικία των πέντε και έξι ετών (Dunn, 2014).

Συνοψίζοντας, οι φιλίες των παιδιών είναι σημαντικές, καθώς τα νήπια μέσα από αυτές και μέσα από το κοινό παιχνίδι αναπτύσσουν διάφορες δεξιότητες, όπως είναι η αντιμετώπιση των συγκρούσεων και η αναγνώριση των συναισθημάτων και των προθέσεων, του συμπαίκτη στο παιχνίδι (Τσίλικα, 2008). Ειδικότερα, κατά την παιδική ηλικία οι φιλικές σχέσεις με τους συνομηλίκους συνθέτουν ένα σημαντικό κομμάτι το οποίο αφορά τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και του χαρακτήρα του παιδιού και επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την γενικότερη ανάπτυξή του (Χατζηθωμάς, 1996). Η δημιουργία μιας στενής και ουσιαστικής φιλικής σχέσης από τα πρώτα χρόνια της σχολικής ζωής, η οποία να βασίζεται στην αμοιβαιότητα και την επικοινωνία, χτίζει τις βάσεις για μία ομαλή προσαρμογή στο σχολικό κοινωνικό πλαίσιο (Καλάτη, 2014). Τέλος, οι φιλικές σχέσεις που δημιουργούνται από την νηπιακή ακόμα ηλικία, προετοιμάζουν το παιδί για τα διάφορα είδη σχέσεων που θα δημιουργήσει και πιο συγκεκριμένα συνιστούν το παράδειγμα των στενών διαπροσωπικών σχέσεων που θα καλλιεργήσει στη μετέπειτα ζωή του (Τσίλικα, 2008).

2.3.2. Αναπτυξιακές Λειτουργίες της Φιλίας

Κατά τη διάρκεια μίας στενής φιλικής σχέσης η προσωπικότητα του παιδιού αναπτύσσεται ολόπλευρα, δηλαδή γνωστικά, κοινωνικά και συναισθηματικά (Γαλανάκη, 2003). Ο Sullivan ήταν ο πρώτος ο οποίος έκανε αναφορά στην «αναγκαιότητα της φιλίας», τονίζοντας το γεγονός ότι η ύπαρξη στενών σχέσεων στη ζωή του παιδιού συμβάλλουν στην φυσιολογική ανάπτυξη του (Αναγνωστάκη, 2008). Αναφέρθηκε στις αναπτυξιακές δυνατότητες μιας φιλικής σχέσης, κάνοντας λόγο για την ενίσχυση της αυτο-αξίας καθώς και για την σταδιακή αύξηση της αμοιβαιότητας και της διαπροσωπικής ευαισθησίας (Γαλανάκη, 2003). Τα παιδιά αναπτύσσονται περισσότερο κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασής τους με τους συνομηλίκους τους παρά με μέσα από τη σχέση τους με τους ενηλίκους (Rubin, 1980). Μέσα από τη φιλική σχέση το παιδί μαθαίνει τόσο τον ίδιο του τον εαυτό, όσο και τον κόσμο. Γνωρίζει πώς να αλληλεπιδρά με άλλα άτομα, πώς να επικοινωνεί μαζί τους, αναγνωρίζει τις ανάγκες και τις επιθυμίες του και κατανοεί τις επιπτώσεις και τα όρια της συμπεριφοράς του (Τσίλικα, 2008).

Η συναισθηματική εγγύτητα-οικειότητα αποτελεί μία από τις πιο σπουδαίες λειτουργίες της φιλίας, η οποία αναπτύσσεται ήδη από την προσχολική ηλικία, προϋδεάζει το παιδί για τις μετέπειτα φιλικές του σχέσεις (Γαλανάκη, 2003). Ακόμα και κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας, οι φιλίες οι οποίες χαρακτηρίζονται από συναισθηματική εγγύτητα-οικειότητα αλλά και από αμοιβαία αλληλεπίδραση, έχουν την τάση να διαρκούν κατά το πέρασμα του χρόνου και να διαφέρουν από άλλες σχέσεις μεταξύ συνομηλίκων (Lindsey, 2002). Αυτό συμβαίνει, διότι το παιδί μέσα από την εγγύτητα που νιώθει στα πλαίσια της φιλικής του σχέσης, μπαίνει σε διαδικασία αυτο-αποκάλυψης του εαυτού του και του χαρακτήρα του στον φίλο του, γεγονός που οδηγεί στην ενδυνάμωση της προσωπικής του αξίας (Γαλανάκη, 2003). Η αυτο-αποκάλυψη, συμβαίνει συνήθως σε δυάδες παιδιών που είναι φίλοι για αρκετό καιρό, παρά σε πρόσφατες φιλικές σχέσεις, στις οποίες δεν έχει αναπτυχθεί ακόμα η οικειότητα (Dunn, 1999).

Ειδικότερα, οι φιλικές σχέσεις που χαρακτηρίζονται από οικειότητα, βοηθούν τα παιδιά που τις απαρτίζουν να αναπτύξουν την αυτοεκτίμηση και την κοινωνικότητά τους (Αναγνωστάκη, 2008). Ωστόσο, αρκετές διαφορές παρατηρούνται στις φιλικές σχέσεις ανάμεσα σε αγόρια και στις φιλίες ανάμεσα σε κορίτσια. Παρατηρείται ότι το φύλο παίζει σημαντικό ρόλο, καθώς οι φιλίες των αγοριών διακρίνονται από μεγαλύτερη ανεξαρτησία και ενίσχυση του κάθε μέλους μέσα σε αυτήν, ενώ αντίθετα οι κοριτσίστικες φιλικές σχέσεις χαρακτηρίζονται

σε μεγαλύτερο βαθμό από συναισθηματικούς και διαπροσωπικούς δεσμούς (Γαλανάκη, 2003). Τέλος, ανεξάρτητα με το φύλο του παιδιού, η συναισθηματική εγγύτητα δημιουργείται σε μία φιλική σχέση, όταν όλα τα μέλη της συμμετάσχουν αμοιβαία σε αυτήν και εκφράζουν έντονα τα συναισθήματά τους (Αναγνωστάκη, 2008).

Μέσα σε μία φιλική σχέση τα παιδιά που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, καλλιεργούν και αποκτούν διάφορες κοινωνικές δεξιότητες, όπως είναι η ομιλία, η επικοινωνία, το γέλιο, η συνεργασία, η τήρηση κανόνων, ευγένεια, η διαχείριση διαφόρων συναισθημάτων και η διευθέτηση συγκρούσεων (Γαλανάκη, 2003). Πιο συγκεκριμένα, «όταν χρησιμοποιούμε την έκφραση «κοινωνικές δεξιότητες» αναφερόμαστε σε μία σειρά από τεχνικές που στοχεύουν στη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων και στο χειρισμό τους» (Rubin, 1980: 20). Ο Lindsey (2002), αναφέρει ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας που είναι φίλοι, παρουσιάζουν λιγότερες όμοιες κοινωνικές δεξιότητες συγκριτικά με τους φίλους που ανήκουν στην νηπιακή ηλικία. Αυτό συμβαίνει, διότι όσο το παιδί μεγαλώνει εξασκεί τις ήδη υπάρχουσες και αποκτάει όλο και περισσότερες κοινωνικές δεξιότητες κατά τη διαρκή αλληλεπίδραση με το φίλο του (Γαλανάκη, 2003). Επομένως, χωρίς αμφιβολία η σημαντικότερη ίσως αναπτυξιακή λειτουργία που μπορεί να έχει μία φιλική σχέση είναι η καλλιέργεια και η ενίσχυση όλων αυτών των δεξιοτήτων, που οδηγούν το άτομο στην επιτυχή κοινωνική λειτουργία (Τσίλικα, 2008). Ο Sullivan θεωρούσε ότι μέσα από τις φιλικές τους σχέσεις τα παιδιά αναπτύσσουν και αποκτούν κοινωνική συμπεριφορά, γεγονός που μπορεί να αποτρέψει ή και να βελτιώσει ανάρμοστες συμπεριφορές (Αναγνωστάκη, 2008).

Μία απόρροια της κοινωνικής ανάπτυξης και αλληλεπίδρασης κατά τη διάρκεια μιας φιλικής σχέσης, αποτελεί και η γνωστική ανάπτυξη του παιδιού που λαμβάνει μέρος σε αυτήν (Γαλανάκη, 2003). Διάφορες θετικές μορφές αλληλεπίδρασης όπως είναι η λεκτική αλληλεπίδραση, η συνεργασία, η αλληλοβοήθεια, ο σεβασμός ακόμα και οι τσακωμοί, μπορούν να συμβάλλουν στην γνωστική ανάπτυξη του παιδιού (Αναγνωστάκη, 2008). Σύμφωνα με τον Piaget «η αλληλεπίδραση μεταξύ ίσων είναι η διαδικασία μέσω της οποίας η οπτική γωνία του παιδιού έρχεται σε επαφή με την οπτική γωνία των άλλων, διορθώνεται και επανεστιάζεται, με αποτέλεσμα να μειώνεται ο εγωκεντρισμός του παιδιού» (Γαλανάκη, 2003: 184). Έτσι, κατά την επαφή τους με τους συνομηλίκους τους, τα παιδιά κατανοούν ότι δεν είναι σε θέση να επιβληθούν σε αυτούς και να τους εξαναγκάσουν να υπακούσουν στις επιθυμίες τους, επομένως υποχρεώνονται να αλλάξουν ρόλους και να συνεργαστούν με σκοπό να καταφέρουν το στόχο τους (Berndt, 1996).

Ακόμη, η γνωστική ανάπτυξη αναπτύσσεται μέσα από την σύγκρουση απόψεων, καθώς οι συνομηλικοί φίλοι κατά τη διάρκεια της συνεργασίας τους, αντιπαραθέτουν τις διαφορετικές απόψεις τους, γεγονός που δημιουργεί αναταραχή ανάμεσα στην υιοθέτηση και στην εναρμόνιση αυτών (Γαλανάκη, 2003). Ο Piaget τονίζει την αναγκαία ύπαρξη του σεβασμού, αφού όπως υποστηρίζει η συνεργασία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τον αμοιβαίο σεβασμό, έτσι μέσα σε μία φιλική σχέση τα παιδιά πρέπει να σέβονται το ένα το άλλο σαν ίσοι (Berndt, 1996). Άλλωστε, η συνεργασία είναι αυτή που βοηθά τα παιδιά να αναπτυχθούν γνωστικά, καθώς μέσα από αυτήν παρακινούνται να αναζητήσουν καινούργιες μεθόδους επίλυσης προβλημάτων (Γαλανάκη, 2003). Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά μέσα σε μία φιλική σχέση ανατύσσουν τις γνωστικές δεξιότητες που απαιτούνται για μία επιτυχή συνεργασία, ενώ συγχρόνως γίνονται πιο εφευρετικά και δημιουργικά (Αναγνωστάκη, 2008). Συνοψίζοντας, η γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη μέσα από την παρέα με τους συνομηλίκους, είναι δύο διαδικασίες άρρηκτα συνδεδεμένες, ωστόσο ο βαθμός ανάπτυξής τους διαφέρει κατά την αλληλεπίδραση των παιδιών μέσα σε μία διαρκή δυαδική φιλική σχέση, συγκριτικά με την αλληλεπίδραση που υπάρχει όταν πρόκειται για ένα καινούργιο φίλο (Γαλανάκη, 2003).

Σύμφωνα με τον Piaget, οι φιλίες των παιδιών προκαλούν την ηθική ανάπτυξή τους μέσα από την αμοιβαιότητα που υπάρχει κατά τη διάρκεια αυτών (Berndt, 1996). Η φιλία, προσδιορίζεται από διάφορους ηθικούς παράγοντες, ενώ συγχρόνως προάγει την ανάπτυξη της ηθικότητας των ατόμων που την απαρτίζουν (Γαλανάκη, 2003). Σύμφωνα με τον Piaget το παιδί από τη στιγμή που μεγαλώνει και δημιουργεί φιλίες δέχεται διάφορα ερεθίσματα, όπως το να πρέπει να εξισορροπεί τις πράξεις του, τις συμπεριφορές του και να το να πράττει αμοιβαία μέσα σε μία φιλία, γεγονός που το αναπτύσσει ηθικά από πολύ μικρή ηλικία (Berndt, 1996). Η ηθική ανάπτυξη μέσα σε μία φιλική σχέση είναι αυτή που δίνει νόημα σε μία φιλία και παίζει ρόλο όσον αφορά την εξέλιξη και τη συντήρησή της, ενώ ακόμη διαχωρίζει μία φιλική σχέση από μία σχέση απλών γνωστών (Γαλανάκη, 2003). Τα παιδιά κατά τη διάρκεια των φιλικών τους σχέσεων, καλλιεργούν διάφορες ηθικές αρχές και αξίες, όπως είναι η ανάπτυξη της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, ο σεβασμός, η υποστήριξη των φίλων τους στο παιχνίδι, η ειλικρίνεια, η τιμιότητα, η γενναιοδωρία και η αλληλοβοήθεια (Τσίλικα, 2008). Ακόμη, μακροπρόθεσμα μέσα σε μία φιλική σχέση κατά την οποία το παιδί μπαίνει στη διαδικασία να αναγνωρίσει τις ανάγκες και τα αισθήματα των άλλων και να ανακαλύψει τρόπους ώστε να ικανοποιήσει τους φίλους του σύμφωνα με αυτές, κατακτά έμμεσα πιο ουσιαστικές έννοιες, όπως είναι «η δικαιοσύνη, το ηθικό θάρρος και το αληθινό ενδιαφέρον για τον άλλον» (Γαλανάκη, 2003: 187).

Συμπερασματικά, οι φίλοι αποτελούν τον σημαντικότερο παράγοντα όσον αφορά την συναισθηματική, κοινωνική, γνωστική και ηθική ανάπτυξη των παιδιών, καθώς είναι αυτοί που επηρεάζουν τα συναισθήματα, τη συμπεριφορά, τις αντιλήψεις για τον εαυτό και τις στάσεις των παιδιών (Lindsey, 2002). Βασικό χαρακτηριστικό για να δημιουργηθεί μία φιλία είναι ο παράγοντας της ομοιότητας με το άλλο άτομο μέσα στα πλαίσια μιας ομάδας συνομηλίκων (Dunn, 2004). Έτσι, τα παιδιά δημιουργούν φιλίες όταν είναι πάντα εκεί το ένα για το άλλο, όταν παίζουν πολύ χρόνο μαζί και όταν μοιράζονται τα παιχνίδια τους κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασής τους (Cook, 2010). Ωστόσο, οι φιλικές σχέσεις των παιδιών διαφέρουν μεταξύ τους αναπτυξιακά και ανάλογα με την ηλικία των παιδιών που τις συνάπτουν, καθώς αν και τα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία κατανοούν την έννοια της φιλίας, συμπεριφέρονται διαφορετικά όσο είναι μικρά, ενώ μπορούν να εκφράσουν απόψεις και να γίνουν πιο συγκεκριμένα όσον αφορά τις φιλίες τους, μόνο με το πέρασμα της ηλικίας (Βαϊμάρη, 2005).

2.3.3. Αναπτυξιακά Χαρακτηριστικά της Φιλίας/ Στάδια της Φιλίας

Ο άνθρωπος από την στιγμή της γέννησής του έχει έμφυτη την τάση για κοινωνικοποίηση και συναναστροφή με άλλους ανθρώπους με σκοπό να δημιουργήσει φιλίες (Τσίλικα, 2008). Έτσι, και τα παιδιά από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους κιόλας, έχουν την ανάγκη να νιώθουν ότι ανήκουν σε μία ομάδα, γεγονός που μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσα από τις φιλίες με συνομηλίκους ή με μεγαλύτερα παιδιά (Rubin, 1980). Σύμφωνα με τον Sullivan (1952) τα παιδιά κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής τους νιώθουν την ανάγκη να καλλιεργήσουν τις διαπροσωπικές τους σχέσεις και να πραγματοποιήσουν τις κοινωνικές τους ανάγκες, οι οποίες όμως ποικίλλουν καθώς μεταβαίνουν από τη μία ηλικιακή περίοδο στην επόμενη (Mannarino, 1980). Η επίδραση της ηλικίας λοιπόν είναι καθοριστική σχετικά με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τα παιδιά τη φιλία, τις βασικές προϋποθέσεις για να αναγνωρίσουν κάποιον ως φίλο τους ή για να συνάψουν μία φιλική σχέση (Smollar & Youniss, 1982).

Κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, περίπου έξι με οχτώ μηνών, τα παιδιά κατά την αλληλεπίδραση τους αγνοούν το ένα το άλλο και επικεντρώνονται περισσότερο στο αντικείμενο με το οποίο παίζουν, ενώ σε περιπτώσεις ύπαρξης κοινωνικής επαφής αρκούνται σε κάποιο απλό κοίταγμα, χαμόγελο ή άπλωμα χεριού (Αγοραστός, 2008). Σε περιπτώσεις όπου κάποιο βρέφος μπορεί να πλησιάσει το άλλο, αυτό συμβαίνει περισσότερο επειδή ελκύεται από το παιχνίδι του φίλου του ή επειδή αντιμετωπίζει το ίδιο το παιδί με το οποίο

αλληλεπιδρά, σαν φυσικό αντικείμενο και νιώθει την ανάγκη να το εξερευνήσει. Ακόμη, χαρακτηριστικό αυτής της ηλικίας είναι ότι τα βρέφη έχουν την τάση, κατά τη διάρκεια του παράλληλου παιχνιδιού τους, να μιμούνται και να αντιγράφουν τις κινήσεις και τον τρόπο παιχνιδιού του φίλου τους, χωρίς όμως να ασχολούνται άμεσα με αυτόν (Rubin, 1980). Η γνήσια κοινωνική αλληλεπίδραση των βρέφων ξεκινάει κατά τον ένατο με δέκατο τρίτο μήνα της ζωής του (Αγοραστός, 2008). Σε αυτό το στάδιο το βρέφος αρχίζει να αναγνωρίζει και να ξεχωρίζει τα άλλα παιδιά από τα άψυχα αντικείμενα και να τα συνδέει με τον εαυτό του (Rubin, 1980). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, σε αυτήν την ηλικία τα παιδιά, τον περισσότερο χρόνο της κοινής τους δραστηριότητας να μαλώνουν προσπαθώντας το ένα να πάρει τα παιχνίδια του άλλου (Αγοραστός, 2008). Επομένως, «το κύριο μέρος του χρόνου του το παιδί το περνά συνδυάζοντας, μοναχική δραστηριότητα, επαφές με άλλα παιδιά πάνω σε αντικείμενα παιχνιδιού και συναναστροφή με τους γονείς του, εφόσον αυτοί είναι διαθέσιμοι» (Rubin, 1980: 36).

Τα παιδιά αρχίζουν να παρουσιάζουν χαρακτηριστικά που αναδεικνύουν την κοινωνική αλληλεπίδραση περίπου στην ηλικία των δύο ετών, όπου μαθαίνουν να τηρούν μία σειρά στο παιχνίδι τους και ανταποκρίνονται αμοιβαία στις φιλικές τους σχέσεις (Rubin, 1980). Σε αυτήν την ηλικία οι τσακωμοί αρχίζουν να απουσιάζουν και κάνει την εμφάνιση του το συνεργατικό και φιλικό παιχνίδι (Αγοραστός, 2008). Το γεγονός ότι τα παιδιά σε αυτήν την ηλικία έχουν αναπτυχθεί και έχουν την ικανότητα να περπατούν και να μιλούν με τον σύντροφό τους στο παιχνίδι, τους δίνει την ευκαιρία να καλλιεργήσουν τη φιλία τους συμμετέχοντας σε παιχνίδια που απαιτούν ενεργό δράση και ικανότητα ανάληψης ρόλων (Rubin, 1980).

Ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά αντιμετωπίζουν την έννοια της φιλίας, αρχίζει να μεταβάλλεται κατά τη διάρκεια της σχολικής ζωής, όπου ενισχύεται η ικανότητα για ενσυναίσθηση και κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων (Dunn, 1999). Γι' αυτό το λόγο έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές έρευνες που αναφέρονται στην παιδική φιλία και ξεκινούν συγκεκριμένα από την νηπιακή. Αρχικά, ο Selman (1979, 1980, 1981) ανέπτυξε τη θεωρία του σχετικά με το πώς τα παιδιά αναπτύσσουν ικανότητες, σύμφωνα με τις οποίες κατανοούν την έννοια της φιλίας και ονόμασε την αίσθηση τους γι' αυτήν «φιλοσοφία της φιλίας» (Γαλανάκη, 2003). Ο Selman βασίστηκε στο πρότυπο του Ελβετού ψυχολόγου Jean Piaget, τον οποίο είχε ως σημείο αναφοράς για τις θεωρίες του πάνω στις νοητικές δομές που χαρακτηρίζουν την κοινωνική σκέψη του παιδιού (Rubin, 1980). Ειδικότερα, χώρισε τα αναπτυξιακά επίπεδα που αφορούν την αντίληψη της φιλίας σε πέντε επίπεδα. Εδώ

παρουσιάζονται τα δύο που αφορούν την νηπιακή ηλικία. Αρχικά, στο πρώτο επίπεδο το οποίο ορίζεται ως επίπεδο 0 και ανταποκρίνεται σε παιδιά ηλικίας από τρία έως επτά ετών, το χαρακτηρίζει ως «Στιγμαία φυσική (σωματική) αλληλεπίδραση». Το επόμενο στάδιο, δηλαδή το επίπεδο 1, αναφέρεται σε παιδιά ηλικίας τεσσάρων έως εννιά ετών και το χαρακτηρίζει ως «Μονόδρομη βοήθεια». Αντίστοιχα, υπάρχει μία ακόμη προσέγγιση για τα αναπτυξιακά επίπεδα στην αντίληψη της φιλίας, του Damon (1977/ 1995). Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με αυτό το μοντέλο στο επίπεδο 1 ανήκουν τα παιδιά ηλικίας από πέντε έως επτά ετών, και δεν υπάρχει κάποιο προηγούμενο επίπεδο που να δείχνει ότι τα παιδιά αντιλαμβάνονται τη φιλία σε μικρότερη ηλικία (Γαλανάκη, 2003).

Φαίνεται πως τα παιδιά ηλικίας από τριών έως επτά ετών ορίζουν τους φίλους τους μόνο σύμφωνα με τον εάν παίρνουν μέρος σε κοινές δραστηριότητες και με το αν μοιράζονται τα παιχνίδια τους (Cook, 2010). Στο στάδιο 1 του Selman, ο φίλος χαρακτηρίζεται ως ένα άτομο του οποίου οι πράξεις σε ευχαριστούν, γεγονός που δείχνει ότι ο φίλος σε αυτήν την ηλικιακή περίοδο αρχίζει να συνειδητοποιεί βασικά στοιχεία, όπως είναι τι αρέσει και τι δεν αρέσει στον άλλον (Rubin, 1980). Αυτό σημαίνει ότι το παιδί σε αυτήν την φάση αρχίζει να ξεχωρίζει τη δική του οπτική γωνία από του άλλου, καθώς και τα κίνητρα, τις σκέψεις και τα συναισθήματα του φίλου του τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή και να προσαρμόζεται σε αυτά (Γαλανάκη, 2003). Παρόλα αυτά, γενικότερα σε αυτήν την ηλικία, φίλος θεωρείται οποιοσδήποτε συντροφεύει το παιδί στο παιχνίδι κάποια συγκεκριμένη στιγμή. Τα παιδιά δεν αντιλαμβάνονται τη συνεχή αλληλεπίδραση που μπορεί να έχουν με κάποιο άλλο παιδί, ούτε εστιάζουν βαθύτερα σε πιο σύνθετες έννοιες όπως είναι οι προσωπικές ανάγκες του καθενός, τα προσωπικά ενδιαφέροντα ή ο χαρακτήρας (Rubin, 1980).

«Το παιδί ορίζει τη φιλία με όρους συγκεκριμένων συμπεριφορών, ως μία επιφανειακή σχέση: π.χ «παιζουμε μαζί», «δίνω τα παιχνίδια μου στον φίλο μου και μου δίνει τα δικά του» (Γαλανάκη, 2003: 191). Μία ανάλογη απάντηση ενός παιδιού ηλικίας τεσσάρων ή πέντε χρονών, στην ερώτηση ποιος θα μπορούσε να είναι φίλος του, είναι «Κάποιος που παίζει πολύ» ή στην ερώτηση γιατί είναι φίλος του κάποιο συγκεκριμένο παιδί, η απάντηση είναι «Γιατί μου αρέσει». Η τελευταία απάντηση αναδεικνύει και τον μονόπλευρο και εγωκεντρικό τρόπο που αντιμετωπίζουν τα παιδιά τις φιλίες τους. Αυτό συμβαίνει, επειδή τα παιδιά επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους σε φυσικές πράξεις και στις προσωπικές τους επιθυμίες, οι οποίες ορίζουν ως φίλο απλά κάποιον σύντροφο στο παιχνίδι (Rubin, 1998).

Χαρακτηριστικό στοιχείο μιας φιλικής σχέσης αυτής της ηλικίας είναι αρχικά ο ανταγωνισμός που υπάρχει συγκεκριμένα στην ηλικία των τριών με τεσσάρων χρόνων και λίγο αργότερα στην ηλικία των πέντε, ο ανταγωνισμός σε συνδυασμό με το συνεργατικό παιχνίδι, στη διάρκεια του οποίου αρχίζουν να ορίζονται κάποια πιο δημοφιλή παιδιά σε αρχηγούς του παιχνιδιού (Αγοραστός, 2008). Έτσι, σύμφωνα με τον Gesell, οι φίλιες κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου έχουν την τάση να διαλύονται ευκολότερα την ώρα του παιχνιδιού εξαιτίας της εγωκεντρικής φύσης των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, ο Sullivan, θεώρησε ότι εξαιτίας αυτής της εγωκεντρικής φύσης, από την οποία είναι σηματοδοτημένη αυτή η παιδική ηλικία, οι φιλικές σχέσεις δεν δημιουργούνται με βάση ένα ειλικρινές ενδιαφέρον για τον άλλον, αλλά εξαιτίας της ανάγκης του παιδιού να ενισχύσει την ατομικότητά του (Mannarino, 1980). Η διάλυση λοιπόν, της φιλίας είναι επακόλουθο της απόφασης του ενός από τα δύο παιδιά μιας φιλικής σχέσης ή της άσχημης συμπεριφοράς του ενός μέλους (Γαλανάκη, 2003).

Κλείνοντας, «ο Selman περιγράφει μία κλιμακωτή πρόοδο στη συναίσθηση της φιλίας από τα παιδιά. Τα παιδιά ανεβαίνουν την κλίμακα σταματώντας για ένα διάστημα σε κάθε επίπεδο για να σταθεροποιήσουν το νέο επίπεδο διαπροσωπικής θεώρησης, το οποίο κατέκτησαν προτού να συνεχίσουν» (Rubin, 1980: 49). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι κάθε φιλική σχέση, ακόμα και αν την περιλαμβάνουν άτομα της ίδιας ηλικίας μπορεί να είναι διαφορετική, καθώς από παιδί σε παιδί διαφέρει ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται την έννοια της φιλίας και ο βαθμός ανάπτυξης αυτής της ικανότητας που προωθεί τις καλύτερες σχέσεις με τους φίλους (Γαλανάκη, 2003). Αυτός ο διαφορετικός τρόπος σύλληψης των φιλικών σχέσεων συμβάλλει στα θετικά αλλά και αρνητικά χαρακτηριστικά μιας παιδικής φιλίας, τα οποία ορίζουν την ποιότητα της σχέσης (Berndt, 1996). Τέτοια στοιχεία μπορούν να είναι, η ιδιοσυγκρασία του ατόμου, το φύλο, η οικειότητα, η ηθική αλλά και η σύγκρουση και η αντιζηλία (Αναγνωστάκη, 2008).

2.3.4. Ποιοτικά Χαρακτηριστικά μιας Φιλικής Σχέσης

Οι παιδικές φίλιες είναι σύνθετες και πολύπλευρες και για αυτό το λόγο αποτελούνται από πολλά διαφορετικά στοιχεία, τα οποία ορίζουν την ποιότητα τους (Αναγνωστάκη, 2008). Η ποιότητα τους ορίζεται τόσο από τα θετικά, όσο και από τα αρνητικά χαρακτηριστικά που επιδρούν αμοιβαία μεταξύ φίλων και αντίστοιχα έχουν αντίκτυπο σε κάθε μέλος αυτής της σχέσης (Καλάτη, 2014). Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Berndt μία φιλική σχέση μπορεί να χαρακτηριστεί υψηλής ποιότητας εφόσον τα στοιχεία που την αποτελούν είναι ως επί το

πλείστον θετικά, όπως είναι τα υψηλά επίπεδα οικειότητας, συντροφικότητας και αμοιβαιότητας, και παράλληλα από την ύπαρξη όσο των δυνατών λιγότερων αρνητικών στοιχείων, όπως οι συγκρούσεις και οι ανταγωνισμοί (Berndt, 2002). Ένα σημαντικό στοιχείο που μπορεί να ορίσει την ποιότητα μιας φιλίας είναι η διαφορετική ιδιοσυγκρασία που μπορεί να έχουν τα άτομα που αποτελούν μία φιλική σχέση, η οποία επιδρά με ποικίλους τρόπους (Dunn, 1999).

Η ιδιοσυγκρασία σχετίζεται με το σύνολο των έμφυτων σταθερών χαρακτηριστικών που εμφανίζονται σε ένα παιδί από τους πρώτους μήνες της ζωής, αναπτύσσονται και εξελίσσονται κατά τη διάρκεια της ζωής του ατόμου και αποτελεί παράγοντα που χαρακτηρίζει την ποιότητα μιας σχέσης (Γαλανάκη, 2003). Έρευνες έχουν δείξει ότι η ιδιοσυγκρασία των παιδιών είναι υπαίτια για τον τρόπο που αντιλαμβάνονται και αντιμετωπίζουν τους τσακωμούς, δηλαδή εάν συνομιλούν με τον άλλον και χρησιμοποιούν επιχειρήματα ή εάν απλά παραμένουν κάθετα στην γνώμη τους (Dunn, 1999). Ακόμη, εξαρτάται από το πόσο εξωστρεφή και εσωστρεφή χαρακτήρα έχει το παιδί, άρα με το κατά πόσο είναι κοινωνικά ενεργητικό και ευχάριστο ή αντίθετα, διστακτικό και στοχαστικό (Γαλανάκη, 2003). Ωστόσο, σύμφωνα με μία μελέτη που πραγματοποιήθηκε στην Πενσυλβανία, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά που χαρακτηρίστηκαν ως πιο ενεργητικά, δεν αντιμετώπιζαν τις συγκρούσεις με τους φίλους τους επιχειρηματολογώντας (Dunn, 1999). Φαίνεται όμως γενικότερα, ότι «οι ατομικές διαφορές ως προς τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας και της προσωπικότητας προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις ατομικές διαφορές ως προς τη διαμόρφωση των φιλικών σχέσεων και της ποιότητάς τους» (Γαλανάκη, 2003: 160).

Το φύλο επίσης είναι μεγάλης σημασίας για την ποιότητα των φιλικών σχέσεων των παιδιών, καθώς έρευνα του Cambridge έχει δείξει ότι τα κορίτσια έχουν την τάση να εξωτερικεύουν και να κουβεντιάζουν περισσότερο τα συναισθήματα και τα προβλήματά τους με τις φίλες τους, γεγονός που καθιστά τις φιλίες των κοριτσιών πιο οικείες σε σύγκριση με των αγοριών (Dunn, 1999). Οι φιλικές σχέσεις των κοριτσιών είναι υψηλότερης ποιότητας, αφού σε αυτές υπάρχει εκτός από το αίσθημα της οικειότητας, η υποστήριξη και η θετική επίλυση των συγκρούσεων, όπου η τελευταία επιτυγχάνεται μέσω υποχωρήσεων και συμβιβασμών. Αντίθετα, τα αγόρια είναι πιο σύνηθες να αντιμετωπίζουν τους τσακωμούς με λεκτική επιθετικότητα και εχθρότητα (Γαλανάκη, 2003). Μελέτη που πραγματοποιήθηκε στην Πενσυλβανία επιβεβαιώνει αυτές τις θεωρίες, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι ήδη από

την ηλικία των πέντε ετών, διαφαίνεται στα παιδιά αυτή η ανομοιογένεια στον τρόπο που εκφράζονται ανάλογα με το φύλο τους (Dunn, 1999).

Επιπλέον, ένας σημαντικός παράγοντας που καθορίζει την ποιότητα των φιλικών σχέσεων στην παιδική ηλικία, είναι αυτός της ηθικής ανάπτυξης του ατόμου (Berndt, 1996). Ειδικότερα, η συσχέτιση που υπάρχει ανάμεσα στη φιλία και στην ηθική είναι αμφίδρομη, καθώς η ηθική ασκεί επιρροή στον τρόπο που διαμορφώνεται και στην εξέλιξη μιας φιλικής σχέσης, και ανάλογα με την ποιότητα της φιλίας ενθαρρύνεται ή αποθαρρύνεται η ηθική ανάπτυξη των μελών της (Καλάτη, 2014). Σύμφωνα με τον Piaget, η ηθική καλλιέργεια των παιδιών σχετίζεται και με τους αμοιβαίους κανόνες που διέπουν μία φιλική σχέση και οι οποίοι χαρακτηρίζουν την ποιότητα της, βάσει το βαθμό που γίνονται αποδεκτοί και τηρούνται από τα μέλη της (Berndt, 1996). Όσον αφορά το ηθικό κομμάτι λοιπόν, τα παιδιά εφόσον η σχέση τους είναι υψηλής ποιότητας, μαθαίνουν αξίες όπως είναι η δικαιοσύνη, ο σεβασμός και η τήρηση αμοιβαίων κανόνων και αρχίζουν να αναγνωρίζουν τις ανάγκες και τα συναισθήματα των φίλων τους και να συμπεροφέρονται σύμφωνα με αυτά (Καλάτη, 2014).

Ωστόσο, οι φιλικές σχέσεις δεν είναι πάντα ωφέλιμες για τα παιδιά, καθώς μία φιλία χαμηλής ποιότητας που χαρακτηρίζεται περισσότερο από σύγκρουση και αντιζηλία μπορεί να έχει αρνητικά αποτελέσματα στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού (Αναγνωστάκη, 2008). Για τον Piaget, μία φιλία μπορεί να χαρακτηριστεί χαμηλότερης ποιότητας, εφόσον τα μέλη που την απαρτίζουν δεν είναι ηλικιακά ισότιμα και επομένως θεωρείται δεδομένο ότι δεν μπορούν να περιλαμβάνουν όλα αυτά τα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν μία ιδανική συνομήλικη σχέση, υψηλής ποιότητας (Berndt, 1996). Παρόλα αυτά, τα παιδιά ήδη από την ηλικία των πέντε ετών έχουν την ικανότητα να αναγνωρίζουν τις ποιοτικές διαφορές που υπάρχουν στις φιλικές σχέσεις και να διαχωρίζουν τα διαφορετικά στοιχεία που τις συνθέτουν αλλά και την ικανοποίηση που νιώθουν από την κάθε σχέση (Αναγνωστάκη, 2008).

Συμπερασματικά, η ποιότητα μιας φιλικής σχέσης εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τα χαρακτηριστικά που τη διέπουν και την καθιστούν μοναδική και διαφορετική (Καλάτη, 2014). Όπως είναι φυσικό, οι φιλικές σχέσεις που χαρακτηρίζονται υψηλής ποιότητας φιλίες, έχουν τα αντίστοιχα επωφελή αποτελέσματα στα άτομα που εμπλέκονται σε αυτές (Berndt, 1996). Ωστόσο, με τον Dunn, κάποιο παιδί μπορεί να έχει πολλές διαφορετικές μεταξύ τους φιλικές σχέσεις, όπως επίσης κάθε παιδί δεν βιώνει και δεν αντιλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο την ίδια φιλία, όπως μπορεί να την αισθάνεται το άλλο μέλος της (Dunn, 2004). Έτσι, όλες οι

ποιοτικές διαφορές σύμφωνα με τις οποίες τα παιδιά καλλιεργούν την προσωπικότητά τους, τους είναι φυσικό να τα ωθούν σε διαφορετικά αναπτυξιακά αποτελέσματα (Γαλανάκη, 2003). Άλλωστε πολλοί ερευνητές, οι οποίοι έχουν μελετήσει την σχέση αιτίου-αποτελέσματος, υποστηρίζουν ότι η ποιότητα της φιλίας συνδέεται άμεσα με έννοιες όπως ο αυτοσεβασμός των φίλων, η κοινωνική συμπεριφορά και η ψυχολογική προσαρμογή και επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την διαμόρφωση του χαρακτήρα των ατόμων (Berndt, 1996).

2.4. Ερευνητικός Σκοπός και Ερευνητικές Υποθέσεις

2.4.1. Ερευνητικός Σκοπός

Η παρούσα έρευνα αποσκοπούσε στη διερεύνηση α) των συναισθημάτων των παιδιών για την από τους ίδιους αντιλαμβανόμενη ποιότητα της φιλίας τους με τον καλύτερο τους φίλο, β) την αισιοδοξία και ελπίδα των παιδιών και γ) τη σχέση αυτών των συναισθημάτων και με την ελπίδα και αισιοδοξία.

2.5.1. Ερευνητικές Υποθέσεις

1. Τα νήπια θα βιώσουν ποικίλα, κυρίως θετικά συναισθήματα για τον καλύτερό τους φίλο (Υπόθεση 1)
2. Τα συναισθήματα των συμμετεχόντων θα διαφοροποιούνται ανάλογα με την αντιλαμβανόμενη ποιότητα της φιλίας. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά με φιλικές σχέσεις καλής ποιότητας θα αισθάνονται περισσότερο θετικά συναισθήματα, ενώ τα παιδιά με φιλικές σχέσεις κακής ποιότητας θα αισθάνονται περισσότερο αρνητικά συναισθήματα (Υπόθεση 2).
3. Τα παιδιά θα έχουν μέτρια έως υψηλή ελπίδα και αισιοδοξία (Υπόθεση 3).
4. Θα υπάρχει θετική συσχέτιση της ελπίδας και της αισιοδοξίας με τα συναισθήματα για τη φιλία (Υπόθεση 4).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΣ

3.1 Συμμετέχοντες

Ως προς τους συμμετέχοντες αρχικά της έρευνας, από τα τρία τμήματα του σχολείου Θεσσαλονίκης «Πρότυπα Εκπαιδευτήρια Θεσσαλονίκης» που συμμετείχαν στην έρευνα προέκυψε ότι τα 25 από τα 49 άτομα (51,02%) ήταν αγόρια και τα 24 κορίτσια (48,98%). Επιπλέον, αν διαχωριστούν οι μαθητές με βάση την ηλικία τους, προκύπτει ότι εννιά βρίσκονταν στην ηλικία των 5 ετών (18,37%), έντεκα βρίσκονταν στην ηλικία των 5.5 ετών (22,45%) και τα υπόλοιπα είκοσι εννιά ήταν έξι ετών (59,18%).

Κλείνοντας, θα πρέπει να ειπωθεί ότι με βάση τις απαντήσεις αναφορικά με το επάγγελμα των γονιών, προέκυψε πως δεν υπάρχει στο δείγμα καμία μονογονεϊκή οικογένεια,. Επίσης, όλοι οι πατεράδες εργάζονται, εκ των οποίων οι 45 στον Ιδιωτικό Τομέα (91,84%) και μόνο 4 στον Δημόσιο (8,16%). Αντίθετα, από της μητέρες προκύπτει ότι υπάρχουν οχτώ που δεν εργάζονται (16,33%), αντίστοιχο ποσοστό εργάζεται στον Δημόσιο Τομέα (18,37%), ενώ η συντριπτική πλειοψηφία απασχολείται στον Ιδιωτικό τομέα (65,30%).

3.2. Ερευνητικά Εργαλεία

3.2.1. Αντιλαμβανόμενη Ποιότητα της Φιλίας

Μετά την επιλογή του καλύτερου φίλου/ καλύτερης φίλης, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δηλώσουν μέσω της κλίμακας Stephanou (2011), πέντε προτάσεων, πόσο ικανοποιημένοι είναι από την εν λόγω φιλία (πχ. «Πόσο ικανοποιημένος είσαι από αυτή τη φιλία;», «Πόσο καλή είναι αυτή η φιλία σου;»). Οι απαντήσεις των παιδιών κυμαίνονταν από 1= καθόλου έως 5= πάρα πολύ.

Παράλληλα, η εκτίμηση της φιλικής σχέσης ως ικανοποιητικής ή μη ικανοποιητικής έγινε με την ίδια διαδικασία που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα της Στεφάνου (2005) και Stephanou (2007), δηλαδή με τη σύγκριση του βαθμού ικανοποίησης από την υπάρχουσα σχέση με τον επιθυμητό βαθμό ικανοποίησης.

3.2.2. Συναισθήματα για τη Φιλία

Αρχικά έγινε διερεύνηση του βαθμού κοινωνικοποίησης του εκάστοτε μαθητή με βάση του αριθμού των φίλων του, με την χρήση ομόκεντρων κύκλων, οι οποίοι

παράλληλα επέτρεπαν τον προσδιορισμό του καλύτερου φίλου του ερωτώμενου. Η εκτίμηση των συναισθημάτων των μαθητών για τις μεταξύ των φιλικές σχέσεις πραγματοποιήθηκε με διπολική κλίμακα πέντε βαθμών, στην οποία οι πόλοι αποτελούν δύο αντίθετες όψεις του αντικειμένου που εκτιμάται (π.χ. Ευτυχισμένος

Δυστυχισμένος). Η επιλογή της κάθε εικόνας που περιέγραφε μια έκφραση, καθιστούσε πιο εύκολη την επικοινωνία με τους μικρούς μαθητές. Η χρήση των εικόνων βασίστηκε στη Κλίμακα Αξιολόγησης Χαμογελαστού Προσώπου (Smiley Face Assessment Scale- SFAS), που αποτελεί κλίμακα Λίκερτ και η οποία έχει αποδειχθεί αξιόπιστη από τους Reynolds- Keefe & Johnson & Dickenson & McFadden σε έρευνα τους σε σχολείο των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (2009). Στο συγκεκριμένο τμήμα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνονταν έξι συναισθήματα αποτελέσματος (ευτυχία, ικανοποίηση, ευχαρίστηση, αγάπη, χαρά, όχι βαρετά-βαρετά) και επτά συναισθήματα γνωστικά, εξαρτώμενα από την απόδοση αιτίων (υπερηφάνεια, αισιοδοξία, όχι θυμός-θυμός, ελπίδα, όχι νευρικότητα-νευρικότητα, όχι άγχος-άγχος, ενθουσιασμός). Η κλίμακα έχει αποδειχθεί αξιόπιστη σε ελληνικό πληθυσμό (Stephanou, 2011, 2013).

3.2.3. Αισιοδοξία

Η αισιοδοξία εξετάστηκε με τις απάντησεις των συμμετεχόντων σε οκτώ προτάσεις του Τεστ του Προσανατολισμού στη Ζωή του Scheier (1994) (The Life Orientation Test- LOT-R). Η κλίμακα αποτελείται από συναισθηματικούς (πχ. «Σε καταστάσεις που δεν είμαι σίγουρος συνήθως αναμένω το καλύτερο») και συμπεριφορικούς παράγοντες (πχ. «Δε νευριάζω πολύ εύκολα»). Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων κυμαίνονταν από το 1= Απολύτως Διαφωνώ έως το 5= Απολύτως Συμφωνώ.

3.2.4. Ελπίδα

Η ελπίδα, εξετάστηκε δια μέσου της Κλίμακας της Ελπίδας των Παιδιών του Snyder (1997), η οποία αποτελείται από τρεις προτάσεις υποστηρικτικής σκέψης (πχ. «Νομίζω ότι τα πηγαίνω πολύ καλά») και τρεις προτάσεις σκέψης διαδρομών (πχ. «Μπορώ να σκεφτώ πολλούς τρόπους για να πετύχω τα πράγματα στη ζωή που είναι πολύ σημαντικά για εμένα»). Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων κυμαίνονταν από το 1= Καμία κατάσταση έως το 5= Όλες τις καταστάσεις. Η μεταφρασμένη κλίμακα από

τα αγγλικά στα ελληνικά είναι αξιόπιστη και έχει αποδειχθεί έγκυρη από χρήση σε ελληνικό πληθυσμό (βλ. Stephanou, 2011).

3.2.5. Προσωπικοί παράγοντες

Συγκεντρώθηκαν στοιχεία για το φύλο του ερωτούμενου μαθητή, την ηλικία του, καθώς και το αν εργάζονται οι γονείς τους και το είδος της εργασίας τους.

3.3. Διαδικασία

Το ερωτηματολόγιο πραγματοποιήθηκε στους μαθητές του Νηπιαγωγείου των Πρότυπων Εκπαιδευτηρίων Θεσσαλονίκης στο κάθε μαθητή ξεχωριστά από την ερευνήτρια. Αρχικά, έγινε η επιλογή του σχολείου και ζητήθηκε άδεια τόσο από τον διευθυντή του σχολείου, όσο και από τις νηπιαγωγούς των κάθε τμημάτων αλλά και από τους γονείς των παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνα. Αρχικά, δόθηκαν στους συμμετέχοντες εξηγήσεις για τον σκοπό της έρευνας και τονίστηκε το γεγονός ότι θα υπάρξει ανωνυμία και εχεμύθεια και ότι δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις. Δεδομένου της ηλικίας των παιδιών και της αδυναμίας να διαβάσουν και να γράψουν στη συγκεκριμένη ηλικία, οι ερωτήσεις διατυπώνονταν προφορικά και σημειώνονταν από την ερευνήτρια. Ο χώρος που πραγματοποιήθηκαν τα ερωτηματολόγια, αποτελούσε μία τάξη που δεν χρησιμοποιούνταν, έτσι ώστε να μην αποσπάται η προσοχή των μαθητών από εξωτερικούς παράγοντες. Ενώ συγχρόνως, στην αίθουσα ερχόταν ένα παιδί τη φορά, ώστε να μην επηρεάζονται οι απαντήσεις του μαθητή από τα άλλα παιδιά. Λόγω του γεγονότος ότι η συμμετοχή στην έρευνα ήταν εθελοντική και ανώνυμη, όλοι οι μαθητές έδειξαν προθυμία να συμμετέχουν στην ερευνητική διαδικασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Α. Περιγραφική και Επαγωγική Στατιστική Ανάλυση των Αποτελεσμάτων της Έρευνας

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί παρατίθεται η περιγραφική και επαγωγική στατιστική ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν από τη διεξαγωγή της έρευνας. Για τη συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων υπολογίστηκαν απόλυτες συχνότητες και σχετικές συχνότητες (ποσοστά %) και για τη γραφική τους παρουσίαση χρησιμοποιήθηκαν κυκλικά διαγράμματα και ραβδογράμματα (για ποιοτικές μεταβλητές).

Επιπλέον, εξετάστηκαν οι συσχετίσεις των συναισθημάτων για τις φιλικές σχέσεις των συμμετεχόντων με τον καλύτερό τους φίλο με την ελπίδα και την αισιοδοξία.

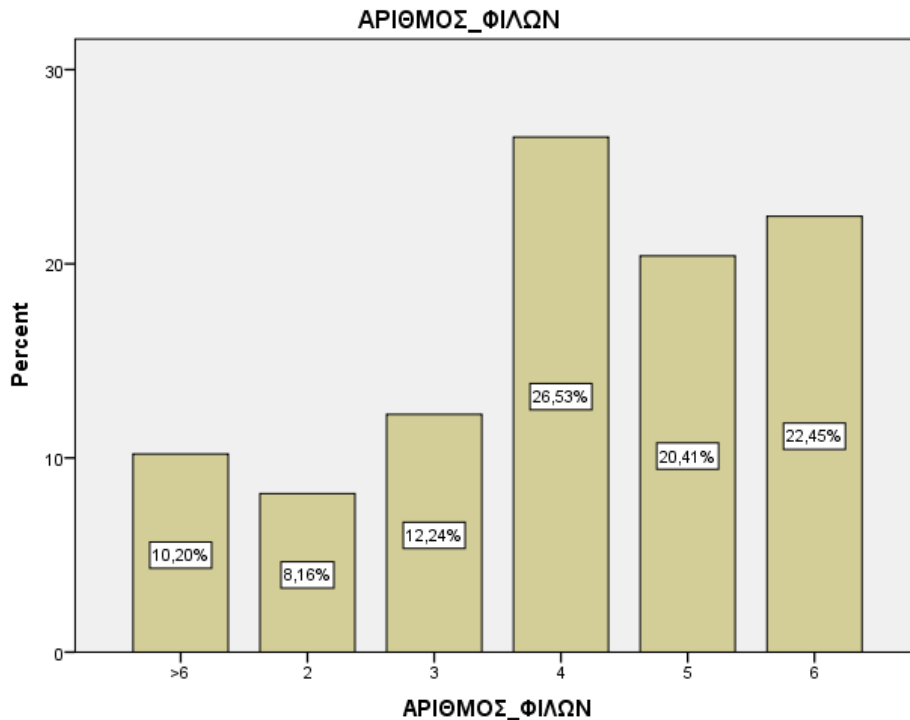
Η επιλογή των στατιστικών ελέγχων που διενεργήθηκαν καθορίστηκε από τον τύπο των δεδομένων και ήταν:

- ο μη παραμετρικός συντελεστής συσχέτισης Spearman ρ (rho) για την ύπαρξη και ένταση σχέσης μεταξύ δύο μεταβλητών κλίμακας

Η στατιστική σημαντικότητα του ελέγχου προκαθορίστηκε σε 0,05.

4.1 Συναισθήματα των παιδιών για την αντιλαμβανόμενη ποιότητα της φιλίας τους με τον καλύτερο φίλο τους

Α) Στην ερώτηση για τους καλύτερους φίλους/ες, η πλειοψηφία των παιδιών ανέφερε 4 κοντινούς φίλους, σε ποσοστό 26.5%. Ποσοστό 22,4% σημείωσε 6 φίλους, έπειτα 20,4% 5 φίλους, 12,2% επεσήμανε 3 φίλους, περισσότερους από 6 φίλους ανέφερε το 10,2% και τέλος 8,2% σημείωσε μόλις 2 φίλους και φίλες, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 1.

Διάγραμμα 1: Κατανομή ως προς τον αριθμό των φίλων των παιδιών

Β) Όταν τα παιδιά ρωτήθηκαν γιατί αναφέρθηκαν στους συγκεκριμένους συμμαθητές/τριες ως καλύτερους φίλους/ες, τα περισσότερα παιδιά αναφέρθηκαν στο παιχνίδι:

«παίζουμε συνέχεια μαζί», «συνέχεια παίζουμε παιχνίδια και μπάλα», «μου αρέσει πολύ και παίζω πολύ μαζί της», «παίζουμε λίγο πιο πολύ από τις άλλες φίλες».

Αναφέρθηκαν επιπλέον από ορισμένα παιδιά η γνωριμία από άλλο σχολείο ή εξωσχολικό περιβάλλον

«γνωριζόμαστε πιο πολύ καιρό», «είμαστε φίλοι/ες από το παλιό σχολείο», «κάνουμε πολύ παρέα από παλιά», «πάμε στο ίδιο μπαλέτο», «μένουμε μαζί και είναι φίλες οι μαμάδες μας»,

ψυχικά, φυσικά και εμφανισιακά χαρίσματα:

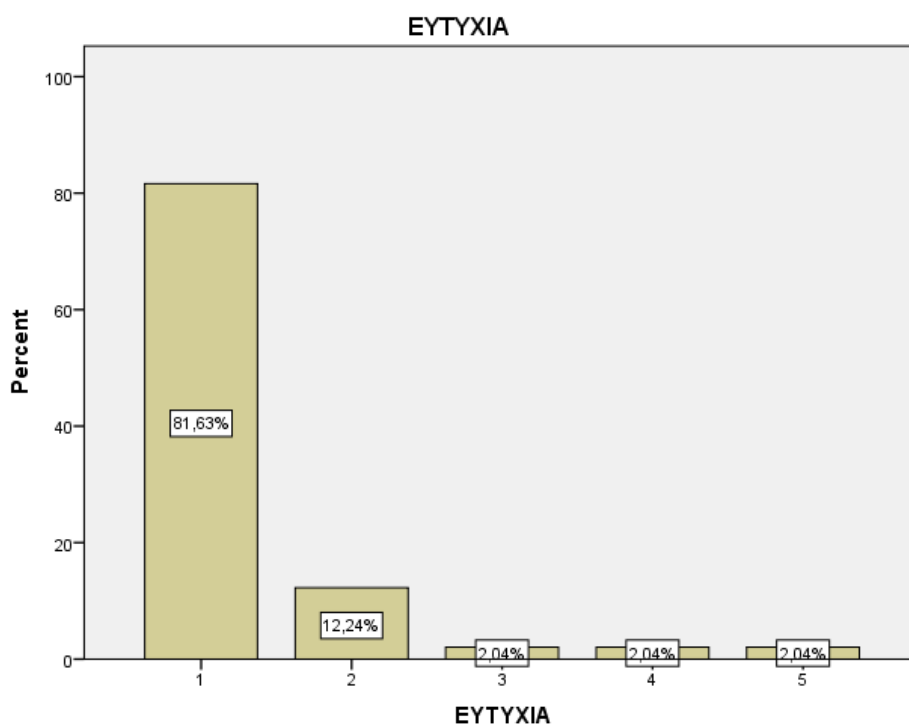
«είναι γλυκούλης», «είναι πολύ γρήγορος», «είναι πολύ καλός ποδοσφαιριστής», «έχει πολύ μακριά μαλλιά», «φοράει ωραία κοκαλάκια», «είναι σαν αστέρι»

και άλλα ζητήματα καθημερινότητας:

«χθες με βοήθησε σε κάτι», «όταν δεν μπορώ να κάνω κάτι με βοηθάει», «έχει πολλά αυτοκόλλητα», «όταν έχω μια ιδέα μου την κάνει», «μου φέρνει το παγουρίνο μου όταν το ξεχνάω», «όταν παίζουμε κάποιο παιχνίδι με αφήνει να παίξω κι εγώ».

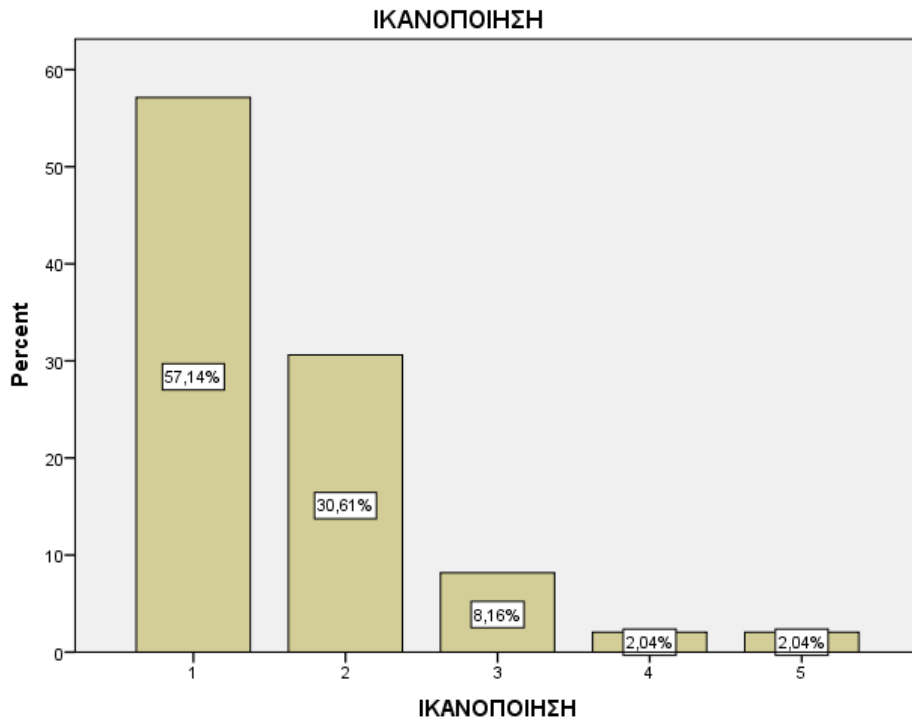
Σχετικά με τα συναισθήματα που ζητήθηκε από τα παιδιά να αναφέρουν σε σχέση με τη φίλια τους, σε κλίμακα από το 1 έως το 5 (με το 1 να δηλώνει έντονα αυτό το συναίσθημα και 5 την ύπαρξη του αντίθετου συναισθήματος), αναφέρθηκε ότι αυτή η φίλια κάνει τα παιδιά

- ιδιαίτερα ευτυχισμένα σε ποσοστό 81,6% (απάντηση 1)

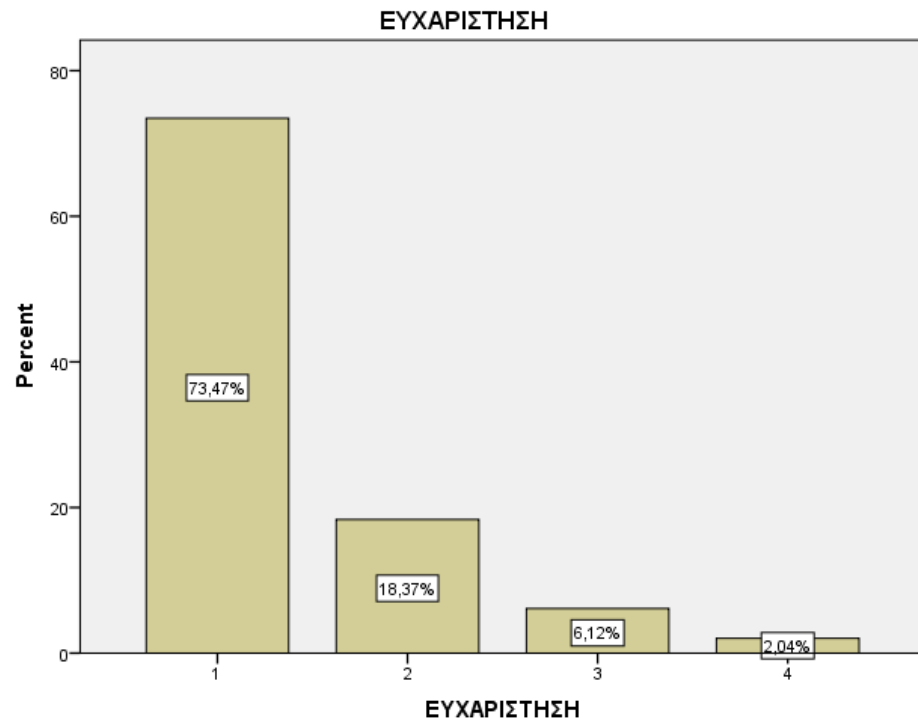
Διάγραμμα 2: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους προκαλεί ευτυχία

- σημαντικά ικανοποιημένα σε συνολικό ποσοστό 87,6% (57,1% σημείωσε 1 και 30,6% σημείωσε 2)

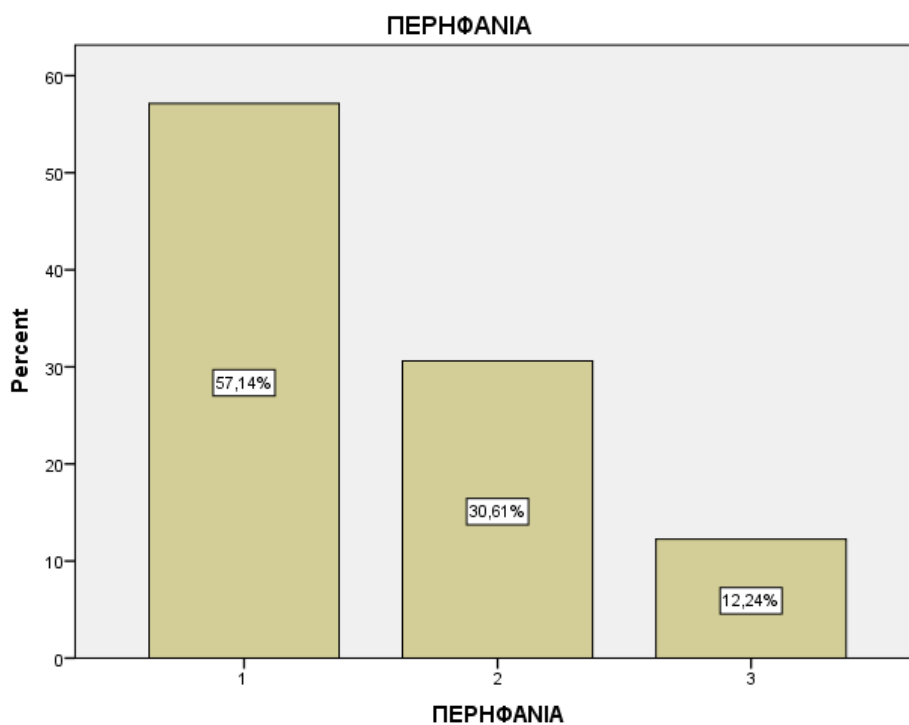
Διάγραμμα 3: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους προκαλεί ικανοποίηση

- ιδιαίτερα ευχαριστημένα σε αναλογία τρία (3) στα τέσσερα (4), αφού ποσοστό 73,5% ανέφερε την απάντηση 1

Διάγραμμα 4: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους προκαλεί ευχαρίστηση

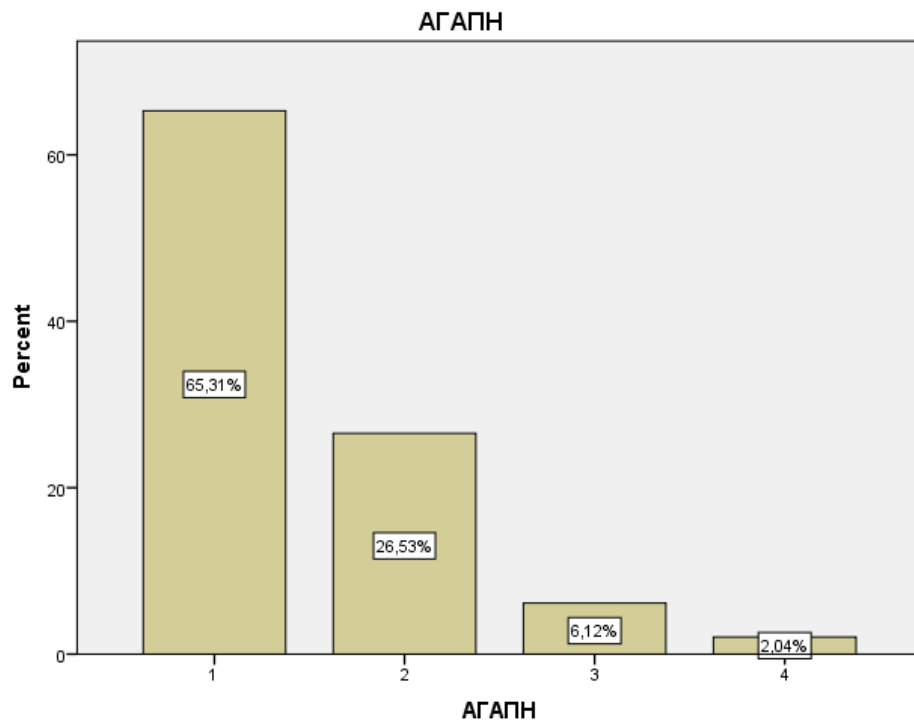
- σημαντικά περήφανα σε συνολικό ποσοστό 87,6% (57,1% σημείωσε 1 και 30,6% σημείωσε 2)

Διάγραμμα 5: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους προκαλεί περηφάνια

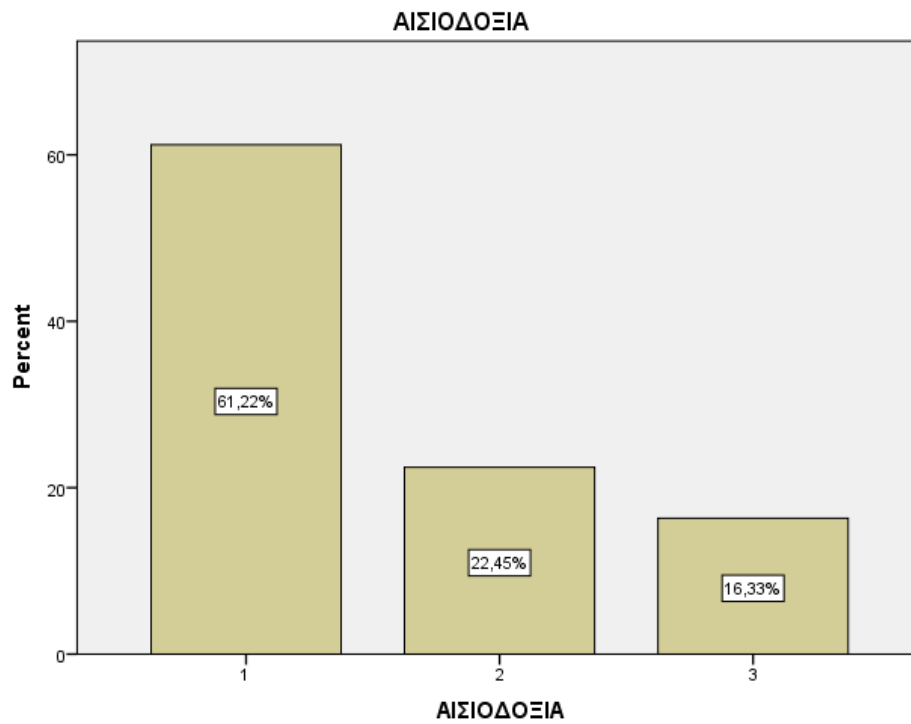

- να νιώθουν αγάπη σε συνολικό ποσοστό 81,8% (65,3% σημείωσε 1 και 26,5% σημείωσε 2)

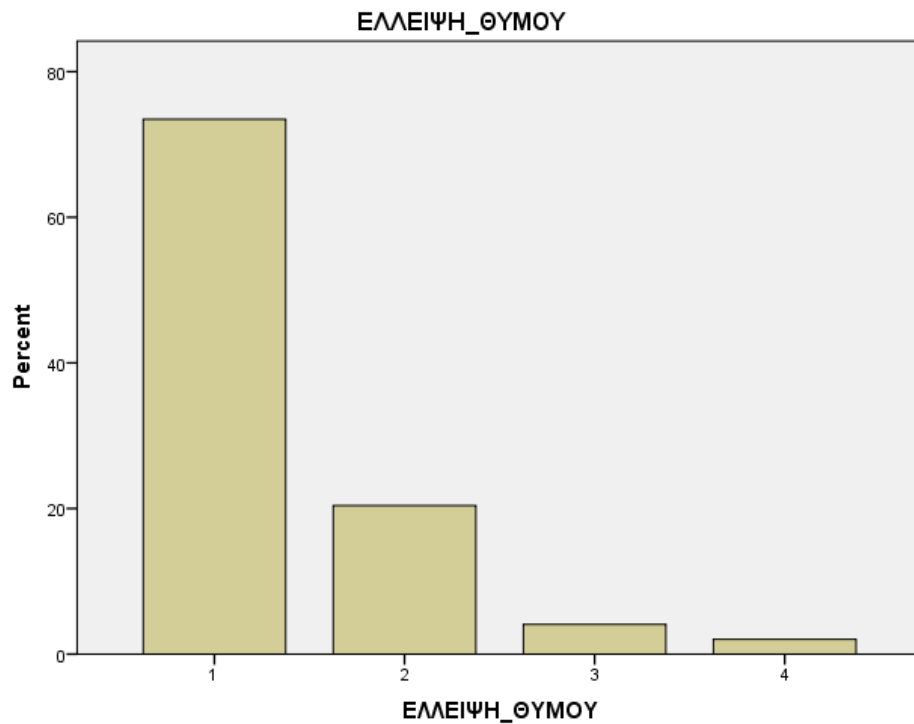
Διάγραμμα 6: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους δημιουργεί αγάπη

- κυρίως αισιόδοξα σε συνολικό ποσοστό 83,6% (61,2% σημείωσε 1 και 22,4% σημείωσε 2)

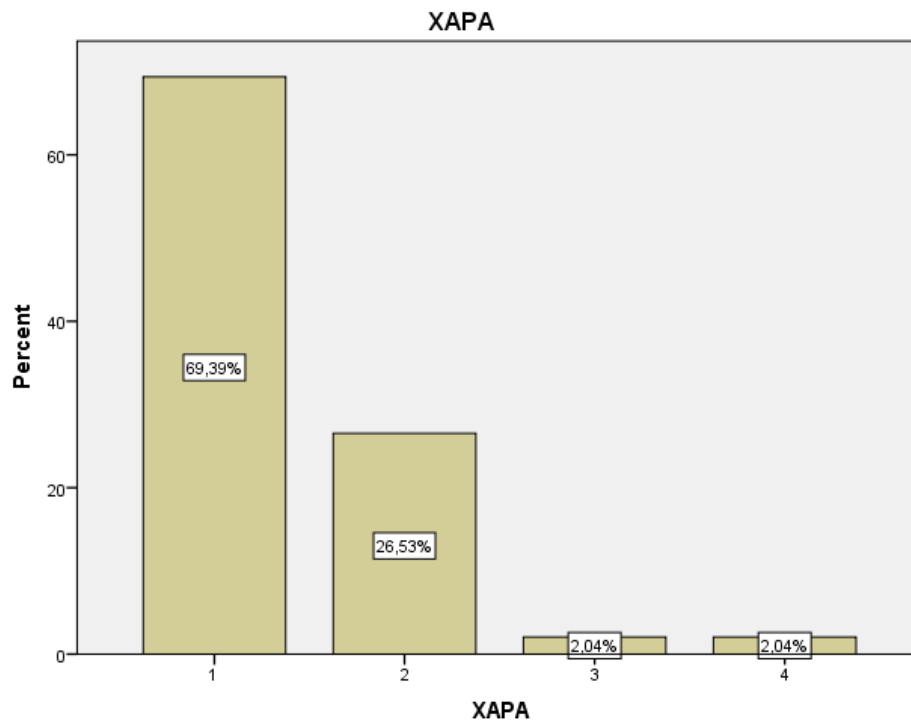
Διάγραμμα 7: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους δημιουργεί αισιοδοξία

- να έχουν ιδιαίτερη έλλειψη θυμού σε αναλογία τρία (3) στα τέσσερα (4), αφού ποσοστό 73,5% ανέφερε την απάντηση 1

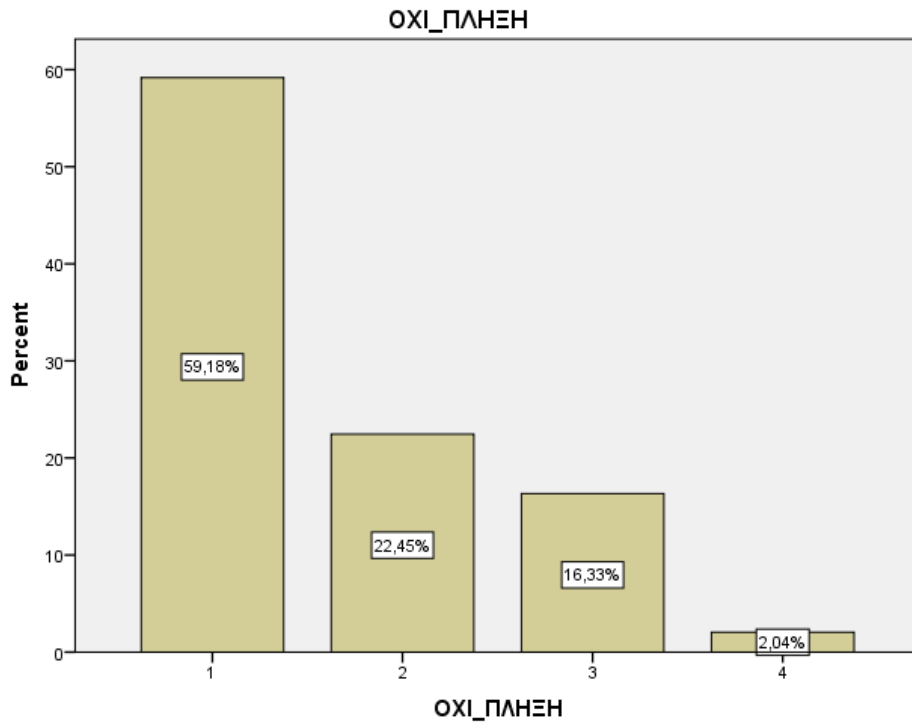
Διάγραμμα 8: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους κάνει μη θυμωμένους

- αξιοσημείωτα χαρούμενα, αφού σχεδόν όλα τα παιδιά, ή ποσοστό 96% έδωσε τις απαντήσεις 1 και 2

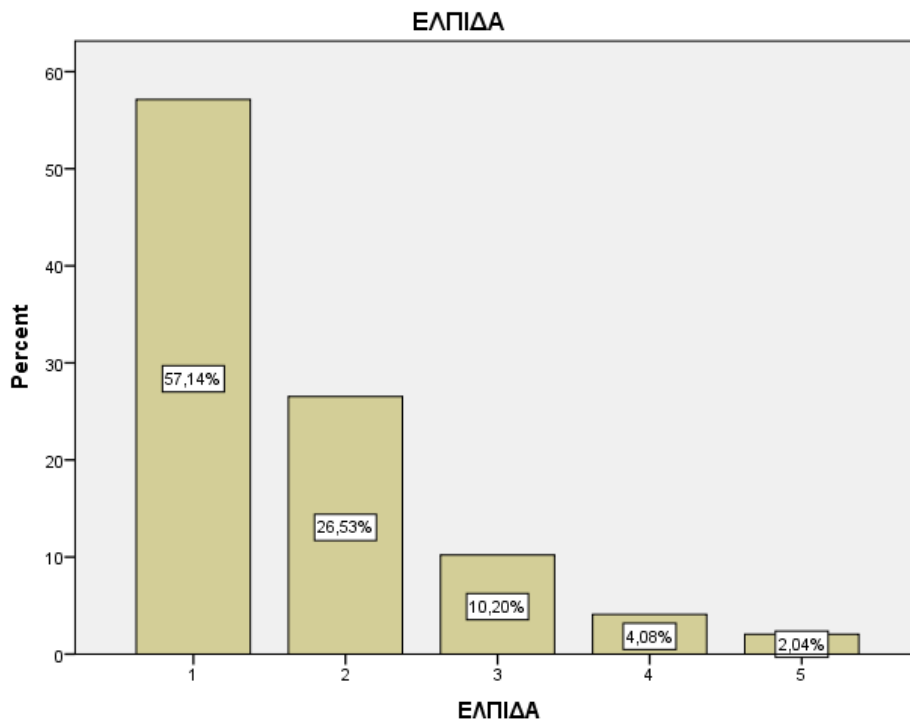
Διάγραμμα 9: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους κάνει χαρούμενους

- να μην πλήττον, σε αναλογία 8 στα 10, ή ποσοστό 81,6% για τις απαντήσεις 1 και 2

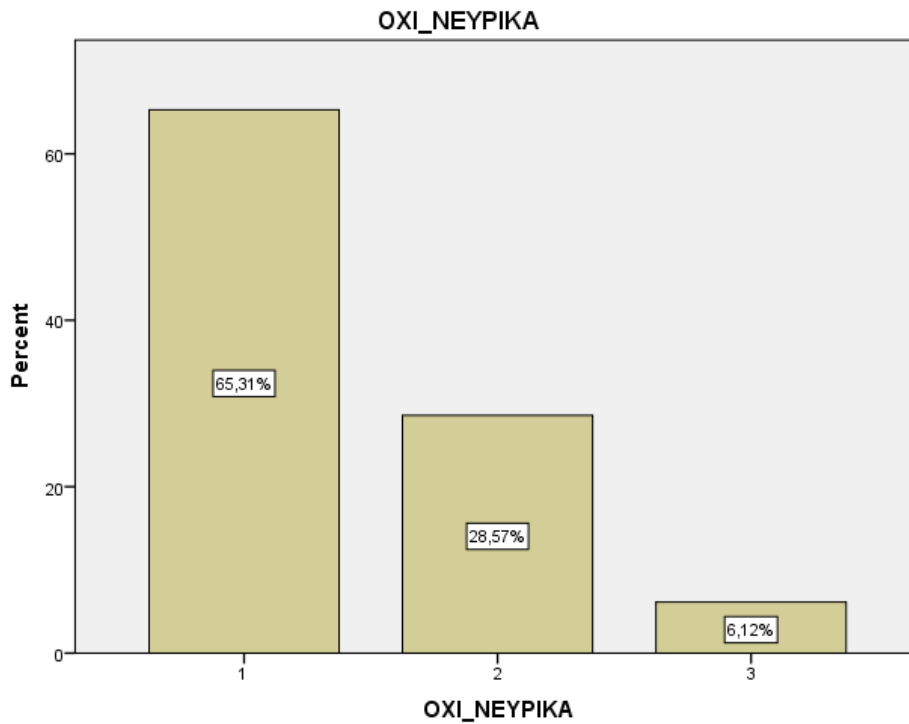
Διάγραμμα 10: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους κάνει να μη νιώθουν βαρετά

- να ελπίζουν σε ποσοστό 83,7% (αθροιστικά για τις απαντήσεις 1 και 2)

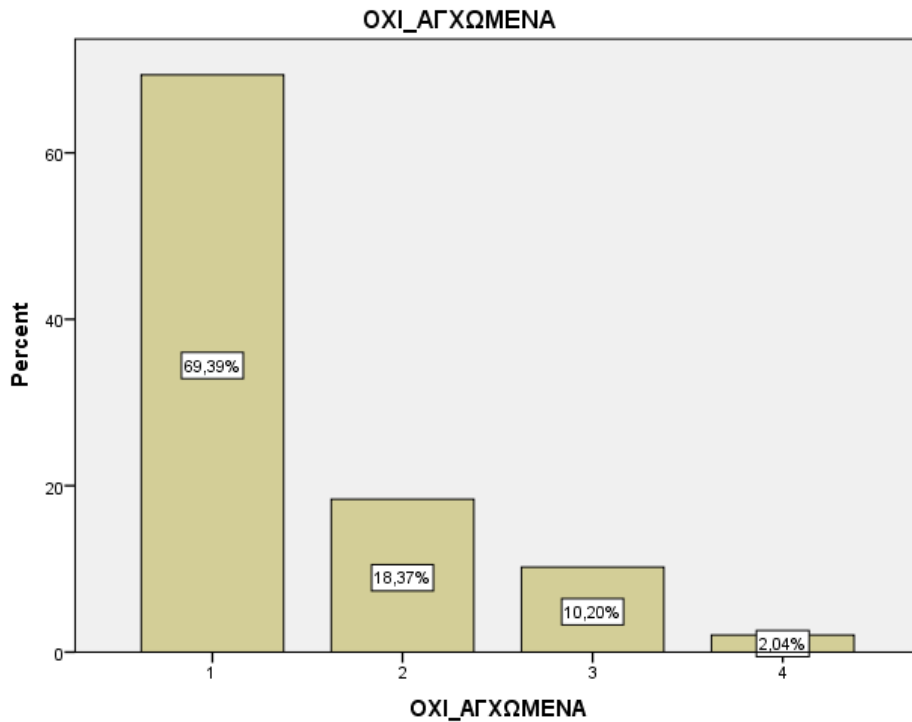
Διάγραμμα 11: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους δημιουργεί ελπίδα

- να μη νιώθουν νευρικά σε ποσοστό 93,9% για τις απαντήσεις 1 και 2 στο σύνολο

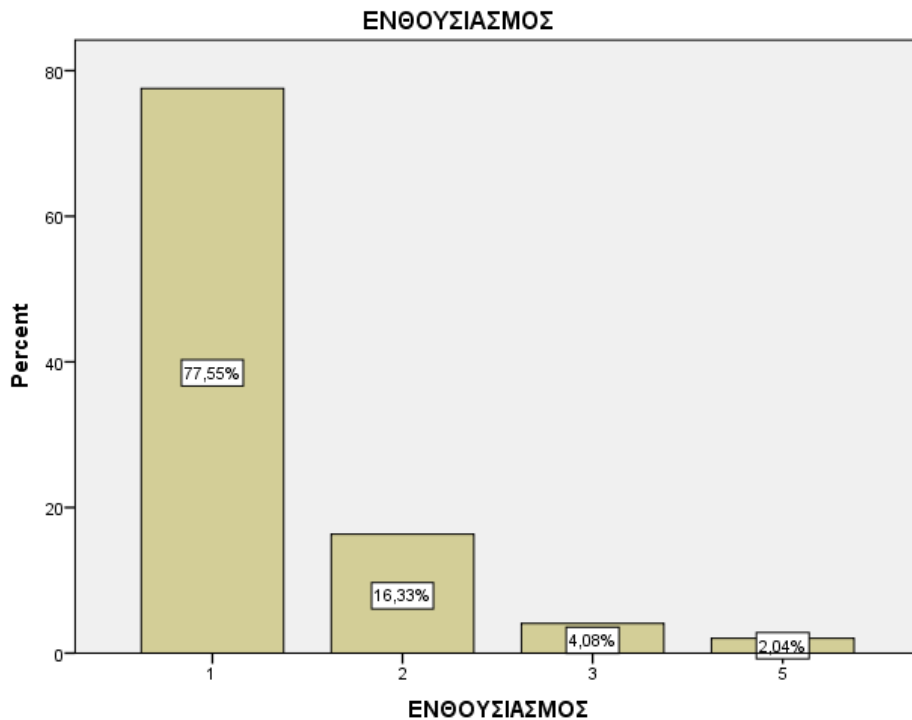
Διάγραμμα 12: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους κάνει να μη νιώθουν νευρικά

- να μη νιώθουν αγχωμένα στο ίδιο ποσοστό, 93,9%, ομοίως για τις απαντήσεις 1 και 2

Διάγραμμα 13: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους κάνει να μη νιώθουν αγχωμένα

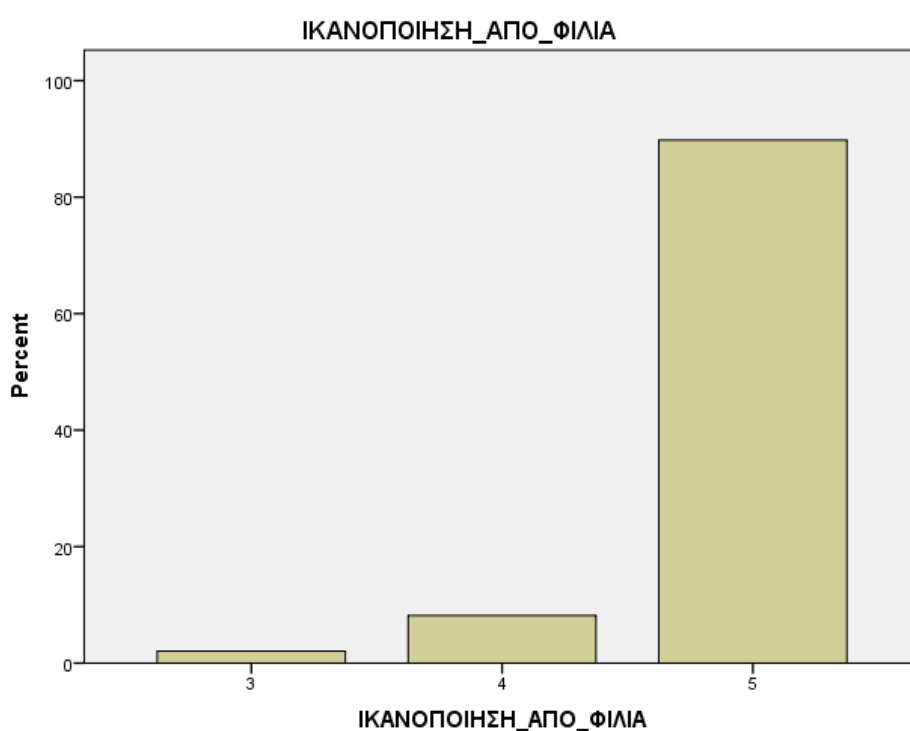
- να αισθάνονται ενθουσιασμό, για πάνω από εννιά (9) στους 10.

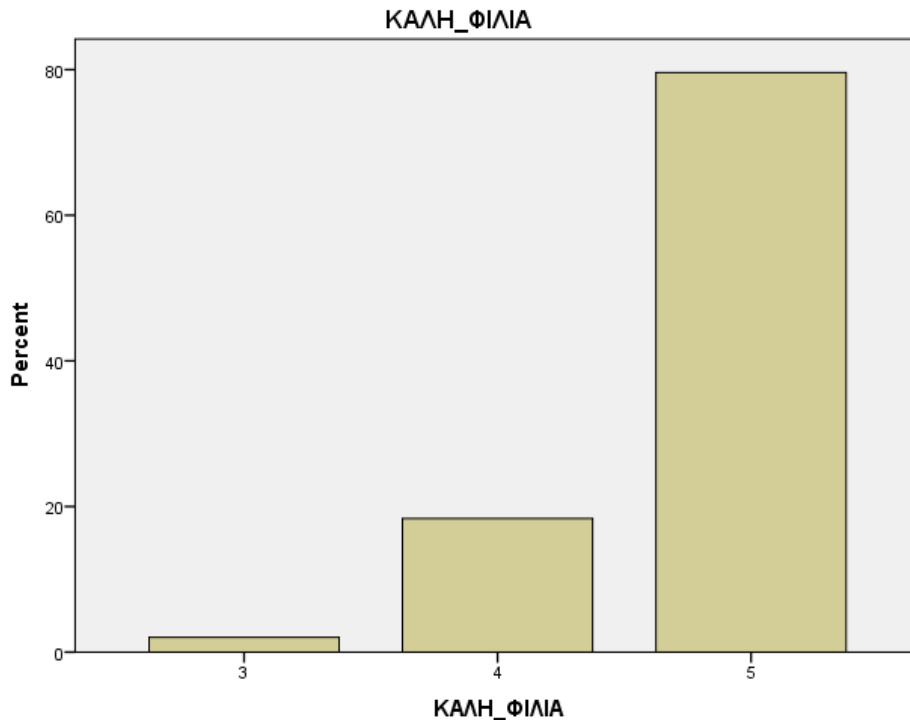
Διάγραμμα 14: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με το αν η φίλια τους κάνει να αισθάνονται ενθουσιασμένοι

Γ2. Α) 1. Όταν τα παιδιά κλήθηκαν να αξιολογήσουν τη φίλια τους σε μια κλίμακα από το 5 έως το 1 (όπου 5= πάρα πολύ και 1= καθόλου) ως προς την ικανοποίηση που αυτή τους προσφέρει, εννιά (9) στα 10 παιδιά δήλωσαν πάρα πολύ ικανοποιημένα, ή ποσοστό 89,8%. Ποσοστό 8,2% ήταν πολύ ενθουσιασμένα ενώ ένα παιδί μόνο απάντησε ότι αυτό συμβαίνει σε μέτριο βαθμό, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 15.

Διάγραμμα 15: Κατανομή των για το αν η φίλια τους κρίνεται ικανοποιητική (1=καθόλου, 5=πάρα πολύ)

2. Ομοιες αποκρίσεις παρατηρήθηκαν και στο πόσο καλή κρίνουν ότι είναι αυτή η φίλια. Ωστόσο εδώ πάρα πολύ καλή κρίνουν τη φίλια τους τα παιδιά σε ποσοστό 10 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από την προηγούμενη ερώτηση (79,6%), ποσοστό 18,4% την αξιολογούν ως πολύ καλή ενώ ένα μόνο παιδί και εδώ ως μέτρια.

Διάγραμμα 16: Κατανομή των για το αν η φίλια τους κρίνεται καλή

(1=καθόλου, 5=πάρα πολύ)

Β) Στην ερώτηση για το σπουδαιότερο λόγο που η φίλια των παιδιών αξιολογήθηκε ως τέτοια από τις παραπάνω ερωτήσεις, το σπουδαιότερο ρόλο διαδραμάτισε και πάλι η καθημερινότητα του παιχνιδιού:

«παίζουμε πολύ/ πάντα/ κάθε μέρα μαζί»,

όπως και τα συναισθήματα αγάπης:

«τον/την αγαπώ», «με αγαπά», «αγαπάμε ο ένας τον άλλο»

Γ) Στην επιλογή εικόνας που αντιπροσωπεύει καλύτερα τη φίλια τους, τα παιδιά

διάλεξαν κατά κύριο λόγο την πρώτη εικόνα, σε ποσοστό 85,7%, ενώ τα

υπόλοιπα τη δεύτερη εικόνα, σε ποσοστό 14,3%.

Δ) Στην εικόνα που τα παιδιά έχουν για το μέλλον της φιλίας αυτής, επτά (7) στα 10 παιδιά ή ποσοστό 69,4% διάλεξαν την πρώτη εικόνα , ποσοστό 24,5% τη δεύτερη εικόνα , ενώ την τρίτη εικόνα το υπόλοιπο 6,1%.

Διερεύνηση σχέσης ποιότητας φιλικών σχέσεων και συναισθημάτων

Από τον Πίνακα 1, προκύπτει ότι εντοπίζονται στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις ($p < 0,05$) ανάμεσα στο

- Πόσο ικανοποιημένα είναι τα παιδιά από τη φιλική τους σχέση και την ένταση των συναισθημάτων αγάπης, ελπίδας, ενθουσιασμού και έλλειψης θυμού και νευρικότητας. Συγκεκριμένα, το αρνητικό πρόσημο των συντελεστών συσχέτισης δείχνει ότι όσο πιο ικανοποιημένα δήλωναν τα παιδιά από τη φιλία τους, τόσο πιο θετικά βίωναν τα παραπάνω συναισθήματα.
- Πόσο καλή κρίνουν τα παιδιά τη φιλική τους σχέση και την ένταση των συναισθημάτων αγάπης, ευτυχίας, ενθουσιασμού, χαράς, έλλειψης πλήξης και νευρικότητας. Συγκεκριμένα, το αρνητικό πρόσημο των συντελεστών συσχέτισης δείχνει ότι όσο πιο καλή έκριναν τα παιδιά τη φιλία τους, τόσο πιο θετικά βίωναν τα παραπάνω συναισθήματα.

Πίνακας 1: Συσχετίσεις (Spearman's rho) ανάμεσα στην αξιολόγηση της φιλίας και την ένταση των θετικών συναισθημάτων

		Ικανοποίηση από φιλία	Καλή φιλία
Ευτυχία	ρ (rho)	,159	-,291*
	P	,275	,042
ικανοποίηση	ρ (rho)	-,251	-,039
	P	,082	,791
ευχαρίστηση	ρ (rho)	-,243	-,032
	P	,092	,825
περηφάνια	ρ (rho)	-,238	-,169
	P	,100	,245
Αγάπη	ρ (rho)	-,453**	-,516**
	P	,001	,000
αισιοδοξία	ρ (rho)	-,062	-,137
	P	,673	,348

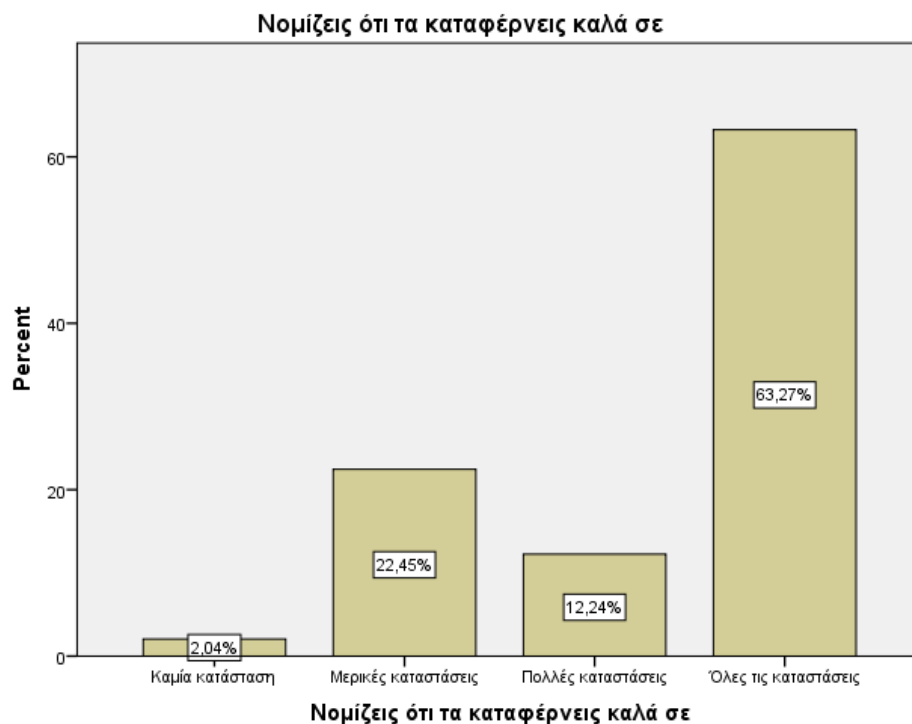
έλλειψη	ρ (rho)	-,407**	-,255
θυμού	P	,004	,077
χαρά	ρ (rho)	-,252	-,367**
	P	,080	,010
όχι πλήξη	ρ (rho)	-,270	-,361*
	P	,061	,011
ελπίδα	ρ (rho)	-,338*	-,147
	P	,018	,315
όχι νευρικά	ρ (rho)	-,413**	-,382**
	P	,003	,007
όχι αγχωμένα	ρ (rho)	-,085	-,194
	P	,563	,182
ενθουσιασμός	ρ (rho)	-,319*	-,338*
	P	,025	,017

4.2 Αισιοδοξία και ελπίδα

Ελπίδα

Ερωτώμενοι οι συμμετέχοντες για τον τρόπο που αντιδρούν απέναντι σε ένα πρόβλημα τους απασχολεί,

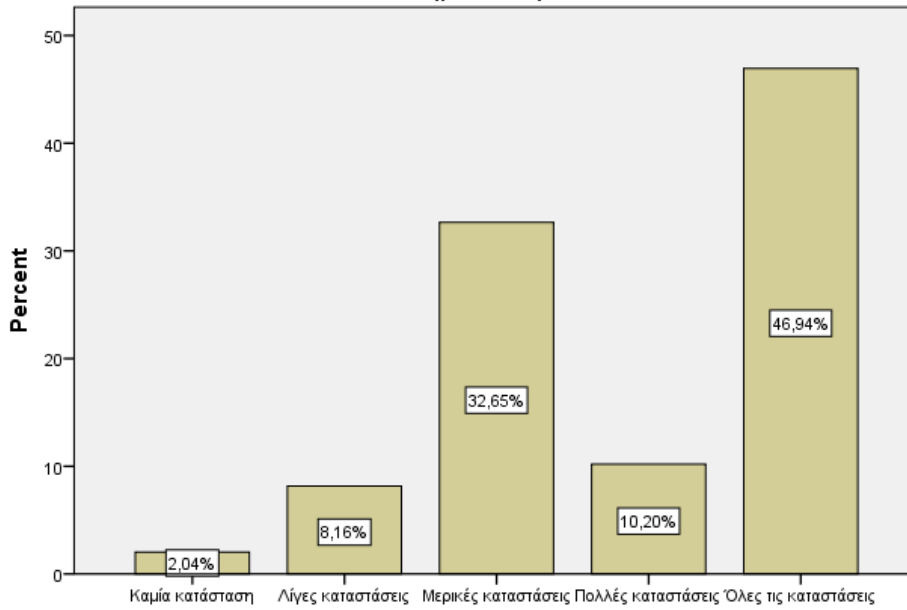
1. Πάνω από έξι στους 10, ή ποσοστό 63,3% θεωρεί ότι τα καταφέρνει καλά σε όλες τις περιπτώσεις, ενώ ακολουθεί ποσοστό 22,5% που εκτιμά πως αυτό συμβαίνει ενίοτε, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 17.

Διάγραμμα 17: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με τη συχνότητα των περιπτώσεων που θεωρούν ότι τα καταφέρνουν καλά

2. Σχεδόν οι μισοί μαθητές (46,9%) θεωρούν ότι πάντα μπορούν να σκεφτούν τρόπους ώστε να επιτύχουν τα σημαντικά για αυτούς πράγματα, ενώ οι άλλοι μισοί εκτιμούν ότι αυτό δεν είναι πάντα ο κανόνας.

Μπορείς να σκεφτείς πολλούς τρόπους ώστε να καταφέρεις τα πράγματα που είναι πολύ σημαντικά για σένα

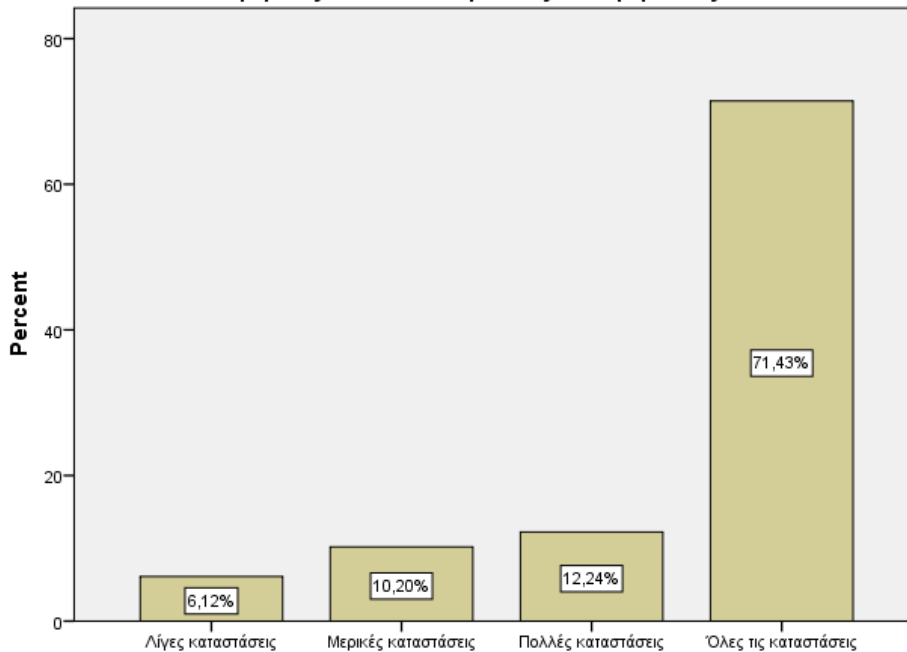

Μπορείς να σκεφτείς πολλούς τρόπους ώστε να καταφέρεις τα πράγματα που είναι πολύ σημαντικά για σένα

Διάγραμμα 18: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με τη συχνότητα των περιπτώσεων που μπορούν να σκεφτούν πολλούς τρόπους για να επιτύχουν σημαντικά πράγματα

3. Ποσοστό 71,4% εκτιμά πως τα καταφέρνει πάντοτε το ίδιο καλά με τους συνομηλίκους του, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 19.

Τα καταφέρνεις το ίδιο καλά με τους συνομηλίκους σου

Τα καταφέρνεις το ίδιο καλά με τους συνομηλίκους σου

Διάγραμμα 19: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με τη συχνότητα των περιπτώσεων που θεωρούν ότι τα καταφέρνουν το ίδιο καλά με τους άλλους

4. Σχετικά με την εύρεση διαφορετικών τρόπων για την επίλυση του ίδιου προβλήματος, οι μισοί μαθητές (51,0%) απάντησαν πως είναι πάντα σε θέση να το κάνουν, ενώ οι υπόλοιποι μισοί το επιτυγχάνουν με μικρότερη συχνότητα (συχνά, ενίοτε, σπάνια αλλά όχι ποτέ).

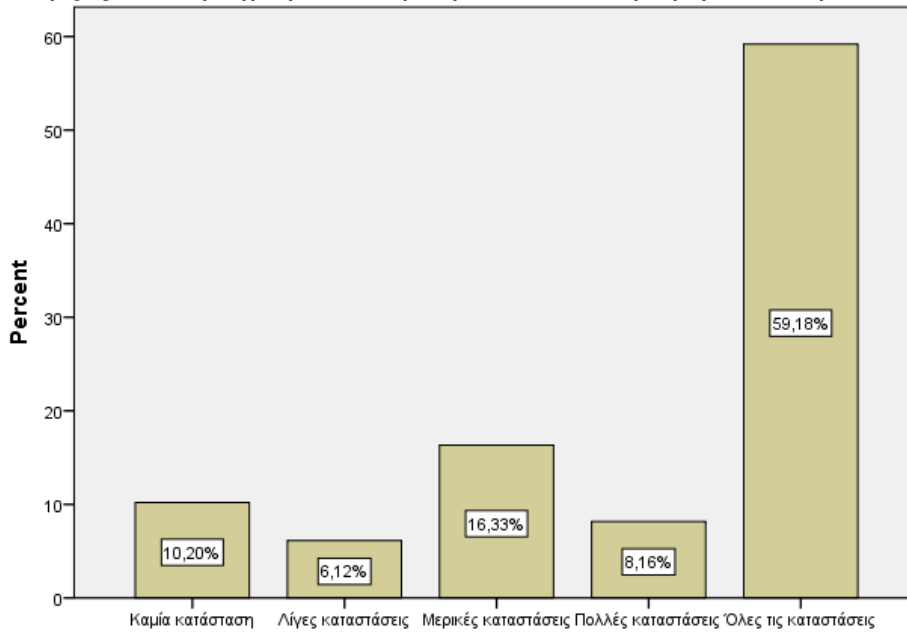

Διάγραμμα 20: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με τη συχνότητα των περιπτώσεων που ένα πρόβλημα έχει πολλές λύσεις

5. Αναφορικά με το κατά πόσο τα προηγούμενα επιτεύγματα των παιδιών θα τους φανούν πάντοτε χρήσιμα στο μέλλον, σχεδόν τέσσερις στους 10 μαθητές δεν πιστεύουν πως αυτό θα συμβεί σε όλες τις περιστάσεις, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 21.

Νομίζεις ότι τα προηγούμενα κατορθώματά σου θα σε βοηθήσουν στο μέλλον

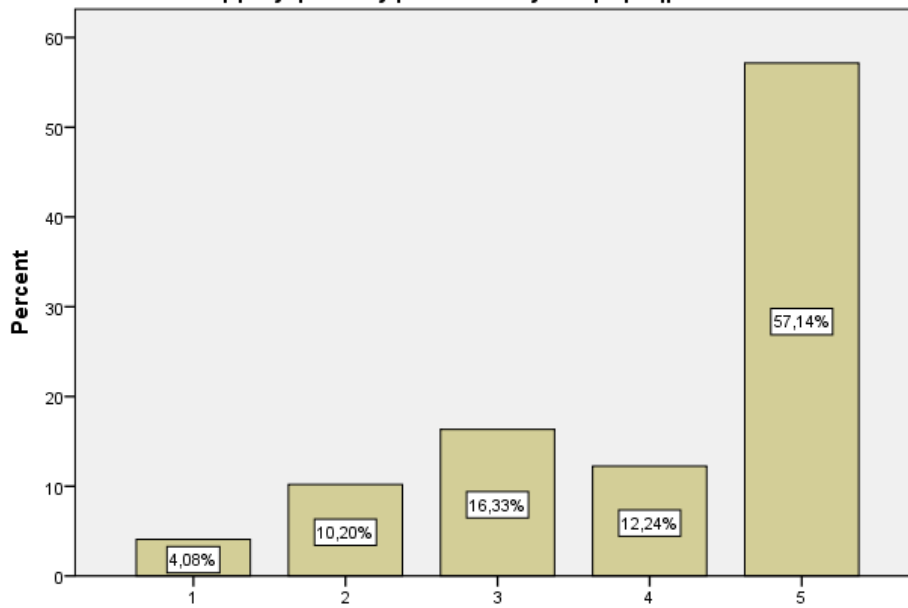

Νομίζεις ότι τα προηγούμενα κατορθώματά σου θα σε βοηθήσουν στο μέλλον

Διάγραμμα 22: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με τη συχνότητα των περιπτώσεων που θεωρούν ότι προηγούμενα επιτεύγματα θα τους βοηθήσουν μελλοντικά

6. Αναφορικά με την επιμονή των παιδιών να αναζητούν λύση σε πρόβλημα τη στιγμή που οι άλλοι σκέφτονται να τα παρατήσουν, ποσοστό 57,1% εκτιμά πως συμβαίνει σε όλες τις περιστάσεις, ενώ ακολουθεί ποσοστό 16,3% των παιδιών που πράττει έτσι σε κάποιες μόνο περιπτώσεις.

Ακόμα και όταν οι άλλοι θέλουν να τα παρατήσουν, εσύ ξέρεις ότι μπορείς να βρεις τρόπους για να λύσεις το πρόβλημα

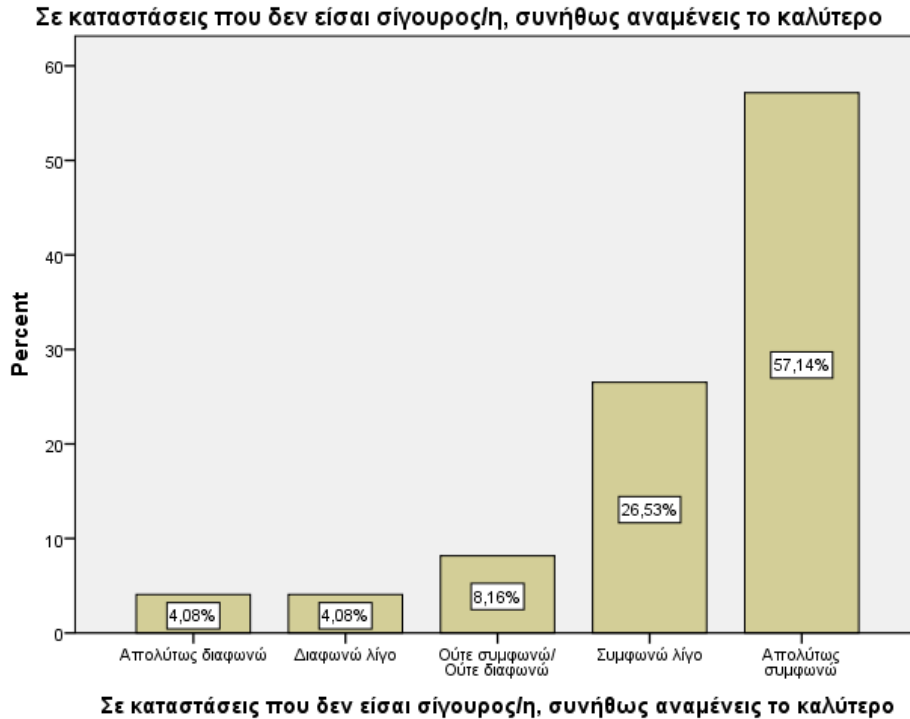
Ακόμα και όταν οι άλλοι θέλουν να τα παρατήσουν, εσύ ξέρεις ότι μπορείς να βρεις τρόπους για να λύσεις το πρόβλημα

Διάγραμμα 23: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με τη συχνότητα των περιπτώσεων που θεωρούν ότι ακόμη κι όταν οι άλλοι τα παρατούν ο ίδιος συνεχίζει να αναζητά λύση για το πρόβλημα

Αισιοδοξία

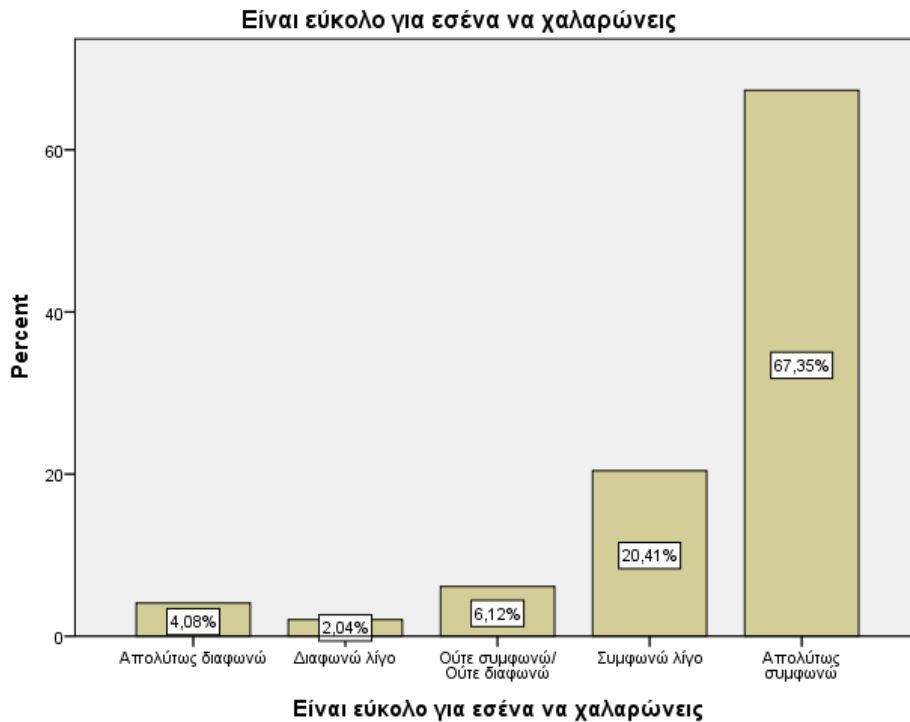
Η συγκεκριμένη ενότητα αφορά στην αποσαφήνιση των συναισθημάτων που προκύπτουν από την αντιμετώπιση της καθημερινότητας, και απαρτίζεται από ερωτήσεις που άπτονται της αισιοδοξίας των παιδιών στη ζωή.

Σχετικά με την αντίδρασή τους σε αβέβαιες καταστάσεις, συνήθως αναμένει το καλύτερο ποσοστό 83,5% των παιδιών. Ποσοστό 8,2% διαφωνεί με την παραπάνω πρόταση ενώ το υπόλοιπο 8,2% εμφανίζεται ουδέτερο (Διάγραμμα 24).

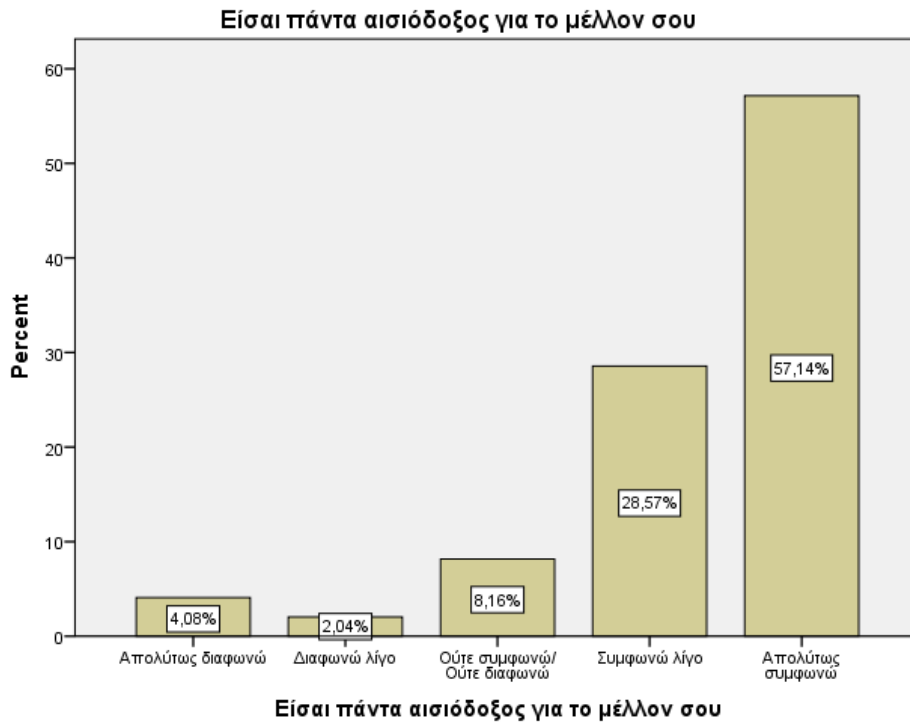
Διάγραμμα 24: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με την 1^η ερώτηση αισιοδοξίας

Ερωτώμενοι οι μαθητές για το πόσο εύκολο τους είναι να χαλαρώνουν, μόλις 6,0% ανέφερε ότι δυσκολεύεται. Το ίδιο ποσοστό μαθητών, δηλαδή 6,0% εκτιμά ότι είναι μέτρια εύκολο, ενώ οι υπόλοιποι μαθητές απάντησαν ότι δε δυσκολεύονται (Διάγραμμα 25).

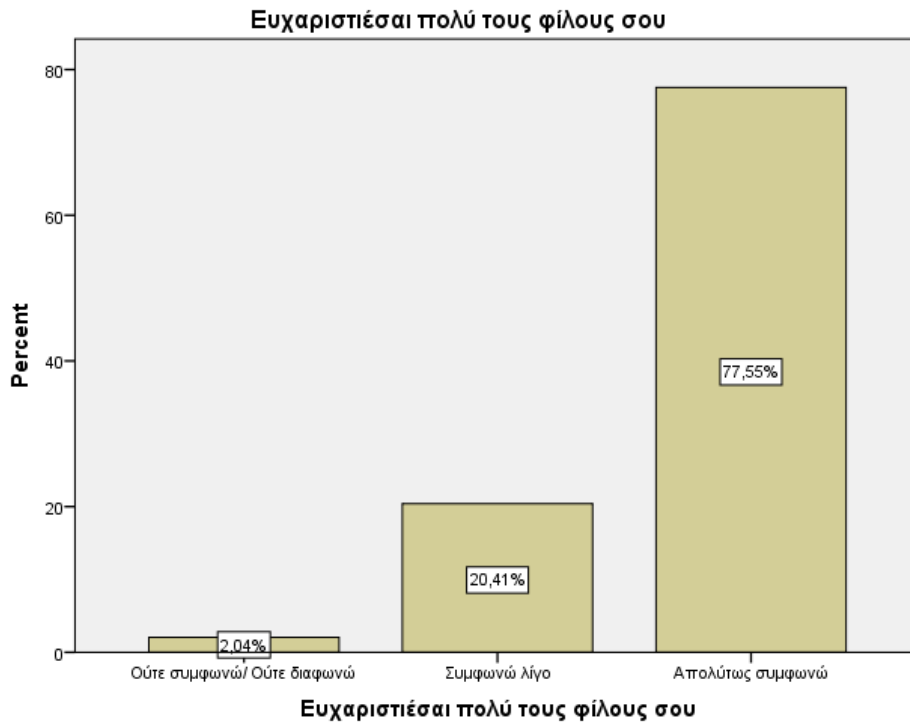
Διάγραμμα 25: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με την 2^η ερώτηση αισιοδοξίας

Όταν στα παιδιά τέθηκε η ερώτηση σχετικά με το πόσο οπтимιστικά βλέπουν το μέλλον, πάνω από 8 στα 10 (ποσοστό 85,7%) παιδιά απάντησαν αισιόδοξα. Ποσοστό 6,1% δήλωσε μάλλον απαισιόδοξο, ενώ το υπόλοιπο 8,2% στάθηκε ουδέτερο (Διάγραμμα 26).

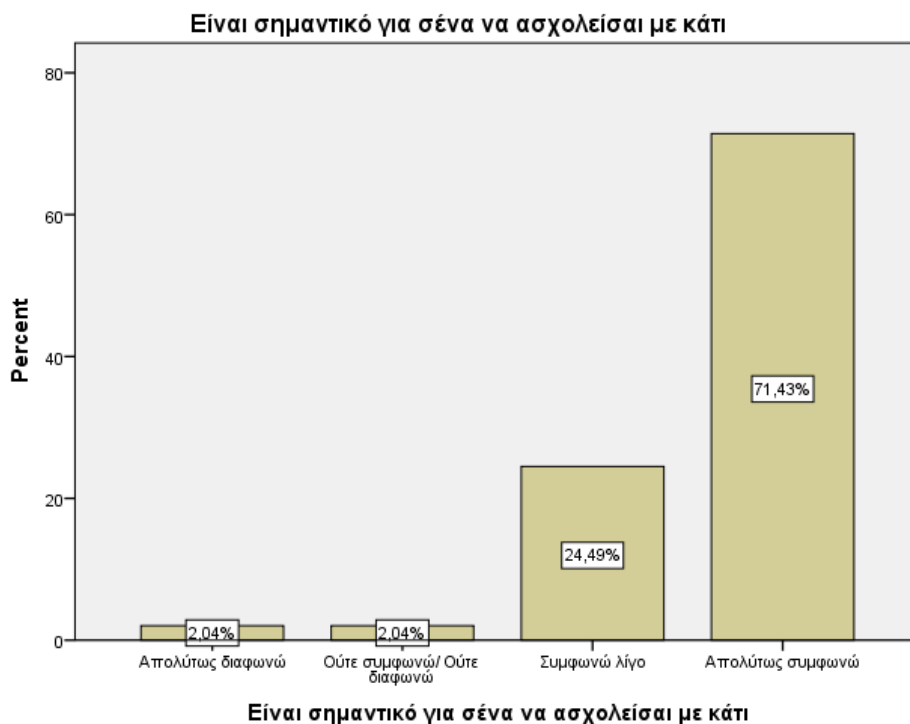
Διάγραμμα 26: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με την 3^η ερώτηση αισιοδοξίας

Αξιοσημείωτο είναι ότι στην ερώτηση γύρω από το πόσο τα παιδιά ευχαριστιούνται τους φίλους τους, δεν υπήρξε καμία αρνητική τοποθέτηση. Συγκεκριμένα, συνολικά ποσοστό 98,0% απάντησε καταφατικά, ενώ το υπόλοιπο 2% εμφανίστηκε ουδέτερο (Διάγραμμα 27).

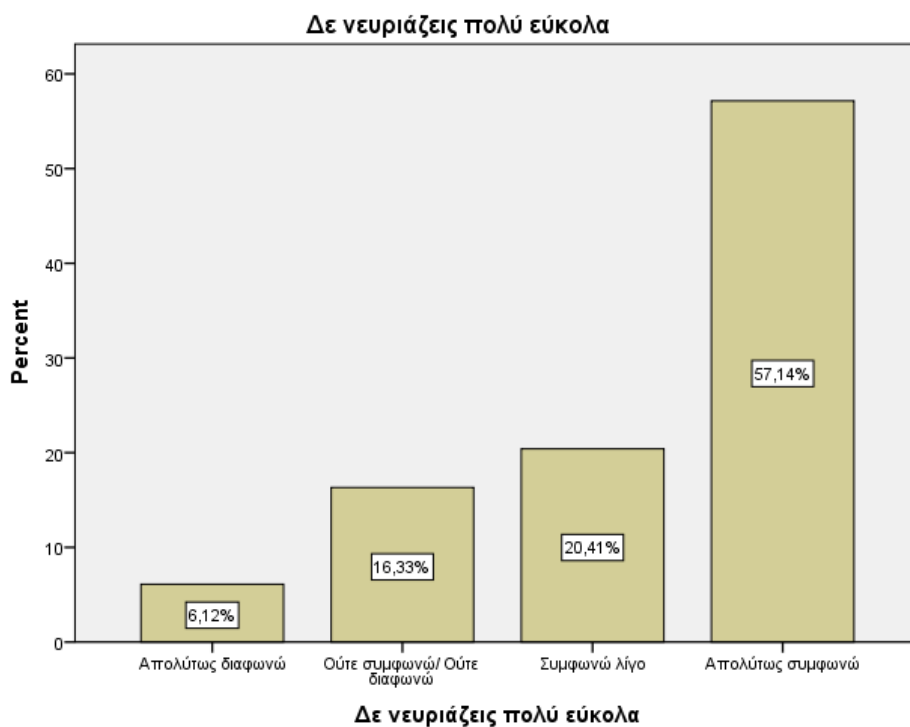
Διάγραμμα 27: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με την 4^η ερώτηση αισιοδοξίας

Η μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών επιπλέον, θεωρεί σημαντική την ενασχόλησή της με κάτι, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 28 για ποσοστό 95,9%.

Διάγραμμα 28: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με την 5^η ερώτηση αισιοδοξίας

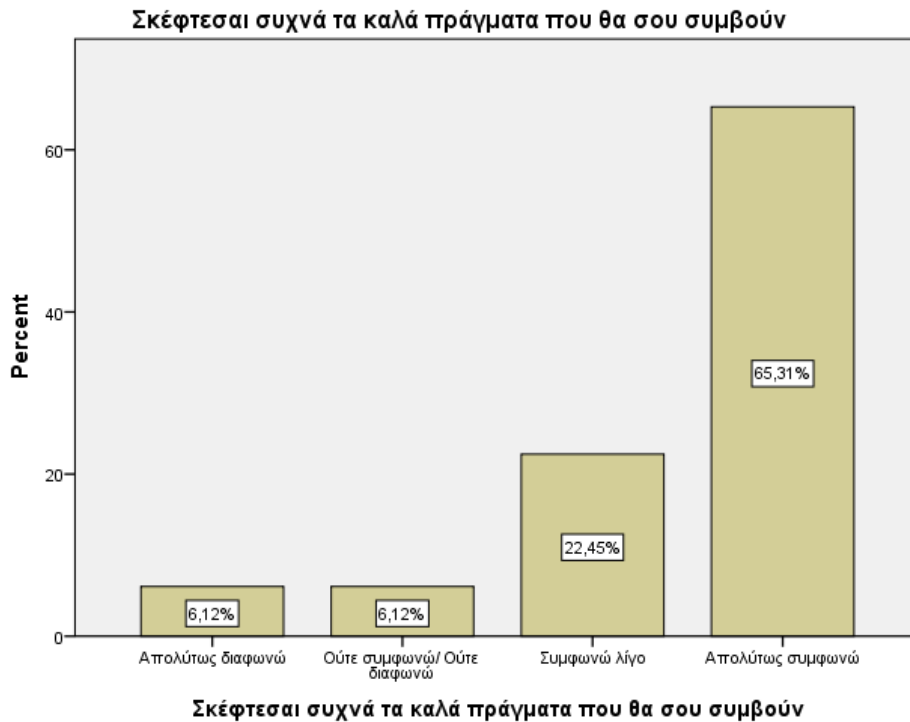
Αξίζει να αναφερθεί ότι ποσοστό 6,1% των μαθητών αναφέρει ότι νευριάζει ιδιαίτερα εύκολα, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 29. Αντίθετα, για τρία (3) στα τέσσερα παιδιά (77,5%) τέτοιου είδους αντιδράσεις δεν προκύπτουν συχνά.

Διάγραμμα 29: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με την 6^η ερώτηση αισιοδοξίας

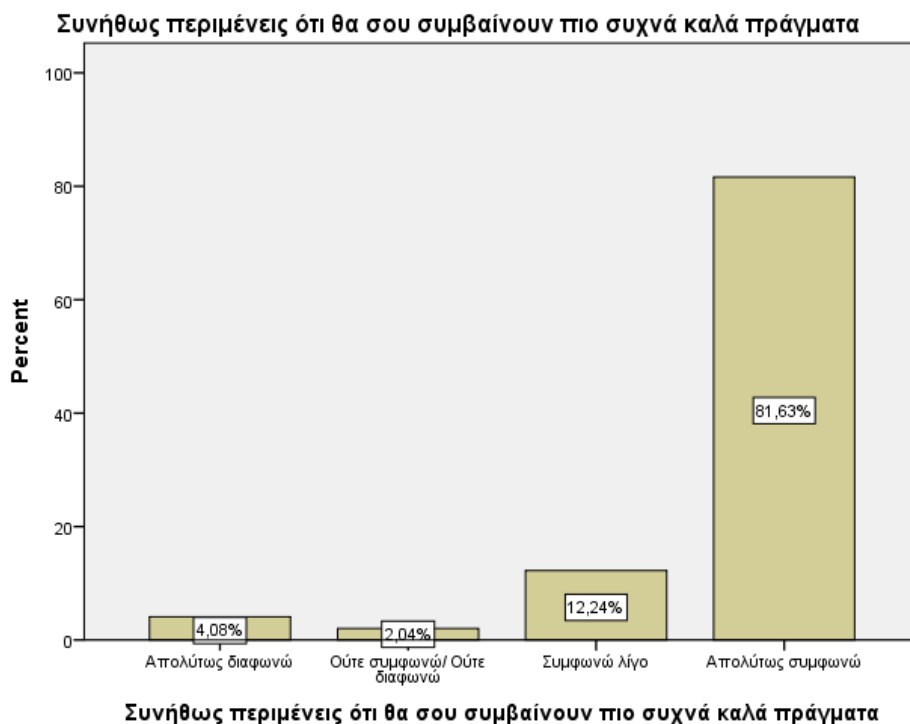
Αξιοσημείωτο είναι ακόμη ότι ποσοστό 6,1% των μαθητών δε σκέφτεται ότι θα πραγματοποιηθούν καλά πράγματα για τους ίδιους, σε αντίθεση με ένα ποσοστό της τάξης του 67,8% για το οποίο κάτι τέτοιο συμβαίνει συχνά (Διάγραμμα 30).

Διάγραμμα 30: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με την 7^η ερώτηση αισιοδοξίας

Τέλος, στη συντριπτική τους πλειοψηφία (ποσοστό 93,8%) τα παιδιά εξέφρασαν τη συμφωνία τους με την πρόταση ότι συνήθως θα τους συμβαίνουν καλά πράγματα συχνότερα, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 31.

Διάγραμμα 31: Κατανομή των απαντήσεων σε σχέση με την 8^η ερώτηση αισιοδοξίας

4.3 Σχέση της Αισιοδοξίας με τα συναισθήματα των παιδιών για την αντιλαμβανόμενη ποιότητα της φιλίας τους με τον καλύτερο φίλο τους

Από τον Πίνακα 2 προκύπτει ότι εντοπίζονται στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις ανάμεσα στην προβολή της φιλίας του στο μέλλον και στο πόσο ικανοποιημένα είναι τα παιδιά από αυτήν ($\rho = -.368$, $p = .009$) αλλά και στο πόσο καλή την αξιολογούν ($\rho = -.320$, $p = .025$). Συγκεκριμένα, το αρνητικό πρόσημο των συντελεστών συσχέτισης δείχνει ότι όσο πιο ικανοποιημένα δήλωναν τα παιδιά από τη φιλία τους, τόσο πιο θετικές εκτιμήσεις έχουν για το μέλλον.

Πίνακας 2: Συσχετίσεις (Spearman's rho) ανάμεσα στην αξιολόγηση της φιλίας και την προβολή της στο μέλλον

		Ικανοποίηση από φιλία	Καλή φιλία
Μέλλον	ρ (rho)	-0,368*	-,320*
	P	0,009	,025

4.4 Σχέση της Ελπίδας με τα συναισθήματα των παιδιών για την αντιλαμβανόμενη ποιότητα της φιλίας τους με τον καλύτερο φίλο τους

Από τον Πίνακα 3, προκύπτει ότι εντοπίζονται στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις ($p < 0,05$) ανάμεσα στο

- Αν μπορούν οι μαθητές να σκεφτούν πολλούς τρόπους ώστε να καταφέρουν τα πράγματα που είναι πολύ σημαντικά για τους ίδιους -τόσο με την ικανοποίηση από τη φιλία, όσο και με το πόσο καλή την κρίνουν. Διαφοροποίηση που εντοπίζεται επίσης στο αν μπορούν να βρουν πολλούς τρόπους να λύσουν το ίδιο πρόβλημα, αλλά και στο κατά πόσο εκτιμούν ότι τα προηγούμενα κατορθώματά τους θα τους βοηθήσουν στο μέλλον.
- Πόσο καλή, επιπλέον, κρίνουν τη φιλία τους, και το αίσθημα των παιδιών ότι τα καταφέρνουν το ίδιο καλά με τους συνομηλίκους τους, αλλά και με την επιμονή για την επίλυση ενός προβλήματος όταν οι άλλοι θέλουν να το εγκαταλείψουν.

Τα αρνητικά πρόσημα των συντελεστών σημαίνουν ότι θετικότερα συναισθήματα για τη φιλία τους σχετίζονται με θετικότερη αντιμετώπιση των προβλημάτων της καθημερινότητας.

Πίνακας 3: Συσχετίσεις (Spearman's rho) ανάμεσα στην αξιολόγηση της φιλίας και την αντιμετώπιση ζητημάτων της καθημερινής ζωής

		Ικανοποίηση από φιλία	Καλή φιλία
Νομίζεις ότι τα καταφέρνεις καλά	ρ (rho) P	-,049 ,740	,242 ,095
Μπορείς να σκεφτείς πολλούς τρόπους ώστε να καταφέρεις τα πράγματα που είναι πολύ σημαντικά για σένα	ρ (rho) P	,104 ,476	,443** ,001
Τα καταφέρνεις το ίδιο καλά με τους συνομηλίκους σου	ρ (rho) P	,076 ,605	,719** ,000
Όταν έχεις ένα πρόβλημα, μπορείς να βρεις πολλούς τρόπους για να το λύσεις	ρ (rho) P	,347* ,015	,288* ,045
Νομίζεις ότι τα προηγούμενα κατορθώματά σου θα σε βοηθήσουν στο μέλλον	ρ (rho) P	-,032 ,828	,348* ,014
Ακόμα και όταν οι άλλοι θέλουν να τα παρατήσουν, εσύ ξέρεις ότι μπορείς να βρεις τρόπους για να λύσεις το πρόβλημα	ρ (rho) P	,271 ,060	,379** ,007

Από τον Πίνακα 4, προκύπτει ότι εντοπίζονται στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις ($p < 0,05$) ανάμεσα στο

- Πόσο ικανοποιημένοι είναι από τη φιλία τους, και στην αισιοδοξία σε αβέβαιες καταστάσεις όπως και στην έλλειψη οξυθυμίας
- Πόσο καλή κρίνουν τη φιλία τους και την ευκολία χαλάρωσης, την σπουδαιότητα ενασχόλησης με κάτι και τέλος την έλλειψη οξυθυμίας.

Τα θετικά πρόσημα των συντελεστών υποδεικνύουν ότι θετικότερες εκτιμήσεις για τις φιλικές σχέσεις των παιδιών σχετίζονται με θετικότερες στάσεις αισιοδοξίας.

Αντίθετα, για άλλα ζητήματα αισιοδοξίας δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι σχετίζονται με το είδος των συναισθημάτων για τις φιλικές σχέσεις των παιδιών.

Πίνακας 4: Συσχετίσεις (Spearman's rho) ανάμεσα στην αξιολόγηση της φιλίας και την αισιοδοξία

		Ικανοποίηση από φιλία	Καλή φιλία
Σε καταστάσεις που δεν είσαι σίγουρος/η, συνήθως αναμένεις το καλύτερο	ρ (rho) P	,357* ,012	-,020 ,890
Είναι εύκολο για εσένα να χαλαρώνεις	ρ (rho) P	,060 ,682	,413* ,003
Είσαι πάντα αισιόδοξος για το μέλλον σου	ρ (rho) P	,171 ,240	,243 ,092
Ευχαριστιέσαι πολύ τους φίλους σου	ρ (rho) P	,128 ,380	,249 ,085
Είναι σημαντικό για σένα να ασχολείσαι με κάτι	ρ (rho) P	-,072 ,621	,359* ,011
Δε νευριάζεις πολύ εύκολα	ρ (rho) P	,304* ,033	,285* ,047
Σκέφτεσαι συχνά τα καλά πράγματα που θα σου συμβούν	ρ (rho) P	,168 ,248	,188 ,196
Συνήθως περιμένεις ότι θα σου συμβαίνουν πιο συχνά καλά πράγματα	ρ (rho) P	,194 ,182	-,238 ,099

Κεφάλαιο 5: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

5.1. Συζήτηση των Αποτελεσμάτων ως προς τις Ερευνητικές Υποθέσεις και τις Προηγούμενες Έρευνες

Η παρούσα έρευνα αποσκοπούσε να διερευνήσει τις φιλικές σχέσεις στην νηπιακή ηλικία, όσον αφορά τα συναισθήματα και το ρόλο της ελπίδας και της αισιοδοξίας. Στην έρευνα συμμετείχαν 49 μαθητές και μαθήτριες, από τα τρία τμήματα νηπίων, του σχολείου «Πρότυπα Εκπαιδευτήρια Θεσσαλονίκης».

Σχετικά με το πλήθος των καλύτερών τους φίλων, η πλειοψηφία των παιδιών έχει 4-6 τον αριθμό, επιλέγοντας τους φίλους τους γύρω από το ζήτημα του παιχνιδιού, για ζητήματα καθημερινότητας αλλά και για τα ψυχικά, φυσικά και εμφανισιακά χαρίσματα τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι πάνω από οκτώ στα δέκα παιδιά αναφέρουν ότι οι φιλικές αυτές σχέσεις τους προκαλούν έντονα ιδιαίτερα συναισθήματα (ευτυχία, ικανοποίηση, περηφάνια, ενθουσιασμό κ.ά.). Επιπρόσθετα, εννιά (9) στα 10 παιδιά δήλωσαν πάρα πολύ ικανοποιημένα από τη φιλία τους. Παρόμοια εικόνα διαπιστώνεται σχετικά με το πόσο καλή θεωρούν τη φιλία τους αυτή όπως και για την προοπτική της στο μέλλον. Το σπουδαιότερο ρόλο στην αξιολόγηση αυτή διαδραμάτισε και πάλι η καθημερινότητα του παιχνιδιού, των απτών συναλλαγών όπως και τα συναισθήματα αγάπης. Τα ευρήματα αυτά είναι ανάλογα με άλλων ερευνών για τον τρόπο πρόσληψης των φιλικών σχέσεων στην προσχολική ηλικία, ενδεικτικά αναφέρουμε ότι αντίστοιχα αποτελέσματα προκύπτουν και στην έρευνα του Boivin (2005).

Στην αντιμετώπιση των ζητημάτων της καθημερινής ζωής, τα παιδιά εμφανίζονται να έχουν αυτοπεποίθηση, εκτός ίσως από το αν είναι ικανά να σκεφτούν πολλούς τρόπους επίτευξης του ίδιου στόχου, όπως και για την εύρεση πολλών λύσεων στο ίδιο πρόβλημα, όπου διατυπώνονται επιφυλάξεις από ένα ποσοστό 40%. Ενώ ακόμη, σε σχέση με ζητήματα προσανατολισμού στη ζωή, οι μαθητές στην πλειοψηφία τους εμφανίζονται αισιόδοξοι, με θετικές στάσεις.

Αναφορικά με τις ερευνητικές υποθέσεις, διαπιστώθηκε ότι τα συναισθήματα των παιδιών για τον καλύτερό τους φίλο είναι στο ακέραιο των περιπτώσεων κυρίως θετικά. Επιβεβαιώνεται έτσι η ερευνητική Υπόθεση 1.

Επιπρόσθετα, διαπιστώθηκε επίδραση ανάμεσα στην αντιλαμβανόμενη ποιότητα φιλίας των νηπίων και τη διαφοροποίηση των συναισθημάτων τους. Με άλλα λόγια, διαπιστώθηκε συσχέτιση ανάμεσα στο πόσο ικανοποιητική ή καλή βρίσκουν τα παιδιά τη φιλική τους σχέση και το πρόσημο των συναισθημάτων που αυτή τους δημιουργεί. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά με καλές φιλικές σχέσεις αισθάνονται περισσότερο θετικά συναισθήματα, ενώ τα παιδιά με φιλικές σχέσεις χαμηλής ποιότητας αισθάνονται περισσότερο αρνητικά συναισθήματα. Επιβεβαιώνεται έτσι η Υπόθεση 2.

Όμοια αποτελέσματα ισχύουν και για την Υπόθεση 3, όπου ως επί το πλείστον επιβεβαιώνεται. Οι ικανοποιητικές φιλικές σχέσεις, σχετίζονται με περισσότερη αισιοδοξία και ελπίδα. Τα αποτελέσματα αυτά είναι σε συνέπεια με την έρευνα των Engle, McElwain, Lasky (2011) όπου τα νήπια τα οποία αξιολόγησαν τις φιλικές τους σχέσεις ως υψηλής ποιότητας, εμφανίζονταν να έχουν περισσότερες κοινωνικές δεξιότητες (βλ. Stephanou, 2011' 2013).

5.2. Περιορισμοί, Πρακτικές Εφαρμογές και Προτάσεις Μελλοντικής Έρευνας

Από την παρούσα έρευνα, φαίνεται ότι η φιλία είναι καθοριστική και σπουδαία στη ζωή του νηπίου. Επομένως, θα πρέπει να είναι μέλημα των σημαντικών άλλων, όπως είναι οι γονείς και ο/η νηπιαγωγός, να αναγνωρίζουν τον τρόπο που σχετίζονται φιλικά τα νήπια και να προσανατολίζουν τη διδασκαλία στην καλλιέργεια προσωπικών και φιλικών σχέσεων μεταξύ των παιδιών.

Αξίζει να σημειωθεί ωστόσο, ότι παρόλο που καταβλήθηκαν προσπάθειες η παρούσα ερευνητική εργασία να είναι αξιόπιστη και έγκυρη, υπάρχει περιορισμένος αριθμός συμμετεχόντων. Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί πως η δειγματοληψία δεν ήταν βολική, καθώς η επιλογή του δείγματος έγινε με βάση μαθητές νηπιαγωγείου της Θεσσαλονίκης. Επομένως δεν εφαρμόστηκε η τυχαία δειγματοληψία, κάτι που θα συντελούσε στην μεγαλύτερη αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος στο σύνολο του πληθυσμού. Μελλοντικές έρευνες θα ήταν ενδιαφέρον να εστιάσουν σε μεγαλύτερο δείγμα προσχολικού πληθυσμού.

Όσον αφορά στην επιλογή του ερευνητικού εργαλείου, η χρήση του ερωτηματολογίου για τη συγκέντρωση ποσοτικών δεδομένων κρίθηκε απαραίτητη καθώς, όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα πλεονεκτήματα της μεθόδου αυτής είναι πολλά. Από την άλλη, σίγουρα υπάρχουν απώλειες, ενώ δε μπορούν να δοθούν διευκρινήσεις και οτιδήποτε άλλο χρειαστεί. Επιπλέον, εφόσον η μελέτη ενδιαφέρεται να εντοπίσει ζητήματα ποιότητας φιλικών σχέσεων και συναισθημάτων που απορρέουν από αυτές, θα ήταν ενδεχομένως πιο αποδοτική η χρήση και της ποιοτικής μεθόδου (για παράδειγμα συνέντευξη) σε συνδυασμό με την ποσοτική, για τη βαθύτερη κατανόηση των αντίστοιχων παιδικών βιωμάτων.

Τέλος, σε σχέση με τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων της έρευνας, το γεγονός ότι η πλειοψηφία τους προέρχεται από οικογενειακό περιβάλλον με οικονομική άνεση, σχετίζεται με την εικόνα αυτοπεποίθησης των μαθητών. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να εστιάσουν σε προσχολικό πληθυσμό από ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παρούσα έρευνα έδειξε ότι τα παιδιά σε ένα μεγάλο ποσοστό βιώνουν ικανοποιητικές φιλικές σχέσεις. Οι περισσότεροι μαθητές εμφανίστηκαν να είναι ιδιαίτερα κοινωνικοί καθώς αποκάλυψαν ότι έχουν από 4 έως 6 καλύτερους φίλους. Ειδικότερα, εστιάζοντας στον καλύτερο τους φίλο και στα συναισθήματα που αυτός τους δημιουργεί, φάνηκε ότι τα περισσότερα παιδιά βίωναν θετικά συναισθήματα τα οποία ήταν εντονότερα στις φιλικές σχέσεις οι οποίες ήταν απόλυτα ικανοποιητικές. Αντίστοιχα, τα ίδια συναισθήματα βιώνονταν λιγότερο, σε φιλικές σχέσεις οι οποίες δεν ήταν και τόσο ικανοποιητικές. Ακόμη, φάνηκε πως τα παιδιά που βίωναν μία φιλική σχέση υψηλής ποιότητας είχαν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και στις δυνατότητές τους.

Παρόμοια ήταν και τα αποτελέσματα για την αισιοδοξία και την ελπίδα, όπου τα παιδιά με ικανοποιητικές φιλικές σχέσεις είναι αισιόδοξα για το μέλλον τους, γεγονός που δείχνει ότι οι φιλικές σχέσεις παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών νηπιαγωγείου και στον θετικό ή αρνητικό τρόπο που αντιμετωπίζουν τα γεγονότα της ζωής τους. Ειδικότερα, η σημαντικότητα αυτών των ευρημάτων έγκειται στο γεγονός ότι φανερώνει στοιχεία που αποκαλύπτουν τις φιλικές σχέσεις ανάμεσα σε συνομηλίκους στην ηλικία των νηπίων και του ρόλου που παίζουν στον προσανατολισμό στη ζωή και στο μέλλον του παιδιού. Ακόμη, η έρευνα αποδεικνύει τη σημαντικότητα της ύπαρξης μιας φιλικής σχέσης, ακόμα και σε αυτήν την ηλικία όπου τα παιδιά είναι πιο αυθόρμητα και δεν έχουν ολοκληρωμένη προσωπικότητα. Τέλος, ταυτόχρονα αποτελεί κίνητρο για τη διεξαγωγή καινούργιων ερευνών σχετικά με την ανάπτυξη της παιδικής προσωπικότητας και τις φιλικές σχέσεις των μαθητών νηπιαγωγείου, βοηθώντας έτσι στην πλήρη κατανόηση των διαπροσωπικών σχέσεων των παιδιών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία:

- Γαλανάκη, Ε. (2003). *Θέματα Αναπτυξιακής Ψυχολογίας: γνωστική-κοινωνική-συναισθηματική ανάπτυξη*. Αθήνα: Ατραπός.
- Cohen L. & Manion L. (1994), *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Dunn, J. (1999). *Οι Στενές Προσωπικές Σχέσεις των Μικρών Παιδιών*. Αθήνα: Τυπωθήτω, Μετάφραση: Χριστίνα Παπαηλιού.
- Howitt D. & Cramer D.,(2002) *Στατιστική με το SPSS 10 για Windows*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Rubin, Z. (1980). *Οι Φιλίες των Παιδιών: ο ρόλος της φιλίας στο αναπτυσσόμενο παιδί*. Αθήνα: Κουτσούμπος Α.Ε.
- Χατζηθωμά, Φ. (1996). *Λεξικό Εννοιών*. Αθήνα: Φίλιππος.
- Αγοραστός, Δ. (2008). Ανάπτυξη Φιλιών Κατά την Παιδική Ηλικία. *Περιοδικό Ψυχολογείν*. Ανακτήθηκε 22 Οκτωβρίου 2008, από: www.psychologe.in.dagorastos.net .
- Αναγνωστάκη, Λ. (2008). Οι Σχέσεις Φιλίας των Παιδιών με τους Συνομηλίκους και η Σημασία τους για τη Φυσιολογική Συναισθηματική Ανάπτυξή τους. Brunel University, School of Social Sciences and Law. http://www.iatrikionline.gr/Deltio_55a_2008/02.pdf
- Βαϊράμη, Μ. (2005). Φιλικές Σχέσεις Παιδιών Σχολικής Ηλικίας: Οικογενειακοί Παράγοντες που τις Επηρεάζουν. Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Βορριά, Π. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ψυχολογίας. Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από: <http://ikee.lib.auth.gr/record/22080/files/gri-2005-563.pdf>
- Καλάτη, Β. (2014). Κοινωνικός Εκφοβισμός και οι Φιλικές Σχέσεις Παιδιών και Εφήβων: Διαστάσεις Φύλου και Εθνοπολιτισμικής Προέλευσης. Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ψυχολογίας. Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από: <http://ikee.lib.auth.gr/record/135789/files/GRI-2015-13736.pdf>
- Λουίζου, Α. (2008). Τα Παιδιά και οι Φίλοι τους. *Περιοδικό Ψυχολογείν*. Ανακτήθηκε 22 Οκτωβρίου 2008, από: www.psychologe.in.dagorastos.net

- Μπαλκάμου, Κ. (2010). Απόδοση αιτιών και συναισθήματα των παιδιών του δημοτικού σχολείου για τις μεταξύ τους διαπροσωπικές σχέσεις. Μεταπτυχιακή Εργασία, Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Στεφάνου, Γεωργία. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Πάτρα.
- Στεφάνου, Γ. (2001). Συναισθήματα και απόδοση αιτίων των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των μαθητών και των καθηγητών. Στο: Λ. Μπεζέ (Εκδ.), Πρακτικά 8ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ψυχολογικής έρευνας (μορφή CD). Αλεξανδρούπολη: Εκδότης.
- Στεφάνου, Γ. (2003). Η επίδραση των προσδοκιών επίδοσης στη διαμόρφωση της απόδοσης αιτίων και των συναισθημάτων για ακαδημαϊκή επίδοση σε πραγματικές συνθήκες επίτευξης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. *Ψυχολογία: Το περιοδικό της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας*, 10, 160-179.
- Στεφάνου, Γ. (2005). Ακαδημαϊκή επίδοση και διαπροσωπικές σχέσεις: Φ. Βλάχος, Φ. Μπονώτη, Π. Μεταλλίδου, Ι. Δερμιτζάκη, & Α. Ευκλείδη (Επιμ. Σύντ. και Έκδ.), Επιστημονική Επετηρίδα της Ψυχολογικής Εταιρείας Βορείου Ελλάδος, 3, 201 – 228, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τσίλικα, Ν.Π. (2008). Οικογένεια και Κοινωνικές Σχέσεις των Παιδιών στα Σχολικά Εγχειρίδια της Γλώσσας του Δημοτικού Σχολείου. Επιβλέπων Καθηγητής: Γρόλλιος, Γ. Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών- Επιστήμες της Αγωγής. Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από: <http://ikee.lib.auth.gr/record/113251/files/TSILIKA.pdf>
- Χατζηνικήτα Β. & Χρηστίδου Β., (2001) Πρακτικο-βιωματική γνώση των μαθητών: γενικά χαρακτηριστικά. Διδακτική των Φ.Ε., Τόμος Α΄, Πάτρα, Ε.Α.Π

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία:

- Dunn, J. (2004). *Children's friendships. The beginnings of intimacy*. Victoria, Australia: Blackwell Publishing.
- Berndt, T.J. (1996). *Exploring the Effects of Friendship Quality on Social Development*. In Bukowski, W. M& Newcomb, A. F& Hartup, W. W, (Eds). *The Company they Keep: Friendship in Childhood and*

Adolescence (pp 346-351). Cambridge University Press. Ανακτήθηκε από: <https://books.google.gr/books> .

- Berndt, T.J. (2002). Friendship Quality and Social Development. Department of Psychological Sciences, Purdue University, West Lafayette, Indiana. American Psychological Society. Ανακτήθηκε Φεβρουάριο 2002, από ιστοσελίδα <https://www.purdue.edu> .
- Boivin, M. (2005). The Origin of Peer Relationship Difficulties in Early Childhood and their Impact on Children's Psychosocial Adjustment and Development. Canada Chair on Children's Social Development
- Boyle, G.J. & Salkofsky, D.H & Matthews. G. (2015). *Measures of Personality and Social Psychological Constructs*. Elsevier: United States of America.
- Cook, J.L. & Cook, G. (2010). Friendships During the Preschool and Childhood Years. Pearson Allyn Bacon Prentice Hall. Ανακτήθηκε 20 Ιουλίου 2010, από: www.education.com/reference/article/friendships-preschool-childhood-years/ .
- Engle, J.M. & McElwain, N.L. & Lasky, N. (2011). Presence and quality of kindergarten children's friendships: concurrent and longitudinal associations with child adjustment in the early school years. *Infant and Child Development Journal*, Vol. 20, Issue 4, P. 365–386.
- Fischer, M. & Leitenberg, H. (1986). Optimism and Pessimism in Elementary School- Aged Children. *Child Development*, 57(1), 241-248. Ανακτήθηκε από: Wiley on behalf of the Society for Research in Child Development.
- Gillham, J. & Reivich, K. (2004). Cultivating Optimism in Childhood and Adolescence. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 591, *Positive Development: Realizing the Potential of Youth*, 146-163. Ανακτήθηκε από: Sage Publications, Inc. in association with the American Academy of Political and Social Science.
- Keen, R. (2010). The Development of Problem Solving in Young Children: A Critical Cognitive Skill. *Annual Reviews*, 62, 1-21. Ανακτήθηκε από: <http://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.psych.031809.130730>

- Lindsey, E. W. (2002). Preschool children's friendships and peer acceptance: links to social competence. *Child Study Journal*, 32, 3.
- Lockhart, K.L. & Chang, B. & Story, T. (2002). Young Children's Beliefs about the Stability of Traits: Protective Optimism? *Child Development*, 73(5), 1408-1430. Ανακτήθηκε από: Wiley on behalf of the Society for Research in Child Development.
- Mannarino, A.P. (1980). *The Development of Children's Friendships*. In Foot, H.C. & Chapman A.J& Smith J.R, (Eds). *Friendship and Social Relations in Children*, (pp. 45-48). New Brunswick (USA) and London (U.K). Transaction Publishers. Ανακτήθηκε από: <https://books.google.gr> .
- Neuman, W. L. (1991). *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. Boston:Allyn and Bacon.
- Onct, A. D. & Van Dulmen, M. H. M. (2007). *Oxford Handbook of Methods in Positive Psychology*. Oxford University Press: New York.
- Peterson, C. & Steen, T. A. (2002). *Optimistic Explanatory Style*. In Snyder, C. R. & Lopez, S. J, (Eds). *Handbook of Positive Psychology*, 18, (pp. 244-256). New York. Oxford University Press. Ανακτήθηκε από: <https://books.google.gr/books?id=2Cr5rP8jOnc&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q&f=false>
- Reynolds- Keefer, L. & Johnson, R. & Dickenson, T. & McFadden, L. (2009). Validity Issues in the Use of Pictorial Likert Scales. *Studies in Learning, Evaluation Innovation and Development*. 6 (3), pp.15-24.
- Robson, S. (2012). *Developing thinking & understanding in young children: an introduction for students*. USA, Canada. Routledge. Ανακτήθηκε από : <https://books.google.gr/books?id=mzPbCgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q&f=false>
- Seligman, M. E. P. (2006). *Learned Optimism: How to Change Your Mind and your Life*. United States of America: Vintage Books. Ανακτήθηκε από: https://duniahartanto.files.wordpress.com/2014/10/ebooksclub-org_learned_optimism_how_to_change_your_mind_and_your_life.pdf
- Smollar, J. & Youniss, J. (1982). Social Development Through Friendship. In Rubin, K.H& Ross, H.S, (Eds). *Peer Relationships and*

- Social Skills in Childhood* (pp 279-298). New York: Springer- Verlag.
Ανακτήθηκε από: <http://link.springer.com/chapter/> .
- Snyder, C. R. & Cheavens, J. & Sympson, S. C. (1997). Hope: An Individual Motive for Social Commerce. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 1(2), 107-118. Ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/232443731_Hope_An_individual_motive_for_social_commerce
  - Snyder, C. R. (2000). *Handbook of Hope: Theory, Measures & Applications*. San Diego, San Francisco, New York, Boston, London, Sydney, Tokyo: Academic Press. Ανακτήθηκε από: https://books.google.gr/books?id=2KHRRaqqxTMC&printsec=frontcover&dq=snyder+handbook+of+hope&hl=el&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
  - Stephanou, G. (2004). School learning and achievement as social activities: The role of the interpersonal relationships and the subsequent emotions in academic achievement. In: N. P. Terzis (Ed.), *Proceedings of the 5th International Congress of Balkan Society for Pedagogy and Education: Quality in education in the Balkans* (pp. 195-203). Thessaloniki, Greece: Kyriakidis.
  - Stephanou, G. (2005). Academic performance and interpersonal relationships. In: F. Vlachos, F. Bonoti, P. Metallidou, I. Dermizaki, & A. Efklides (Eds.), *Human behavior and learning. Scientific Annals of the Psychological Society of Northern Greece*, Vol. 3 (pp. 201-228). Athens: Ellinika Grammata.
  - Stephanou, G. (2007). Students' appraisals and emotions for interpersonal relationships with teachers. In: S. Vosniadou, D. Kayser, & A. Protopapas, *Proceedings of The European Cognitive Science Conference 2007* (pp.568 – 574), Canada: Lawrence Erlbaum Associates.
  - Stephanou, G. (2011). Children Friendship: The role of Hope in Attributions, Emotions and Expectations. *Scientific Research*, 2 (8), 875-888. Ανακτήθηκε από: http://file.scirp.org/pdf/PSYCH20110800018_68142826.pdf
  - Stevens, A. D. (2009). *Social Problem- Solving and Cognitive Flexibility: Relations to Social Skills and Problem Behavior of At- Risk Young*

Children. Seattle Pacific University, School of Psychology, Family & Community. Ανακτήθηκε από:

<https://books.google.gr/books?id=kXBAN2pIvTgC&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q&f=false>

- Tamir P., (1991), Multiple choice items: How to gain the most out of them, *Biochemical Education*, 19 (4), 188-192.

- VanderVen, K. (2008). *Promoting Positive Development in Early Childhood: Building Blocks for a Successful Start*. USA: Springer.

Ανακτήθηκε

από:

https://books.google.gr/books?id=oAGOn9RVOjwC&pg=PA89&dq=the+problem+solving+at+childhood&hl=el&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=the%20problem%20solving%20at%20childhood&f=false

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο της Έρευνας

Πληροφορίες

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

Φοιτήτρια

Στεφάνου Γεωργία

Όνομά σου

Αναπληρώτρια καθηγήτρια Γνωστικής
Ψυχολογίας
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Τηλ.:

Email:

Σε ευχαριστούμε για τη συμμετοχή σου

Κωδικός: .....

Δημογραφικά Στοιχεία

A. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Σχολείο: .....

Περιοχή του Σχολείου: .....

Αριθμός μαθητών του Σχολείου: .....

Αριθμός μαθητών του Τμήματος: .....

B. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΑΙΔΙΟΥ

Φύλο: Αγόρι

Ηλικία:.....

Τάξη:.....

Τμήμα:.....

Κορίτσι

Επάγγελμα **μητέρας**: .....

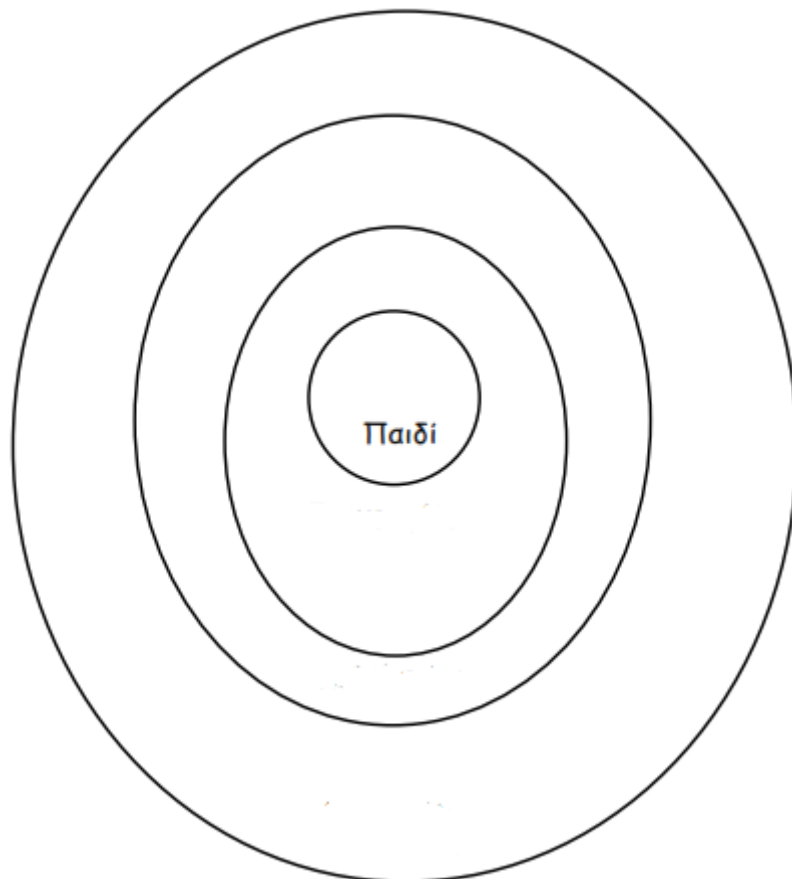
Επάγγελμα **πατέρα**: .....

Γ. ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΦΙΛΙΑ

Γ1. Η καλύτερη φίλια

α) Ποιος συμμαθητής σου είναι ο καλύτερός σου φίλος ή ποια συμμαθήτριά σου είναι η καλύτερή σου φίλη; Έχεις άλλους φίλους λιγότερο καλούς;

β) Η φίλια σου με αυτή τη συμμαθήτριά σου ή με αυτόν τον συμμαθητή σου είναι η καλύτερη, γιατί.....

Γ2. Τα συναισθήματά σου για τον ..... ή την .....

Επικεντρώσου τώρα σε αυτόν το φίλο ή σε αυτήν τη φίλη. Πώς νιώθεις εσύ για αυτή τη φίλια; Παρακαλώ, επέλεξε την εικόνα που δείχνει πόσο έντονο είναι το κάθε συναίσθημα που νιώθεις

Ευτυχισμένος/η Δυστυχισμένος/η

Ικανοποιημένος/η		Ανικανοποίητος/η
Ευχαριστημένος/η		Δυσανεστημένος/η
Περήφανος/η		Ντροπιασμένος/η
Αγάπη		Μίσος
Αισιόδοξος/η		Απαισιόδοξος/η
Όχι θυμωμένος/η		Θυμωμένος/η
Χαρούμενος/η		Λυπημένος/η
Όχι βαρετά		Βαρετά
Ελπίδα		Απελπισία
Όχι νευρικός/ή		Νευρικός/ή
Όχι αγχωμένος/η		Αγχωμένος/η
Ενθουσιασμένος/η		Απογοητευμένος/η

Εάν νιώθεις και κάτι άλλο, συνέχισε. **Πες μου** το κάθε **συναίσθημα** και **ανέφερε** τον αριθμό που δείχνει **πόσο έντονο** είναι αυτό που νιώθεις (Διάλεξε την εικόνα που σε εκφράζει περισσότερο).

.....		.....
.....		.....
.....		.....

Κωδικός: .....

Ερωτηματολόγιο Ποιότητας Σχέσης, Απόδοσης Αιτίων και Προσδοκιών

Γ2. Πόσο καλή είναι η φιλία σου με τον ..... ή την .....

α) Παρακαλώ πες μου τον κατάλληλο αριθμό από το 5 έως το 1 (όπου το 5= πάρα πολύ έως το 1= καθόλου), για να δείξεις πόσο καλή είναι η φιλία σου.

1. Πόσο ικανοποιημένος/η είσαι από αυτή τη φιλία;

Καθόλου Πάρα πολύ

2. Πόσο καλή είναι αυτή η φιλία σου;

Καθόλου καλή Πάρα πολύ καλή

β) Ποια είναι, κατά τη γνώμη σου, η σπουδαιότερη αιτία που η φιλία σου με αυτόν το φίλο σου ή αυτή τη φίλη σου είναι, όπως σημείωσες πριν, πάρα πολύ καλή ή μέτρια ή καθόλου καλή;

.....
.....

γ) Ποια εικόνα θα επέλεγες για να δείξεις πόσο καλή φιλία έχεις , με αυτόν το φίλο σου / αυτή τη φίλη σου;

δ) Πόσο καλή νομίζεις ότι θα είναι αυτή η φιλία σου στο μέλλον;

Πάρα πολύ καλή Καθόλου καλή

Δ. Ερωτήσεις για τους στόχους σου

Οι παρακάτω έξι προτάσεις περιγράφουν πως σκέφτονται τα παιδιά για τους εαυτούς τους και πως κάνουν πράγματα γενικά. **Άκουσε** την κάθε πρόταση προσεκτικά. Για την κάθε πρόταση σκέψου πως είσαι στις περισσότερες καταστάσεις.

Βάλε ένα (✓) στο κυκλάκι που σε περιγράφει καλύτερα. Παράδειγμα, εάν αυτό που λέει η πρόταση δεν ισχύει σε καμία κατάσταση για σένα, επέλεξε την απάντηση: 'Καμία κατάσταση', εάν ισχύει σε λίγες καταστάσεις, επέλεξε την απάντηση: 'Λίγες καταστάσεις', εάν ισχύει μερικές φορές, επέλεξε την απάντηση 'Μερικές καταστάσεις', εάν ισχύει σχεδόν πάντα επέλεξε την απάντηση 'Πολλές καταστάσεις'. Τέλος, εάν αυτό που λέει η πρόταση ισχύει πάντα για σένα επέλεξε την απάντηση 'Όλες καταστάσεις'.

Παρακαλώ απάντησε την κάθε ερώτηση αναφέροντάς μου μόνο μία επιλογή.

Δεν υπάρχει σωστή ή λάθος απάντηση.

1. Νομίζεις ότι τα καταφέρνεις καλά σε

☐	☐	☐	☐	☐
Καμία κατάσταση	Λίγες καταστάσεις	Μερικές καταστάσεις	Πολλές καταστάσεις	Όλες καταστάσεις

2. Μπορείς να σκεφτείς πολλούς τρόπους ώστε να καταφέρεις τα πράγματα που είναι πολύ σημαντικά για σένα

☐	☐	☐	☐	☐
Καμία κατάσταση	Λίγες καταστάσεις	Μερικές καταστάσεις	Πολλές καταστάσεις	Όλες καταστάσεις

3. Τα καταφέρνεις το ίδιο καλά με τους συνομηλίκους σου

☐	☐	☐	☐	☐
Καμία κατάσταση	Λίγες καταστάσεις	Μερικές καταστάσεις	Πολλές καταστάσεις	Όλες καταστάσεις

4. Όταν έχεις ένα πρόβλημα, μπορείς να βρεις πολλούς τρόπους για να το λύσεις

☐	☐	☐	☐	☐
Καμία κατάσταση	Λίγες καταστάσεις	Μερικές καταστάσεις	Πολλές καταστάσεις	Όλες καταστάσεις

5. Νομίζεις ότι τα προηγούμενα κατορθώματά σου θα σε βοηθήσουν στο μέλλον

☐	☐	☐	☐	☐
Καμία κατάσταση	Λίγες καταστάσεις	Μερικές καταστάσεις	Πολλές καταστάσεις	Όλες καταστάσεις

6. Ακόμα και όταν οι άλλοι θέλουν να τα παρατήσουν, εσύ ξέρεις ότι μπορείς να βρεις τρόπους για να λύσεις το πρόβλημα

Καμία κατάσταση   Λίγες καταστάσεις   Μερικές καταστάσεις   Πολλές καταστάσεις   Όλες καταστάσεις

Γ. Προσανατολισμός στη ζωή

Γ1. Άκουσε πολύ προσεκτικά κάθε μία από τις παρακάτω προτάσεις. Χρησιμοποιώντας τις εικόνες παρακαλώ κύκλωσε αυτή που σου ταιριάζει.

1. Σε καταστάσεις που δεν είσαι σίγουρος/η, συνήθως αναμένεις το καλύτερο

Απολύτως διαφωνώ   Απολύτως συμφωνώ

2. Είναι εύκολο για σένα να χαλαρώνεις

Απολύτως διαφωνώ   Απολύτως συμφωνώ

3. Είσαι πάντα αισιόδοξος για το μέλλον σου

Απολύτως διαφωνώ   Απολύτως συμφωνώ

4. Ευχαριστιέσαι πολύ τους φίλους σου

Απολύτως διαφωνώ   Απολύτως συμφωνώ

5. Είναι σημαντικό για σένα να ασχολείσαι με κάτι

Απολύτως διαφωνώ   Απολύτως συμφωνώ

6. Δε νευριάζεις πολύ εύκολα

Απολύτως διαφωνώ   Απολύτως συμφωνώ

7. Σκέφτεσαι συχνά τα καλά πράγματα που θα σου συμβούν

Απολύτως διαφωνώ   Απολύτως συμφωνώ

8. Συνήθως περιμένεις ότι θα σου συμβαίνουν πιο συχνά καλά πράγματα

Απολύτως διαφωνώ   Απολύτως συμφωνώ

Σε ευχαριστώ για τη συμμετοχή σου